

รายงานการพิจารณาศึกษา

การติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการขับเคลื่อน “สภาองค์กรชุมชนตำบล”
กับยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม
และศึกษาเรียนรู้พื้นที่ต้นแบบความสำเร็จในการจัดการน้ำชุมชน

กรณีศึกษา “ชุมชนตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
และชุมชนตำบลดงเดือย อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย”

ระหว่างวันพฤหัสบดีที่ ๑๙ – วันเสาร์ที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๖
ณ จังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดสุโขทัย

คณะอนุกรรมการ ๓๓.

ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค

ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาในการพิจารณาศึกษา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๓
๑.๓ วิธีการดำเนินการ	๓
๑.๔ กำหนดการศึกษาดูงาน	๓
๑.๕ ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๔
บทที่ ๒ การศึกษาข้อมูลก่อนการลงพื้นที่	๕
๒.๑ สหัชชุนชนกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	๑๒
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๑๖
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	๒๐
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน	๒๓
บทที่ ๓ ข้อมูลจากการเดินทางไปศึกษาดูงานของคณะกรรมการ	๒๗
บทที่ ๔ ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ	๖๑
๔.๑ การวิเคราะห์ SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค)	๖๑
๔.๒ การวิเคราะห์ความสำเร็จของชุมชน	๖๓
๔.๓ ข้อเสนอแนะในเชิงพื้นที่ของคณะกรรมการ	๖๕
๔.๔ ข้อเสนอแนะในเชิงการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการดำเนินงาน ตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาค ทางสังคมของคณะกรรมการ	๖๖

๑.๑ ความเป็นมาในการพิจารณาศึกษา

“น้ำ” เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ น้ำตามสภาพธรรมชาติที่ประชาชนทุกท้องที่อาศัยใช้ได้แก่ น้ำในบรรยากาศ หรือน้ำฝน น้ำผิวดิน และน้ำบาดาล นับเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่เราไม่สามารถผลิตเพิ่มขึ้นมา หรือลดปริมาณที่มีอยู่ในธรรมชาติได้เองตามต้องการ บางปีอาจเกิดฝนแล้งเป็นเหตุให้น้ำในแม่น้ำลำธารมีน้อยจนไม่สามารถแบ่งปันได้ทั่วถึง หรือบางปีฝนตกชุกต่อเนื่องจนเกิดความเสียหายเนื่องจากน้ำท่วมทรัพย์สินและพื้นที่ชุมชน ตลอดจนการมีน้ำเสียหรือมลพิษทางน้ำเกิดขึ้นในหลายท้องที่ตามมาอีกด้วย นับเป็นวิกฤตการณ์เกี่ยวกับน้ำ ซึ่งปัจจุบันนี้เกิดขึ้นอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทุกภาคของประเทศไทย ในสภาพค่อนข้างใกล้เคียงกันแทบทุกปี

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำริส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ มุขเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔ ไว้ว่า

“ประชาชนกำลังเดือดร้อนลำบากจากน้ำท่วม จึงขอที่จะร่วมมือกันปิดเป่าแก้ไขให้ผ่านพ้นไปโดยเร็ว และจัดทำโครงการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ดังเช่นโครงการต่าง ๆ ที่เคยพูดไปนั้น เป็นการแนะนำ ไม่ได้สั่งการแต่ถ้าเป็นการปรึกษากันแล้ว เห็นว่าเป็นประโยชน์ คุ่มค่า และทำได้ ก็ทำข้อสำคัญจะต้องไม่ขัดแย้งแตกแยกกัน หากจะต้องให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้งานที่ทำบรรลุผลที่มีประโยชน์ เพื่อความผาสุกของประชาชนเพื่อความมั่งคั่งปลอดภัยของประเทศชาติ...”

กระแสพระราชดำริดังกล่าว ทำให้ทุกคนตระหนักถึงความห่วงใยปัญหาเกี่ยวกับน้ำที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีต่อพสกนิกรของพระองค์อย่างแท้จริง ดังนั้น น้ำจึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติของคนไทยที่ต้องมีการบริหารจัดการทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และชุมชนในลุ่มน้ำ ควรต้องร่วมกันทบทวนและปรับปรุงกระบวนการจัดการน้ำบางส่วนให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ด้วยแนวคิดของนโยบายที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเป็นจริงและสามารถปฏิบัติได้โดยอาศัยข้อมูล ความรอบรู้ และสติปัญญาของผู้เกี่ยวข้อง

ทุกฝ่ายที่เข้าใจในรากเหง้าแห่งปัญหา การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการทำงานแบบร่วมด้วยช่วยกันคิด ช่วยกันหารูปแบบและวิธีดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ แบบบูรณาการในทุกมิติเสมอ จึงจะบังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืน โดยไม่เกิดความขัดแย้งในสังคม

จากการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมในมิติด้านสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพของประชาชน ทั้งจากการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แกนนำภาคประชาชนและองค์กรชุมชนมาเข้าร่วมประชุม เพื่อชี้แจงและแสดงความเห็น การจัดสัมมนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน และการเดินทางไปศึกษาดูงานพื้นที่ชุมชนเข้มแข็ง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา พบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับพื้นที่ยังคงเป็นปัญหาและข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ ที่ดินทำกิน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ในบางชุมชนที่พบอุปสรรคและข้อจำกัดดังกล่าว ก็สามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ “พลังชุมชน” และ “สิทธิชุมชน” ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและกรอบของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยชุมชนเหล่านั้นได้ร่วมกันสร้างข้อตกลง กฎเกณฑ์ กติกา และปฏิบัติการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละประเภทเพื่อความยั่งยืนทางนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมและความเป็นธรรมทางสังคม ข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจจะอยู่ในรูปของแบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกันของชุมชนตามวัฒนธรรม ประเพณี หรืออาจจะสร้างเป็นลายลักษณ์อักษร โดยจะมีองค์กรชุมชนอย่างเช่น สภาองค์กรชุมชนตำบล ทำหน้าที่บริหารจัดการให้เป็นไปตามเจตจำนงร่วมกันของชุมชน

“ชุมชนตำบลนครป่าหมาก” อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และ **“ชุมชนตำบลดงเดือย”** อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เป็นสองพื้นที่ที่คนในชุมชนได้ลุกขึ้นขับเคลื่อนงานชุมชนด้วยสาเหตุของปัญหาในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ ทั้งสองพื้นที่อยู่ในเขตที่ลุ่มต่ำและเป็นพื้นที่รับน้ำ จึงประสบกับปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากมาอย่างต่อเนื่องยาวนานในฤดูน้ำหลาก ด้วยปัญหาดังกล่าว ชุมชนจึงต้องมาร่วมตัวกันคิด วิเคราะห์ ค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ภายใต้การแนะนำหนุนเสริมทั้งองค์ความรู้เรื่องน้ำและเทคโนโลยีจากสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จนชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ปรับเปลี่ยนแนวคิดมาพึ่งพาตนเอง โดยใช้หลักการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาบนพื้นฐานของข้อมูลข้อเท็จจริง ร่วมกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และกลายเป็นพื้นที่ต้นแบบ “เรียนรู้ อยู่กับน้ำ อย่างยั่งยืน” ให้กับพื้นที่อื่นได้เข้ามาเรียนรู้ จึงอาจกล่าวได้ว่า **“ชุมชนตำบลนครป่าหมาก”** และ **“ชุมชนตำบลดงเดือย”** เป็นชุมชนที่ได้ขับเคลื่อนงานด้วยพลังชุมชนและดำเนินการตามแนวทางของยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมที่มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ กล่าวคือ ได้ดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน และชุมชนท้องถิ่นมาร่วมขับเคลื่อน จนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง จัดการตนเอง พึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งยังเกิดการสร้างอาชีพใหม่เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชนได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ จึงได้จัดโครงการเดินทางไปศึกษาดูงานเพื่อติดตามการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ณ ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และชุมชนตำบลดงเดือย อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เพื่อศึกษาเรียนรู้พื้นที่ที่มีองค์กรภาคประชาชนที่เข้มแข็ง เป็นพื้นที่ที่มีความสำเร็จในการ

จัดการน้ำชุมชน การใช้ทุนของชุมชนในการต่อยอดพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตลอดจนสามารถเป็นต้นแบบ และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับพื้นที่หรือองค์กรอื่น ๆ ต่อไปได้

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑) เพื่อติดตามการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่ต้นแบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และความสำเร็จในการจัดการน้ำชุมชนกับสิทธิชุมชน รวมทั้งศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นของส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาคประชาสังคม ต่อการขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และแผนการปฏิรูปประเทศด้านสังคม

๒) เพื่อสื่อสารการปฏิรูปประเทศให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทราบอย่างทั่วถึง เพื่อให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมสนับสนุนกระบวนการปฏิรูปประเทศให้ไปสู่เป้าหมาย

๓) เพื่อรวบรวมข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เพื่อจัดทำเป็นข้อสรุปและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรภาคประชาชนกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติและการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค

๑.๓ วิธีการดำเนินการ

๑) เดินทางไปเข้าร่วมประชุมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับหัวหน้าส่วนราชการและผู้แทนสภาองค์กรชุมชน ในหัวข้อ “บทบาทของสภาองค์กรชุมชนกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติและการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค” ณ ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และตำบลดงเตี้ย อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

๒) ลงพื้นที่เพื่อศึกษาดูงานการบริหารจัดการน้ำในชุมชน ณ ตำบลดงเตี้ย อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย และพื้นที่ใกล้เคียงที่มีลักษณะการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง

๓) จัดทำรายงานสรุปผลข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ และคณะกรรมการ ตสร. วุฒิสภา ต่อไป

๑.๔ กำหนดการเดินทาง

วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖

เวลา ๑๔.๐๐ – ๑๖.๐๐ นาฬิกา

ลงพื้นที่และร่วมหารือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับสภาองค์กรชุมชนตำบลนครป่าหมากและส่วนราชการ เพื่อติดตามการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลกบฏยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค ณ ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

- จุดที่ ๑ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมากนครป่าหมาก
 จุดที่ ๒ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ ประตุน้ำสามเรือน
 จุดที่ ๓ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ แปลงเกษตรทฤษฎีใหม่
 จุดที่ ๔ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ ระบบประปาผิวดินและโทรมาตร
 จุดที่ ๕ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ กลุ่มวิสาหกิจกลุ่มเลี้ยงควาย

วันศุกร์ที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๖

ตั้งแต่เวลา ๐๙.๓๐ - ๑๒.๐๐ นาฬิกา

ประชุมหารือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับสภาองค์กรชุมชน ตำบลดงเดือยและส่วนราชการ เพื่อติดตามการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค ณ องค์การบริหารส่วนตำบลดงเดือย อำเภอองไทรลราช จังหวัดสุโขทัย

เวลา ๑๔.๐๐ - ๑๖.๐๐ นาฬิกา

ลงพื้นที่ศึกษาดูงานการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ตำบลดงเดือย อำเภอองไทรลราช จังหวัดสุโขทัย

- จุดที่ ๑ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ กลุ่มประมงชุมชนดงเดือย
 จุดที่ ๒ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ จุดอนุรักษ์พันธุ์ปลา
 จุดที่ ๓ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ แปลงเกษตรทฤษฎีใหม่
 จุดที่ ๔ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ กลุ่มเกษตรแปลงรวม

วันเสาร์ที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๖

เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา

ลงพื้นที่ศึกษาดูงานชุมชนเข้มแข็งด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์ร่วมหารือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหลุม และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ณ วิสาหกิจชุมชนผักอินทรีย์ ตำบลบ้านหลุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

๑.๕ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

คณะกรรมการได้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรภาคประชาชนกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติและการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค ตลอดจนเกิดเครือข่ายความร่วมมือและมีพื้นที่หรือองค์กรต้นแบบ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับพื้นที่หรือองค์กรอื่น ๆ ต่อไป

บทที่ ๒ การศึกษาข้อมูลก่อนการลงพื้นที่

ในห้วงระยะเวลากว่า ๓ ปีที่ผ่านมา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๗๐ โดยได้ติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ตามหมวด ๑๖ การปฏิรูปประเทศ และการจัดทำและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ การเสริมสร้างสำนึก ทักษะและหน้าที่พลเมือง ซึ่งจากทำหน้าที่การติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดผ่านโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนการปฏิรูปประเทศ จำนวน ๑๓ แผน กิจกรรมปฏิรูปประเทศที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ หรือ Big Rock ตามแผนการปฏิรูปประเทศ ฉบับปรับปรุง แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ จำนวน ๒๓ แผน และแผนแม่บทเฉพาะกิจภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติอันเป็นผลมาจากสถานการณ์โควิด - ๑๙ พ.ศ. ๒๕๖๔ - ๒๕๖๕ คณะกรรมการ เห็นว่า การดำเนินการหรือกระบวนการในการปฏิรูปประเทศยังห่างไกลไปไม่ถึงภาคประชาชน บางโครงการ บางกิจกรรมประชาชนยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่ได้ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน คณะกรรมการจึงได้มีข้อค้นพบในเบื้องต้นว่า **“การปฏิรูปประเทศจะไม่มีทางลุล่วงสำเร็จได้ ถ้าขาดการสื่อสารการปฏิรูปประเทศไปยังภาคประชาชนและภาคประชาสังคม เพื่อให้เกิดการยอมรับและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง”**

คณะกรรมการจึงได้พิจารณาศึกษา รวมทั้งค้นหาพื้นที่ต้นแบบที่มีการปฏิรูปจากฐานราก โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน เพื่อที่จะถอดบทเรียนจากข้อค้นพบของคณะกรรมการได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจากข้อมูลเบื้องต้นและการประสานงานกับสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) หรือ สสน. ทำให้ได้รับทราบว่า มีพื้นที่ในภาคเหนือตอนล่างที่ตอบโจทย์การศึกษาของคณะกรรมการ เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำที่ประสบกับปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากมาอย่างยาวนาน รัฐต้องจ่ายค่าชดเชยพืชผลทางการเกษตรที่เสียหายในช่วงฤดูน้ำหลากให้กับชุมชนโดยตลอด แต่ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้พัฒนาเป็นพื้นที่ต้นแบบในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการ และใช้กลไกของสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นพื้นที่กลางในการปรึกษาหารือ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าว ได้แก่ ชุมชนตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และชุมชนตำบลดงเดือย อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ดังนั้น คณะกรรมการจึงเห็นควรลงพื้นที่เพื่อติดตามการขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม : กรณีศึกษาสิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการและการเข้าถึงทรัพยากรน้ำ ในเขตพื้นที่ชุมชนตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และชุมชนตำบลดงเดือย อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

ก่อนการลงพื้นที่ คณะกรรมการได้ทบทวนบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ที่เชื่อมโยงกับ “สิทธิชุมชน” แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” “การพัฒนาชุมชน” “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” และ “การบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน” เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการพิจารณาศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ สิทธิชุมชนกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

“สิทธิชุมชน” มีพื้นฐานจากการรวมตัวกันของมนุษย์หลายคนกลายเป็นชุมชน ซึ่งการที่จะเข้าใจถึงสิทธิชุมชนที่แท้จริงได้ย่อมต้องทำความเข้าใจความเป็นชุมชนก่อน คำว่า “ชุมชน” คือ กลุ่มคนที่รวมตัวกันมีเป้าหมายร่วมกัน ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกันโดยชอบด้วยกฎหมายและมีการติดต่อสื่อสารกันเป็นปกติและต่อเนื่อง และคำว่า “ชุมชน” ไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่แค่ชุมชนชนบท แต่ยังรวมไปถึงชุมชนเมือง ชุมชนที่รวมเป็นเครือข่ายท้องถิ่น ชุมชนที่มีหลายชาติพันธุ์ ฯลฯ

ส่วนคำว่า “สิทธิ” หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม ดังนั้น สิทธิชุมชน จึงหมายถึง อำนาจอันชอบธรรมตามประเพณีและกฎเกณฑ์ที่ยึดถือร่วมกันของกลุ่มบุคคล โดยกลุ่มบุคคลนี้เป็นกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ มีที่อยู่มีขอบเขตร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งมีการจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน สิทธิชุมชนนี้ ย่อมจะเป็นสิทธิจากความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

จากความหมายดังกล่าวจึงสามารถสรุปความหมายของสิทธิชุมชนได้ว่า “สิทธิชุมชน” หรือ “Community Rights” หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีขอบเขตเป็นชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือหลายชุมชน หรือหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มคนในชนบทเท่านั้นแต่จะรวมถึงกลุ่มคนในเมืองด้วย กลุ่มคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมมีวัฒนธรรมร่วมกัน มีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรและมีผลประโยชน์ร่วมกัน และการจัดสรรรวมทั้งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นกลุ่มคนนั้นมีอำนาจอันชอบธรรมถูกต้องตามกฎหมาย ประเพณีหรือข้อตกลงที่บุคคลในสังคมยึดถือร่วมกัน

ประเทศไทยเริ่มต้นการรับรองสิทธิชุมชนในระดับรัฐธรรมนูญครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เจตนารมณ์การรับรองสิทธิชุมชนดังกล่าว คือ ความต้องการปฏิรูปการเมืองของประเทศ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองและส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ยอมรับการมีอยู่ของสิทธิชุมชน โดยรับรองสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม คุ้มครองในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั้น ๆ และให้ความสำคัญกับประเพณีวัฒนธรรมหรือความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งเป็นการปรับความคิดในระบบกฎหมายที่ยอมรับเฉพาะสิทธิของรัฐและสิทธิของเอกชนมาเป็นการยอมรับสิทธิของชุมชนเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สิทธิชุมชนได้รับการบัญญัติรับรองในรัฐธรรมนูญเสมอมา นับตั้งแต่มีการบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นครั้งแรกเพื่อรับรองการมีอยู่ของสิทธิชุมชนตามกฎหมาย ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางสังคมไทยที่เกิดความตื่นตัวขึ้นอย่างมากในการที่ชุมชนได้รวมตัวกันเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของท้องถิ่นและร่วมกันแสดงบทบาทในการอนุรักษ์และจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ปรากฏเป็นข่าวในหลายกรณี หลายโครงการที่ผ่านมาสะท้อนว่าประชาชนชาวไทยได้รับรู้และตระหนักในเรื่องของสิทธิชุมชน และการบัญญัติรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ย่อมเปิดโอกาสให้ชุมชนมีสิทธิในการอนุรักษ์มีส่วนร่วมในการจัดการ คุ้มครอง ส่งเสริมและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้บุคคลและชุมชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยปกติ และชุมชนยังมีสิทธิที่จะให้หน่วยงานของรัฐทั้งส่วนกลางและ

ส่วนท้องถิ่น ปฏิบัติหน้าที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ รวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ก็ได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชน ซึ่งหลักการในเรื่องสิทธิชุมชนมีอยู่เดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ แต่ได้นำมาขยายสิทธิของชุมชนเพิ่มเติมอีก และมีการบัญญัติให้หน่วยงานรัฐมี “หน้าที่” ที่เกี่ยวเนื่องกับสิทธิชุมชนอีกด้วย จึงทำให้เกิดหน้าที่กับรัฐ ที่จะต้องดำเนินการ นอกเหนือจากเป็นสิทธิของชุมชน โดยเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนมีบัญญัติไว้ในมาตราต่าง ๆ ดังนี้

“มาตรา ๔๓ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ

(๑) อนุรักษ์ ป่าไม้ หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ

(๒) จัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(๓) เข้าชื่อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชนหรืองดเว้นการดำเนินการใดอันจะกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของประชาชนหรือชุมชนและได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยรวดเร็ว ทั้งนี้ หน่วยงานของรัฐต้องพิจารณาข้อเสนอแนะนั้นโดยให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วยตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(๔) รัฐจัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชนสิทธิของบุคคลและชุมชนตาม (๑) ถึง (๔) หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวได้ด้วย”

ความในมาตรานี้ ได้บัญญัติขึ้นเพื่อรับรองสิทธิของบุคคลและสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์ และป่าไม้ ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ รวมทั้งกำหนดให้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ รวมทั้งยังบัญญัติให้บุคคลและชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการตามอนุ (๑) (๒) (๓) (๔) ด้วย นอกจากนี้ ยังกำหนดให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดระบบสวัสดิการชุมชนซึ่งเป็นเรื่องใหม่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เพื่อให้ชุมชนจัดระบบสวัสดิการได้เอง

“มาตรา ๕๑ การใดที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของรัฐตามหมวดนี้ ถ้าการนั้นเป็นการทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยตรง ย่อมเป็นสิทธิของประชาชนและชุมชนที่จะติดตามและเร่งรัดให้รัฐดำเนินการ รวมตลอดทั้งฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดให้ประชาชนหรือชุมชนได้รับประโยชน์นั้นตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรานี้บัญญัติขึ้นเพื่อให้มั่นใจว่ารัฐจะทำหน้าที่ของรัฐที่บัญญัติไว้โดยประชาชนและชุมชนไม่ต้องร้องขอหากรัฐไม่ดำเนินการตามหน้าที่ที่บัญญัติไว้ ประชาชนและชุมชนสามารถใช้สิทธิที่จะติดตามเร่งรัดหรือฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

นอกจากบัญญัติรับรองให้สิทธิบุคคลและชุมชนมีสิทธิในการจัดการและมีส่วนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม พร้อมทั้งบัญญัติให้รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องสิทธิชุมชน รวมทั้งสิทธิของประชาชนและชุมชนในการติดตาม เร่งรัดฟ้องร้องหน่วยงานรัฐหากไม่ดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนด ยังบัญญัติให้บุคคลมีหน้าที่ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพรวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม โดยบัญญัติไว้ในมาตรา ๕๐ (๘) เพื่อรองรับหลักสากลที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีองค์การระหว่างประเทศในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการเปิดช่องให้แก่ประชาชนหรือชุมชน ในการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน และเป็นการสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชาติว่าควรร่วมมือกันในการรักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ ยังได้เพิ่มหน้าที่โดยกำหนดหลักการให้ประชาชนมีหน้าที่ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมด้วย เพื่อให้เกิดความครอบคลุมยิ่งขึ้น อันจะทำให้เกิดการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมไทย เช่น ภาพวาดโบราณ วัตถุ เจดีย์ โบราณ หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น

“มาตรา ๕๗ รัฐต้อง

(๑) อนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

(๒) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืนโดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ”

บทบัญญัติในมาตรานี้กำหนดให้รัฐต้องดูแล อนุรักษ์ ฟื้นฟูคุ้มครอง ศิลปะ วัฒนธรรม อันดีงามของท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย การบัญญัติดังกล่าวเป็นการกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐ และขณะเดียวกันก็ได้รับรองสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงาม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ความว่า “จารีตประเพณีอันดีงาม” คือ ความดีงามที่วิญญูชนยอมรับนับถือ ทั้งนี้ “ความดีงาม” ความหมายอาจเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม นอกจากนั้นยังกำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต

ประเพณีอันดีงามเพื่อให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐและชุมชนได้มีสถานที่ในการร่วมกันพัฒนา และรักษาไว้ให้ยั่งยืนต่อไป

สำหรับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพได้กำหนดหลักการที่สำคัญ ๓ ประการ คือ หลักการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักการกระจายอำนาจ โดยในส่วนของรายละเอียดของการมีส่วนร่วม ดำเนินการและการได้รับประโยชน์จากการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

“มาตรา ๕๘ การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ถ้าการนั้น อาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วน ได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องดำเนินการให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และ จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อนำมา ประกอบการพิจารณาดำเนินการหรืออนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อน การดำเนินการหรืออนุญาต

ในการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง รัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบต่อ ประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรม และโดยไม่ชักช้า”

บทบัญญัติในมาตรานี้บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันว่า การดำเนินการของรัฐหรือ การอนุญาตให้ดำเนินการใดที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต วิถีชีวิตของประชาชนหรือชุมชนอย่างรุนแรง รัฐต้องศึกษา ประเมินผลกระทบต่อคุณภาพ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ทั้งนี้ ต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวข้องผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมก่อน โดยต้องคำนึงให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และต้องเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบอย่างเป็น ธรรมโดยไม่ชักช้า ซึ่งมาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่กำหนดหลักการคุ้มครองสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้ และรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการดำเนินการที่อาจมีผลกระทบต่อบุคคลและส่วนรวม และ สิทธิของบุคคลในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังเพิ่มหลักการใหม่ในเรื่องการดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการนั้น กำหนดให้สิทธิแก่บุคคลและชุมชนได้รับทราบข้อมูลคำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการ ดำเนินการหรืออนุญาต และนอกจากนี้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการระมัดระวังการเกิดผลกระทบต่อ ประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ และหากเกิดผลกระทบจะต้องเป็น กรณีน้อยที่สุด และต้องดำเนินการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายอย่างเป็นธรรมและไม่ชักช้า ตามที่บัญญัติในวรรคสามของมาตรานี้ รวมทั้งยังบัญญัติหน้าที่ของรัฐตามหลักการบริหารกิจการ บ้านเมืองที่ดี ที่ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องดำเนินการให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชนก่อนดำเนินโครงการหรือกิจกรรมของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อ

ต่อชุมชนและต้องดำเนินการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อนดำเนินการเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการหรืออนุญาตโครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสีย สำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง นอกจากนี้ยังกำหนดหลักการใหม่เพื่อเป็นหลักประกันว่าบุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินการหรืออนุญาต เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนและชุมชนสามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้ และเพิ่มหลักการใหม่เพื่อให้รัฐต้องพยายามป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบเกิดขึ้นก่อนเป็นลำดับแรกแต่หากเกิดความเสียหาย รัฐต้องเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรม และโดยไม่ชักช้า

ลักษณะสำคัญของสิทธิชุมชน

สิทธิชุมชนมีลักษณะสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ

(๑) สิทธิชุมชน เป็นสิทธิเชิงซ้อน เพราะภายใต้ข้อตกลงร่วมกันยังมีสิทธิอีกหลายประเภทที่สัมพันธ์กัน เช่น สิทธิการครอบครอง ใช้และจัดการ โดยแต่ละสิทธิไม่ได้แยกออกจากกัน เพราะมีกติการ่วมกันของชุมชน และสิทธิชุมชนอาจมีใช้สิทธิเด็ดขาด (Absolute Right) สิทธิเด็ดขาดเป็นสิทธิที่ผู้เป็นเจ้าของสิทธิสามารถใช้สิทธินั้นยันกับบุคคลทั่วไปได้ทุกคน เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย กรรมสิทธิ์ เป็นต้น

(๒) สิทธิชุมชนเน้นการมีส่วนร่วม คือ ต้องการให้คนหรือหน่วยงานภายนอกมาร่วมสนับสนุนถ่วงดุลตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ แต่จะไม่เปิดโอกาสให้เข้ามาละเมิดสิทธิในการมีชีวิตรอดสิทธิเรื่องปากท้อง หรือสิทธิในการดำรงความสัมพันธ์ทางสังคม เพราะสิทธิชุมชนจะให้ความสำคัญกับผู้ที่ใช้ทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดของชุมชนก่อน โดยสิทธิชุมชนที่ปรากฏมักมุ่งเน้นไปใน ๒ ด้าน คือ สิทธิชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และอีกด้านหนึ่ง คือ สิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ “สิทธิชุมชน” ที่ได้บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ยังสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การบัญญัติรับรองสิทธิของชุมชนมี ๒ ลักษณะ ได้แก่ สิทธิชุมชนที่เป็นสิทธิเชิงเนื้อหา และ สิทธิชุมชนที่เป็นสิทธิเชิงกระบวนการ กล่าวคือ

“สิทธิเชิงเนื้อหา” คือ สิทธิที่เป็นสาระและมีอยู่เพื่อตัวสิทธินั้นเอง สิทธิเชิงเนื้อหามีหลายประเภท เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน ฯลฯ สิทธิเหล่านี้เมื่อมาประกอบกันจะเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมาย

“สิทธิเชิงกระบวนการ” คือ สิทธิที่เป็นเครื่องมือในการทำให้เข้าถึงสิทธิเชิงเนื้อหาหรือทำให้สิทธิเชิงเนื้อหาเกิดผลหรือบังคับใช้ได้ สิทธิเชิงกระบวนการมีหลายประเภท เช่น สิทธิในข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ฯลฯ

ประเภท	มาตรา	เนื้อหา
สิทธิเชิงเนื้อหา	มาตรา ๔๓ วรรคหนึ่ง	สิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุลและยั่งยืน
	มาตรา ๔๓ วรรคสอง	สิทธิในการจัดการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในมิติของสิทธิเชิงเนื้อหา ซึ่งรวมทั้งสิทธิในการร่วมบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุลและยั่งยืน
สิทธิเชิงกระบวนการ	มาตรา ๔๓ วรรคสอง	สิทธิในการมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการจัดการ ในมิติของสิทธิเชิงกระบวนการ ซึ่งรวมทั้งสิทธิในการร่วมบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน
	มาตรา ๕๗ (๒)	สิทธิในการมีส่วนร่วมดำเนินการกับรัฐ รวมทั้งร่วมได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน
	มาตรา ๕๘ วรรคหนึ่ง	สิทธิในการมีส่วนร่วมโดยการแสดงความคิดเห็นต่อการศึกษาและประเมินผลกระทบคุณภาพ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชนต่อการดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ กรณีอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัยคุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง
	มาตรา ๕๘ วรรคสอง	สิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินการหรืออนุญาต การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ตามวรรคหนึ่ง

ประเภท	มาตรา	เนื้อหา
	มาตรา ๕๘ วรรคสาม	สิทธิได้รับการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหาย อย่างเป็นธรรมและโดยไม่ชักช้า หากเกิดผลกระทบ จากการดำเนินการหรืออนุญาตการดำเนินการใด ของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ตามวรรคหนึ่ง
	มาตรา ๕๑	สิทธิที่จะติดตามและเร่งรัดให้รัฐดำเนินการ และ ฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดให้ ประชาชนหรือชุมชนได้รับประโยชน์จากการทำ หน้าที่ของรัฐ ถ้าการนั้นเป็นการทำเพื่อให้เกิด ประโยชน์แก่ประชาชนโดยตรง

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของประชาชน”

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วม (Participation) ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับออกฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่า การมีส่วนร่วม ตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้น สนใจ ไม่ว่าจะเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้น จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของ ประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิก ของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกันที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะ เป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสถานภาพทาง สังคมในกลุ่มชุมชน

นอกจากนี้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในหลายลักษณะ และมีความแตกต่างกัน ดังนี้

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล^๑ กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควร ได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม

^๑ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘. หน้า ๑๕

คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ^๒ ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหาร เกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้ง การจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผล กระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำ ปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมถึงลดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

William Erwin^๓ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ คือ กระบวนการให้บุคคล เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมี ส่วนร่วมอย่างแข็งขันของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตาม การปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง กระบวนการที่นำประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาค ส่วนเข้าร่วมในการหาวิธีการแก้ไขที่ยั่งยืนยากซับซ้อน ร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในทางสันติ เป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยนำความเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมาเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการตัดสินใจและกำหนดแนวทางหรือนโยบายสาธารณะที่ภาครัฐจะดำเนินการ

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมชลประทาน^๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วม ในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหาประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องเริ่มคิด แนวทางร่วมในการแก้ปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการ พัฒนาในฐานะหุ้นส่วน การพัฒนา การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ หมายถึง กิจกรรมที่หน่วย ภาครัฐสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการบริหารราชการต่างๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผล

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน^๕ มี ๓ ประการ คือ

๑. การมีอิสรภาพในการเข้าร่วม หมายถึง การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ
๒. ความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง ทุกคนที่เข้าร่วมต้องมีสิทธิ เท่าเทียมกัน
๓. ผู้เข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง มีความเข้าใจ ในเรื่องนั้น ๆ แต่หากกิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย ก็จะต้องมี การพัฒนาศักยภาพให้พวกเขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

^๒ คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ : ปัญหา อุปสรรค และทางออก. กรุงเทพฯ : ธรรมดาเพลส, ๒๕๔๕.

^๓ William Erwin. (๑๙๗๖). Participation Management: Concept Theory and Implementation. Atlanta G.: Georgia State University.

^๔ ส่วนร่วมของประชาชน/กรมชลประทาน. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด. Pluemchit Sujitra. (๒๕๕๒). บทที่ ๒ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.

^๕ ถวิลวดี บุรีกุล. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. เพิ่มคุณภาพในการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น
๒. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ
๓. การสร้างฉันทามติ ลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ
๔. การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติ สร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ
๕. การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและลดความขัดแย้งที่รุนแรงได้
๖. ช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดความใกล้ชิดกับประชาชนและไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชนและเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน
๗. การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของตน สาธารณชน ถือว่าเป็นการให้การศึกษาชุมชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจ และเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน
๘. ช่วยทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น เป็นการเพิ่มทุนทางสังคมและช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
๙. เกิดความรู้สึกร่วมและแสดงความเป็นเจ้าของท้องถิ่นของตนเอง
๑๐. มีประสบการณ์และคุ้นเคยในการใช้สิทธิและเจ้าหน้าที่ของพลเมือง
๑๑. เห็นความสำคัญของตนเองและส่วนรับรู้ถึงอุปสรรคและสามารถแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของตนเองได้
๑๒. สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ตรงเป้าหมาย มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่และการบริการที่ดีขึ้น
๑๓. สามารถป้องกันการบริหารการจัดการของหน่วยงานของรัฐที่ไม่โปร่งใส ไม่ถูกต้องและไม่เกิดประโยชน์ในท้องถิ่นได้

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับที่ต่ำที่สุด บทบาทของประชาชนน้อยมาก เพียงแต่รับทราบว่าเกิดอะไรที่ไหน ดังนั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้อยู่ในลักษณะการให้ข้อมูลทางเดียวจากรัฐสู่ประชาชน เช่น การจัดทำสื่อเผยแพร่ การทำวารสาร การจัดทำป้าย การพาชมสถานที่จริง การใช้สื่อวิทยุและโทรทัศน์ ถึงแม้การให้ข้อมูลจะเป็นระดับการมีส่วนร่วมต่ำ แต่การให้ข้อมูลเป็นสิ่งที่จำเป็นมากต่อการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น เพราะถ้าประชาชนไม่ทราบข้อมูลที่ครบถ้วน การตัดสินใจที่สมเหตุสมผลคงไม่เกิดขึ้น มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางเลือก และทางแก้ไข ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าจะทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้อง

๒. การมีส่วนร่วมในระดับปรึกษาหารือ เป็นลักษณะการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึกและความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ ดังนั้น ประชาชนมีบทบาทในฐานะการให้ข้อมูล การตัดสินใจเป็นของหน่วยงานภาครัฐ รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เช่น การสำรวจ ความคิดเห็น การประชุมสาธารณะ มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การได้รับข้อมูลและความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหา ทางเลือกและแนวทางแก้ไข ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ว่าเราจะให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชน รับฟังความคิดเห็น รวมทั้งตระหนักถึงข้อมูล และความคิดเห็นจากประชาชนในการตัดสินใจ

๓. การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาท เป็นลักษณะการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงาน ตลอดกระบวนการตัดสินใจ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างจริงจังและมีจุดมุ่งหมายชัดเจน ข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในทางเลือกต่าง ๆ รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนขั้นนี้ใกล้เคียงกับการมีส่วนร่วมในระดับการร่วมมือ เพียงแต่รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบร่วมมือมีลักษณะเป็นกิจกรรมถาวรมากกว่า การมีส่วนร่วมในขั้นนี้มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การทำงานกับประชาชน เพื่อสร้างความมั่นใจกับประชาชนว่า ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะได้รับการพิจารณา ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าเราจะทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อให้ความคิดเห็นและข้อมูลจากประชาชนสะท้อนในทางเลือก

๔. การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ เป็นการให้บทบาทของประชาชนในระดับสูง โดยประชาชนและภาครัฐจะทำงานร่วมกันในกระบวนการของการตัดสินใจ ฉะนั้น ความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในการตัดสินใจค่อนข้างสูง รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ว่าเราจะร่วมงานกับประชาชนเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นใหม่รวมทั้ง นำข้อเสนอแนะของประชาชนมาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๕. การมีส่วนร่วมในระดับให้อำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด เพราะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ รัฐจะดำเนินการตามการตัดสินใจนั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ที่รู้จักกันดี คือ การลงประชามติ รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยกระบวนการประชาคมนั้นอยู่ในขั้นนี้ เพราะทั้งสองกรณี เป็นการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ และภาครัฐดำเนินการตามผลการตัดสินใจ ซึ่งประเด็นที่ประชาชนตัดสินใจมักเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง ประโยชน์ของการตัดสินใจในขั้นนี้ คือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ความเข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจลงมือด้วยตัวเองหรือเพื่อภาครัฐปฏิบัติตาม ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าเราจะปฏิบัติในสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจ

สรุป การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในกระบวนการตัดสินใจของรัฐในด้านต่าง ๆ และเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิธีการที่ภาครัฐภาคประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสเรียนรู้ ทำความเข้าใจ ต่างฝ่ายได้รับรู้ถึงปัญหาและความต้องการไปพร้อมกัน ประชาชนก็จะได้มีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นในการทำกิจกรรมและการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมเป็นหลักประกันที่สำคัญที่จะทำให้ประชาชนทุกคนดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนาชุมชน”

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

“การพัฒนา” เป็นภาษาไทยที่แปลมาจากคำว่า “Development” โดยให้ความหมายของการพัฒนาแบ่งเป็นสองอย่าง ประการแรก คือ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และประการที่สอง คือ มีการวางแผนกำหนดทิศทางเพื่อไปสู่เป้าหมายการดำเนินงานอย่างชัดเจน การพัฒนาจึงเป็นการกระทำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนสภาพหนึ่งไปสู่สภาพหนึ่งที่ดีกว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากระบบปกติ โดยปกติแล้วสิ่งต่าง ๆ ย่อมมีความเจริญและเสื่อมไปตามสภาพ แต่สังคมที่พัฒนา คือ สังคมที่มีทิศทางแห่งความก้าวหน้าเจริญขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้าโดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้น

ความหมายของคำว่า “ชุมชน” เป็นการภาษาไทยที่แปลมาจาก “Community” นักวิชาการทั้งชาวต่างประเทศ และชาวไทยให้ความหมายไว้ ดังนี้

Irwin T. Sanders^๖ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนหลาย ๆ กลุ่มมาอยู่รวมกันในภายในอาณาเขตเดียวกัน ภายใต้กฎเกณฑ์ และข้อบังคับเดียวกันมีการพบปะสังสรรค์มีความเอาใจใส่สนใจซึ่งกันและกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน และจะแสดงพฤติกรรมที่เหมือนกัน

James A. Olsen^๗ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคมประเภทหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และสมาชิกส่วนใหญ่ได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้อย่างทั่วถึงและสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนด้วยตนเอง

ไพสิฐ พรหมรักษา^๘ ได้ให้ความหมายว่าชุมชนว่า กลุ่มคนที่ตั้งอยู่ในภูมิลาเนาอาณาเขตที่มีความหนาแน่นและติดต่อประสานกัน ดำรงวิถีชีวิตแบบเดียวกัน โยเฉพาะการแสดงออกในลักษณะของภาษา และประเพณีเดียวกัน

ยวัฒน์ วุฒิเมธ^๙ ได้ให้ความหมายว่าชุมชนว่า พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคน และกลุ่มประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่เดียวกันนั้นโดยมีความสนใจในวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดมุ่งหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

^๖ Sanders, Irwin T, “Theories of community Development”, (Rural Sociology, ๑๙๕๘).

^๗ Olsen, Jame A. Urban Sociology, (New York: Holt, Rine Hart and Winson, 1968), p. ๙๑.

^๘ ไพสิฐ พรหมรักษา, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^๙ ยวัฒน์ วุฒิเมธ, หลักการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: ส.ส.น.ไทย อนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีหลากหลายในการนิยามศัพท์ และรูปแบบรวมถึงวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งจากการค้นคว้าพบว่า มีผู้ให้แนวคิดการพัฒนาชุมชนไว้ดังต่อไปนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๑๐} อธิบายว่า การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนาไม่พึงปรารถนา) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนาที่พึงปรารถนาหรือเจริญ) กล่าวคือเป็นการตั้งใจเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ในชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่าง ๆ ในชุมชน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่ สภาพที่พึงปรารถนาอันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ กล่าวโดยสรุปการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงชุมชนที่มีการวางแผน (Planned Community Change)

นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร^{๑๑} ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการ ดังนี้

๑. หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ คือ หลักการที่สำคัญที่องค์การทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ ซึ่งจะสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อปฏิบัติโดยยึดหลักนิติธรรมและความโปร่งใส

๒. หลักความคุ้มค่า คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ในการบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการแข่งขันกับภายนอก

๓. เป้าหมายและวิธีการของการวางแผนแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมอาจเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมแบบวิธีการ ต้องอาศัยการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งทำให้คนส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน และการเกิดผลประโยชน์ของกลุ่มเนื่องจากความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นเป้าหมายที่ได้รับ

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้นักพัฒนาสามารถทำงานร่วมกับประชาชนได้อย่างถูกต้องและก่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพ ผู้ที่ทำงานจะต้องมีความเข้าใจในแนวความคิดในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดีเสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินงานได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นยังจำเป็นต้องพิจารณาแนวความคิดในการพัฒนาชุมชนดังนี้

^{๑๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๔ - ๕.

^{๑๑} นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร, การพัฒนาองค์กรชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, องค์การมหาชน, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

๑. คนมีความสำคัญมากที่สุด (Man is a Most Important) การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคน เพราะการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือการเสื่อมถอยของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วยการพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและชุมชน ร่วมกันสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือคุณภาพชีวิตที่ดีมีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) การพัฒนาชุมชนเป็นการให้คนในชุมชนได้เข้ามาศึกษา ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชนนั่นเอง

๓. การพึ่งตนเองของชุมชน (Self-Reliance) จากแนวความคิดที่เชื่อในศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนจึงเชื่อมั่นว่า การเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น ทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

๔. การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self-Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองให้มากขึ้นและให้ได้มากที่สุด โดยมีรัฐเป็นผู้คอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุนในส่วนที่เกิดขีดความสามารถของประชาชนตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

๕. การใช้ทรัพยากรในชุมชนให้คุ้มค่า (Community Natural Resources Utilize) ผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนโดยอ้อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้นจึงต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน เช่น คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ ทูทางสังคมและทรัพยากรต่าง ๆ ไม่พึ่งพาชุมชนอื่น ๆ ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะแต่ละชุมชนต่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากร เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองเช่นเดียวกัน

๖. การริเริ่มของประชาชนในชุมชน (Initiative) แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนโดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและรับผิดชอบ หน่วยงานนอกชุมชนอื่นๆ เป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษแก่คนในชุมชนจนมีความรู้ความสามารถในระดับที่เรียกว่า “คิดเป็นทำเป็น” จนสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิเคราะห์ ปัญหา กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๗. ความต้องการของชุมชน (Felt-Needs) จากความเชื่อข้อที่ว่า คนมีศักยภาพ และความสามารถในการพัฒนา แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนจึงเชื่อมั่นว่าการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น ทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ตามความต้องการของชุมชนเอง

๘. ชีตความสามารถของชุมชนและของรัฐบาล (Community and Government)

การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีชีตความสามารถจำกัด ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณและระบบการบริหาร ส่วนชุมชนก็มีชีตจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องคำนึงถึงชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งตนเองให้มาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อย รัฐก็ให้การสนับสนุนมากขึ้น ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาลจะต้องได้สัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๙. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน (Co-Operation Between)

การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้จะต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีข้อจำกัด ไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้เต็มที่ดังกล่าวนำแล้ว การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสมเป็นสำคัญ

๑๐. การพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated Development)

การพัฒนาชุมชนจะต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กัน หลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกันเพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณและเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องประสานงานกับคนหน่วยงาน องค์กรต่างๆ และงบประมาณจึงจะประสบผลสำเร็จ

๑๑. ความสมดุลในการพัฒนา (Development as Equality)

การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนากับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่เป็รรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างการพัฒนาวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย ความสมดุลระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากล เป็นต้น

๑๒. การศึกษาภาคชีวิต (Lifelong Education)

คือ มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่เน้นให้รู้จักตัวเอง รู้จักโลก และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับสรรพสิ่งทั้งที่เป็นมนุษย์ ธรรมชาติหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อันก่อให้เกิดปัญญาเพื่อปรับสภาพความเป็นอยู่ให้สอดคล้องสมดุล การศึกษาภาคชีวิตเป็นเครื่องมือที่สำคัญซึ่งจะทำให้มีความสามารถปรับตัวอยู่ในชุมชนและสังคมได้อย่างเป็นสุขตามอัตภาพ การนำเสนอแนวคิดการศึกษาภาคชีวิต (Lifelong Education) เป็นผลจากการนำเสนอรายงานขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า มนุษย์แต่ละคนจะต้องอยู่ในภาวะแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเขา ฉะนั้น แนวความคิดของการศึกษาภาคชีวิตจึงเปรียบเหมือนกุญแจดอกสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้

สรุป การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้บนฐานของการทำความเข้าใจชีวิต เป็นกระบวนการที่จะอยู่อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิตของแต่ละบุคคลนั้น การพัฒนาชุมชนจึงไม่มีที่สิ้นสุด แต่จะหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามความต้องการและสถานการณ์ของชุมชน ส่วนเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน จึงอยู่ที่การทำให้ชุมชนสุขสมบูรณ์ การทำให้ประชาชนพึ่งตนเอง ช่วยตนเองได้ในกาแก้ไข ปัญหาส่วนตัว และแก้ไขปัญหาส่วนรวมได้ รวมทั้งในการยังชีพตนเองหรือการมีงานทำ และยังประโยชน์ ให้แก่ผู้อื่นได้ด้วย

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับ “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม”

กระบวนการของการปฏิรูปประเทศและการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ “คานงัด” สำคัญ คือ การสื่อสารให้กลไกในระดับฐานรากได้รับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน โดยมีกลไก สำคัญ คือ “สภาองค์กรชุมชนตำบล” อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลทั้ง ๗,๗๙๕ แห่ง ได้รับรู้รับทราบ แสดงบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างจริงจังจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือสำคัญ คือ “การสื่อสาร” ดังนั้น คณะอนุกรรมการจึงได้หยิบยกแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร SMCR Model ของเบอร์โล (Berio) มาใช้ ในการวิเคราะห์ในการพิจารณาศึกษา โดยทฤษฎีการสื่อสาร SMCR มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑) ผู้ส่ง (Source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถในการเข้ารหัส (encode) เนื้อหาข่าวสาร มีเจตคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสาร มีความรู้อย่างดีเกี่ยวกับ ข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง และควรจะสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสมและง่ายต่อ ระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนพื้นฐานทางสังคม และวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

๒) ข้อมูลข่าวสาร (Message) เกี่ยวข้องทางด้านเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร

๓) ช่องทางในการส่ง (Channel) หมายถึงการที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสาร ข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น

๔) ผู้รับ (Receiver) ต้องเป็นผู้มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถ ใน “การถอดรหัสสาร” (decode) เป็นผู้ที่มีเจตคติ ระดับความรู้ และพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม เช่นเดียว หรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งสารจึงจะทำให้การสื่อความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

ตามลักษณะของ S M C R Model นี้ มีปัจจัยหลักที่มีความสำคัญต่อขีดความสามารถของ ผู้ส่งและผู้รับ ที่จะทำให้การสื่อความหมายนั้นได้ผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ได้แก่

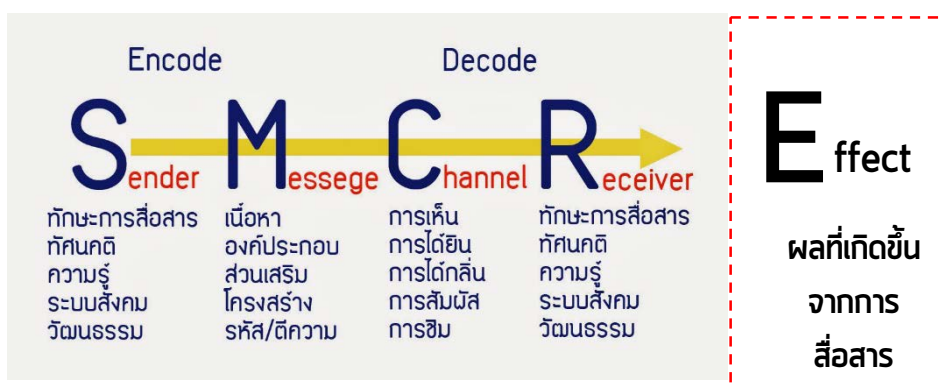
๑) ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) หมายถึง ทักษะซึ่งทั้งผู้ส่งและผู้รับควร จะมีความชำนาญในการส่งและการรับสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันได้อย่างถูกต้อง เช่น ผู้ส่งต้องม ีความสามารถในการเข้ารหัส มีการพูด โดยการใชภาษาพูดที่ถูกต้อง ใช้คำพูดที่ชัดเจน ฟังง่าย มีการแสดงสี หน้าหรือท่าทางที่เข้ากับการพูด ทำนองลีลาในการพูด เป็นจังหวะน่าฟัง หรือการเขียนด้วยถ้อยคำสำนวนที่ ถูกต้องสละสลวยน่าอ่าน ส่วนผู้รับก็ต้องมีความสามารถในการถอดรหัส และมีทักษะที่เหมือนกันกับผู้ส่งสาร โดยมีทักษะการฟังที่ดี ฟังภาษาที่ผู้ส่งพูดมารู้เรื่อง หรือสามารถอ่านข้อความที่ส่งมา นั้นได้ เป็นต้น

๒) เจตคติ (Attitudes) เป็นเจตคติของผู้ส่งและผู้รับซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีเจตคติที่ดีต่อกัน ก็จะทำให้การสื่อสารได้ผลดี ทั้งนี้เพราะเจตคดีย่อมเกี่ยวโยงไปถึง การยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งและผู้รับด้วย เช่น ถ้าผู้ฟังมีความนิยมชมชอบในตัวผู้พูดก็มักจะมีความเห็นที่สอดคล้องตามไปได้ง่ายกับผู้พูด แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ฟัง มีเจตคติที่ไม่ดีต่อผู้พูดก็จะฟังแล้วไม่เห็นชอบด้วย และมีความเห็นขัดแย้งในสิ่งที่พูดมานั้น หรือถ้าทั้งสองฝ่ายมีเจตคติที่ไม่ดีต่อกันท่วงทำนองหรือน้ำเสียงในการพูดก็อาจจะห้วนห้าว แต่ถ้ามีเจตคติที่ดีต่อกันก็มักจะพูดกันด้วยความไพเราะน่าฟัง

๓) ระดับความรู้ (Knowledge Levels) ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีระดับความรู้ที่เท่าเทียมกัน ก็จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี แต่ถ้าหากความรู้ของผู้ส่งและผู้รับมีระดับที่แตกต่างกันย่อมจะต้องมีการปรับความยากง่ายของข้อมูลที่จะส่งในด้านความยากง่ายของภาษา และถ้อยคำ สำนวนที่ใช้ เช่น การไม่ใช้คำศัพท์ทางวิชาการ ภาษาต่างประเทศ หรือถ้อยคำยาวๆ สำนวนที่สลับซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ ตัวอย่างเช่น การที่หมอรักษาคนไข้แล้ว พูดแต่คำศัพท์ทางการแพทย์เกี่ยวกับโรคต่างๆ ย่อมจะทำให้คนไข้ไม่เข้าใจว่าตนเป็นโรคอะไรแน่ หรือการที่พัฒนากรจากส่วนกลางออกไปพัฒนาหมู่บ้านต่างๆในชนบท เพื่อให้คำแนะนำทางด้านวิชาการเกษตรและเลี้ยงสัตว์แก่ชาวบ้าน ถ้าพูดแต่ศัพท์ทางวิชาการโดยไม่อธิบายด้วยถ้อยคำ หรือภาษาที่ง่ายๆ ก็จะทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าใจหรืออาจเข้าใจผิดไปได้

๔) ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Socio - Culture System) ระบบสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติเป็นสิ่งที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมของประชาชนในชาตินั้น ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติย่อมมีความแตกต่างกันไป เช่นการให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส หรือวัฒนธรรมการกินอยู่ต่างๆ ดังนั้นในการติดต่อสื่อสารของบุคคลต่างชาติต่างภาษา กันจึงจะต้องมีการศึกษาระบบสังคมและวัฒนธรรมของบุคคลในแต่ละชาติ เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ ย่อมรวมไปถึงกฎข้อบังคับทางศาสนาของแต่ละศาสนาด้วย

เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาองค์ประกอบของ SMCR แล้ว มีความเห็นว่า ในมิติของการสื่อสารเพื่อการปฏิรูปประเทศจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องมองไปถึงผลที่เกิดขึ้น (Effect) ว่าเมื่อมีการสื่อสารเรื่องการปฏิรูปประเทศแล้ว ไม่แต่เพียงผู้รับสารจะรับทราบเท่านั้น ในการปฏิรูปประเทศผู้รับสารจะต้องนำสารเหล่านั้นไปแปลงเป็นการปฏิบัติ ก่อให้เกิดการขับเคลื่อน เพื่อให้ตอบโจทย์และบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศด้วย

สำหรับ “การสื่อสารแบบการมีส่วนร่วม” (Participatory Communication) เป็นแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการสื่อสาร ดังนั้น ในการที่จะทำความเข้าใจการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมได้นั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจทั้งแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการสื่อสาร ในที่นี้จะยึดความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมตาม คำนิยามของสหประชาชาติ ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วม (Participation) คือ กิจกรรมที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นวางแผนซึ่งประชาชนจะต้องระบุปัญหาและความต้องการ ขั้นปฏิบัติการ ขั้นประเมินผล ตลอดจนขั้นบำรุงรักษา ในส่วนของคำว่า การสื่อสาร (Communication) นั้นมีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะขอสรุปว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เกิดขึ้นโดยการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ส่งสารผ่านสื่อหรือช่องทางต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

ความหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

Ascroft^{๑๒} อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นการสื่อสารที่คำนึงถึงกระบวนการในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ซึ่งมีความตั้งใจและมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาหนึ่ง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้และการสร้างความเข้าใจร่วมกัน

Jacobson^{๑๓} อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการเข้าร่วม (Involvement) ของประชาชนในโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในทุกระดับ ไม่ว่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารผ่านสื่อมวลชน หรือการสื่อสารผ่านสื่อประเพณีใดก็ตาม โดยมีความไว้วางใจกันเป็นสิ่งสำคัญที่อยู่เบื้องหลังกระบวนการสื่อสารและการพัฒนาต่าง ๆ

Narula^{๑๔} อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การใช้การสื่อสาร เพื่ออำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา มีลักษณะเป็นกระบวนการของการสนทนา ระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันที่เป็นพลวัตปฏิสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงได้ ช่วยให้ผู้คนตระหนักถึงศักยภาพของตนและเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อสวัสดิการของตนเอง เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนระยะยาว ซึ่งเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชนในการตัดสินใจด้วยตนเองโดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น

ปารีชาติ สถาปิตานนท์^{๑๕} อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการฝึกสมาชิกในสังคมเกี่ยวกับกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมกันฟังและเคารพในความคิดของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตน ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน ตลอดจนร่วมกันค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์

^{๑๒} Ascroft, J. (๑๙๘๗). Communication in support of development: Lessons from theory and practice. Paper presented at the seminar on Communication and Change, East-West Center, Honolulu, Hawaii.

^{๑๓} Jacobson, T. L. (๑๙๙๔). Modernization and post-modernization approaches to participatory communication for development. Participatory communication as a part of building the participative society. In S. A. White, K. S. Nair, & J. Ascroft (Eds.), Participatory Communication: Working for Change and Development. (pp. 60-75). Thousand Oaks, CA : Sage.

^{๑๔} Narula, U. (1994). Development communication: Theory and practice. New Delh : Har Anand Publication.

^{๑๕} ปารีชาติ สถาปิตานนท์. (๒๕๔๙). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กรณีการ เฝ้าปรังค์ และกาญจนา แก้วเทพ^{๑๖} อธิบายความหมาย “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” นั้นมีอยู่ ๒ นัยยะ คือ

นัยยะที่ ๑ หมายความว่า การใช้การสื่อสารประเภทต่างๆ เป็นหนทางหรือเป็นเครื่องมือนำไปสู่การมีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ เช่น การเขียนจดหมายเปิดผนึกถึงสื่อมวลชน เพื่อร้องเรียนการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ การร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการพัฒนาในที่ประชุมหมู่บ้าน

นัยยะที่ ๒ หมายความว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการสื่อสารเอง โดยรูปแบบของการเข้าถึงการสื่อสารนั้น มีอยู่ ๓ รูปแบบ คือ

๑) การเข้าถึงในฐานะผู้บริโภค หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสใช้สื่อในฐานะ “ผู้รับสาร/ผู้ดู/ผู้ชม/ผู้อ่าน” โดยสามารถที่จะเลือกบริโภคสื่อได้ จากรูปแบบของรายการที่หลากหลายและมีช่องทางในการสะท้อนปฏิกิริยาของตนสู่ผู้ผลิต ที่เรียกว่าเป็น “ผู้รับสารที่เอาการเอางาน” (Active Audience)

๒) การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้ผลิต หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสเข้าร่วมในเชิงกระบวนการผลิต เช่น การเข้าร่วมเป็นแขกรับเชิญในรายการวิทยุ การเข้าร่วมเป็นแหล่งข่าว การมีส่วนร่วมในการเลือกประเด็นนำเสนอ เป็นต้น

๓) การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้บริหารสื่อ หมายถึง การที่บุคคลได้ มีส่วนเกี่ยวกับระบบการตัดสินใจต่าง ๆ ในองค์กรสื่อ เช่น การกำหนดเนื้อหา และรูปแบบที่เหมาะสม การกำหนดช่วงเวลา การวางระบบบริหารงาน/ระบบงบประมาณ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแผนงานและนโยบายต่าง ๆ

จากความหมายข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” เป็นกระบวนการสื่อสารแบบสองทางในลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยทุกฝ่ายสามารถสลับบทบาทเป็น “ผู้ส่งสาร” และ “ผู้รับสาร” หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “คู่สื่อสาร” ผ่านเวทีการสื่อสารในหลากหลายรูปแบบ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน ความเท่าเทียมกัน และการทำงานร่วมกัน เพื่อนำเอาข้อสรุปจากการสนทนาไปสู่การตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ ในกลุ่มอย่างปรองดอง

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับ “การบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน”

ความหมายของการจัดการทรัพยากรน้ำ

“ทรัพยากรน้ำ” เป็นส่วนสำคัญในกลุ่มน้ำ เนื่องจากพื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละลุ่มน้ำจะมีสายน้ำไหลผ่านแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ก่อนที่จะไหลลงแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เช่น ทะเลสาบ หรือทะเลที่อยู่ในพื้นที่มหาสมุทรต่าง ๆ และตลอดจนพื้นที่ที่สายน้ำไหลผ่าน สิ่งมีชีวิตทั้งหลายก็ได้อาศัยพื้นที่แต่ละลุ่มน้ำในการดำรงชีพ ดังนั้น การจัดการทรัพยากรน้ำต้องคำนึงถึงความมั่นคงและเพียงพอในการดำรงชีพของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่ต้องเกื้อกูลวิถีชีวิตซึ่งกันและกันโดยไม่ให้เกิดการขาดแคลนและคุณภาพของทรัพยากรน้ำต้องได้มาตรฐานตามเกณฑ์ ในการนำน้ำไปใช้การประกอบอาชีพ และอุปโภคบริโภคในดำรงชีวิต

^{๑๖} กรณีการ เฝ้าปรังค์ และ กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๔๘). การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติจริง. วารสารนิเทศศาสตร์, ๒๓ (๓ - ๔), ๖๒ - ๘๑.

หลักการจัดการทรัพยากรน้ำ

กรมทรัพยากรน้ำ ได้อธิบายว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน หมายถึง กระบวนการสนับสนุนส่งเสริมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการ ร่วมกันจัดสรรและจัดการทรัพยากรน้ำรวมถึงทรัพยากรอื่น ๆ อย่างเป็นธรรม ซึ่งมีความเหมาะสมกับ บริบทของพื้นที่หรือสังคมนั้น ๆ เพื่อสนองความต้องการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมสูง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทของสังคมเพื่อทรัพยากรและระบบนิเวศของน้ำเป็นสำคัญ

ทั้งนี้ หากพิจารณาในเชิงบริหารจัดการจะพบว่าปัจจัยเกี่ยวข้องที่สำคัญด้วยกัน คือ

๑. ปัจจัยนำเข้าที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ ตั้งแต่นโยบาย กฎหมาย และงบประมาณ ของภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภาครัฐและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่าง เสมอภาค เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทของสังคม

๒. องค์กรที่ต้องมีบทบาท ภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการหรือเป็นองค์กรหลักนั้น จะต้องมีการจัดรูปแบบของกรที่เปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วม และครอบคลุมพื้นที่การจัดการลุ่มน้ำ

๓. เครื่องมือสำหรับช่วยในการบริหารจัดการ อันได้แก่ การประเมินความต้องการ ความเข้าใจ แผนในการจัดการ รวมถึงระบบข้อมูลที่จะมีส่วนช่วยในการบริหาร และจัดสรรน้ำอย่าง เป็นธรรมเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง อีกทั้งยังต้องส่งเสริมให้สังคม มีความตระหนัก และมีจิตสำนึก ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรน้ำแบบองค์รวมที่มีประสิทธิภาพและ ระบบนิเวศที่ยั่งยืน

หลักการจัดการทรัพยากรน้ำต้องคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้

๑. **การพัฒนาอย่างองค์รวม (Holistic approach)** น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ อย่างใกล้ชิด เช่น ดิน ป่าไม้ในมิติ ต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

๒. **มีลักษณะของสหวิทยาการ (Interdisciplinary)** การจัดการทรัพยากรน้ำเป็นการ นำความรู้จากหลากหลายสาขาวิชามาใช้ในการจัดการทรัพยากรน้ำ เช่น ด้านวิศวกรรมศาสตร์ ด้าน เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาครอบคลุมตั้งแต่การออก กฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากน้ำ เทคโนโลยีการก่อสร้างเพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์การบริหาร จัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์ตามนโยบายผู้บริหารประเทศ ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับน้ำในชุมชน รวมถึงการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำระหว่างกลุ่มคนในสังคม เป็นต้น

๓. **อยู่ภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development)** เป็นการ ผสมผสานการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคมในขณะเดียวกันก็มีการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมกับของทรัพยากรต่าง ๆ

๔. **มีความเป็นเอกภาพ (Unity)** การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย จะต้องมีความ เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับระบบนิเวศตามธรรมชาติ

๕. **มีความเป็นเครือข่าย (Network)** การจัดการทรัพยากรน้ำจะต้องเน้นเครือข่าย เครือข่ายในที่นี้หมายถึงเครือข่ายของทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย และเครือข่ายที่มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นอันได้แก่รัฐ เอกชน และประชาชน

๖. การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) นำจัดเป็นสมบัติสาธารณะที่ทุกฝ่ายในสังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อจัดหาน้ำที่มีคุณภาพและตอบสนองวัตถุประสงค์ของการใช้น้ำได้นับตั้งแต่การจัดหาน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอุตสาหกรรมรวมไปจนถึงการดำรงรักษาวงจรชีวิตของสิ่งมีชีวิตในน้ำด้วย

แนวคิดการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน แบ่งเป็นขั้นตอนให้เข้าใจง่าย ๆ ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. หาน้ำได้ : จัดเก็บข้อมูลแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำ ปริมาณฝนในชุมชน จัดการข้อมูลเป็นระบบ ระบุปัญหาและเสนอแนวทางแก้ไข ไปสู่การหาแหล่งน้ำสำรองในชุมชน

๒. เก็บน้ำไว้ : เก็บสำรองน้ำหลากและน้ำท่ามไว้แหล่งกักเก็บน้ำ เช่น สระน้ำแก้มลิง สระน้ำประจำไร่นา หรือบ่อน้ำ เพื่อไว้ใช้อุปโภคบริโภค และการเกษตร

๓. ใช้น้ำเป็น : วางแผนการใช้น้ำทั้งอุปโภคบริโภค และเกษตร ที่สอดคล้องกับปริมาณน้ำที่มี จัดการข้อมูล วิเคราะห์สมดุลน้ำ ดำเนินงานทฤษฎีใหม่

๔. จัดการอย่างมีประสิทธิภาพ : บริหารจัดการน้ำ และปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ เพื่อให้มีน้ำใช้อย่างพอเพียง สำหรับอุปโภคบริโภค และเกษตร อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวไว้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย ทุกภาคส่วนของสังคมควรผนึกกำลังร่วมกันในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของทุนทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งนี้จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในสังคมให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมและปรับวิถีคิด ทิศนคติในการดำเนินชีวิตใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยลง ขณะเดียวกันต้องประสานเชื่อมโยงบทบาทภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชนให้มีส่วนร่วมทำงานด้วยกันได้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องพัฒนาดัชนีชี้วัดเพื่อสามารถสะท้อนผลการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศได้

วีรยา ภูมิฐาน^{๑๗} ให้ความหมายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นคำที่มีรากฐานมาจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ การเพิ่มผลผลิต และการใช้หรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด รู้จักถนอมในการใช้ เพื่อให้มีไว้ใช้ เพื่อใช้อย่างยาวนานจนถึงคนรุ่นหลัง การใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมนั้นด้อยประสิทธิภาพลง หรือกระทบกระเทือนต่อคนรุ่นหลัง

แนวทางในการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑. ประชาชนและภาครัฐต้องช่วยกันควบคุมและร่วมกันวางมาตรการในการจัดการปล่อยของเสียที่เกิดขึ้นจากทุกกระบวนการที่มนุษย์สร้างขึ้นให้ออกไปสู่ธรรมชาติได้น้อยที่สุด

๒. ประชาชนทุกคนต้องรู้จักวิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและให้เกิดผลที่คุ้มค่า

^{๑๗} วีรยา ภูมิฐาน. (๒๕๕๔). แนวทางการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน. ออนไลน์. สืบค้น เมื่อ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔. แหล่งที่มา: <https://www.sites.google.com/site/fanxy14/bth-thi7-naew-thang-kar-phathna-thraphykrthrrmchati-laea-sing-waedlxm-xyang-yangyun>.

๓. ประชาชนทุกคนต้องเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติด้วยวิธีที่เหมาะสม

๔. ภาครัฐควรวางมาตรการในการกระจายรายได้ออกไปสู่ภาคประชาชนในทุกกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น เพราะถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจะส่งผลให้ประชาชนขาดความสนใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม

๕. ภาครัฐควรวางแผนมาตรการในการควบคุมอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรที่ส่งผลให้เกิดความต้องการในการใช้ทรัพยากรที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ความหมายของการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน

ปราโมทย์ ไหม้กลัด^{๑๘} ได้อธิบายว่า การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน หมายถึง วิธีการบริหารจัดการที่เน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งในการพัฒนาและการใช้ประโยชน์จะต้องให้เป็นไปในลักษณะควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีความยั่งยืน ไม่เป็นไปอย่างสิ้นเปลืองหรือทำลายแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นั่นคือ

๑. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจควรต้องยึดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลัก เน้นความอยู่ดีกินดีมีสุขและพึ่งตนเองได้ เป็นพื้นฐานก่อน

๒. มีการคุ้มครองและฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องให้คงความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและพึ่งพาได้อย่างยั่งยืน

Pluemchit Sujitra^{๑๙} กล่าวว่า การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น จะต้องให้ความสำคัญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรู้คุณค่า อนุรักษ์ และประหยัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถคืนตัวกลับสู่สภาพเดิมได้อย่างสมดุลและยั่งยืน “น้ำ” เป็นภูมิคุ้มกันให้ทุกชีวิตดำรงอยู่ได้ สมดังกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า “น้ำคือชีวิตหลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้” ทรัพยากรน้ำในประเทศไทยในแต่ละลุ่มน้ำ จะมีสัดส่วนที่จำกัดและเมื่อทรัพยากรน้ำมีการถูกรบกวนจึงทำให้ไม่สามารถฟื้นตัวได้ทัน จึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนา ทรัพยากรน้ำอย่างมีหลักการที่ดีและต่อเนื่อง โดยไม่ทำให้ทรัพยากรน้ำที่มีอยู่เกิดปัญหาและการพัฒนานั้นจะต้องกระทบสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการน้ำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะต้องเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ โดยมุ่งเน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติการสร้างควมมั่นคงด้านน้ำ และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำและการใช้ประโยชน์จากน้ำจะต้องดำเนินการให้เป็นไปในลักษณะควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อที่ในอนาคตจะได้มีความมั่นคงและยั่งยืนในเรื่องน้ำ

^{๑๘} ปราโมทย์ ไหม้กลัด. ๒๕๕๐. การบริหารจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน (เอกสารโรเนียว). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

^{๑๙} Pluemchit Sujitra. (๒๕๕๒). บทที่ ๒ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/pluemchitsujitra/system/app/pages/sitemap/hierarchy>.

บทที่ ๓ ข้อมูลจากการเดินทางไปศึกษาดูงานของคณะกรรมการ

๓.๑ ข้อมูลตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ข้อมูลพื้นฐาน

ตำบลนครป่าหมากอยู่ห่างจากจังหวัดพิษณุโลก ประมาณ ๓๕ กิโลเมตร

ภูมิประเทศของตำบลนครป่าหมาก

- ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม และอำเภอวังทอง
- ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลไผ่ล้อม
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลวัดตายม
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอบางกระทุ่ม

จำนวนประชากร ในตำบล

- ประชากร ทั้งสิ้น ๖,๓๓๘ คน ครีวเรือน จำนวน ๒,๒๒๑ ครัวเรือน

ที่ตั้งและอาณาเขต

- มีจำนวนเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน ๓๖,๖๓๗ ไร่ หรือประมาณ ๕๘.๖๒ ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ทางการเกษตร ๒๙,๗๓๐ ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย ๕,๐๒๖ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทางการเกษตร
- พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีลำน้ำไหลผ่าน คือ แคววังทอง แต่ไหลผ่านตำบลเป็นช่วงระยะสั้น

เขตการปกครอง

- องค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก ได้แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๓ หมู่บ้าน ได้แก่
 - ๑) บ้านบึงลำ
 - ๒) บ้านบางกระน้อย
 - ๓) บ้านสามเรือน (หมู่ที่ ๓)
 - ๔) บ้านเก่า
 - ๕) บ้านสามเรือน
 - ๖) บ้านโกรงเกรง (หมู่ที่ ๖)
 - ๗) บ้านโกรงเกรง (หมู่ที่ ๗)
 - ๘) บ้านโกรงเกรง
 - ๙) บ้านแหลมพระธาตุ
 - ๑๐) บ้านแหลมครก
 - ๑๑) บ้านดงพะยอม
 - ๑๒) บ้านสามเรือน (หมู่ที่ ๑๒)
 - ๑๓) บ้านโกรงเกรง

การประกอบอาชีพของประชากรในตำบล

- การเกษตร	ร้อยละ ๘๐
- รับจ้าง	ร้อยละ ๑๐
- ค้าขาย	ร้อยละ ๕
- อุตสาหกรรมในครัวเรือน	ร้อยละ ๕

นายพรเสฏฐ์ บุญศิริสาธิตา รองผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก กล่าวต้อนรับ คณะเดินทางว่า ในนามตัวแทนจังหวัดพิษณุโลก มีความยินดีที่ได้ให้โอกาสเดินทางมาศึกษาคุณ ณา ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกพร้อมทั้ง ให้ข้อเสนอแนะจากประสบการณ์ที่คณะกรรมการธิการและคณะอนุ กรรมการธิการได้เดินทางไปศึกษาดูงานด้านสิทธิชุมชนในหลาย พื้นที่ ซึ่งในการประชุมในวันนี้ได้มีผู้แทนทั้งจากภาคราชการ ภาค ประชาชน สภากองค์กรชุมชน ในตำบลนครป่าหมาก จะเป็นการ นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนตำบล ที่ได้มีการ ดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ในด้านการสร้าง โอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งข้อเสนอแนะและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของ คณะกรรมการธิการและคณะอนุกรรมการ เป็นสิ่งสำคัญและมีคุณค่าในการดำเนินงานของสภาองค์กร ชุมชนตำบล ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของตำบลนครป่าหมาก และในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก นำไปเป็นแนวทาง ที่เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่ชุมชน ตำบล ต่อไป

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย รองประธานคณะกรรมการ คนที่สอง และประธาน คณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ และการจัดทำและดำเนินการ ตามยุทธศาสตร์ชาติ ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค กล่าววัตถุประสงค์ การเดินทางศึกษาดูงานว่า เพื่อติดตามและขับเคลื่อนงานด้านสิทธิชุมชนที่อยู่ในประเด็นด้าน สิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค และบทบาทของชุมชนที่จัดการตนเองได้ และเข้า

มามีส่วนร่วมกับภาคท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบล) ภาคท้องถิ่น (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน สภากองค์กรชุมชน ตำบล) ปัจจุบันสภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งอยู่ประมาณ ๗,๗๕๕ แห่งทั่วประเทศ และมีสภาองค์กรชุมชนตำบลที่ เข้มแข็งประมาณ ๒,๐๐๐ แห่ง ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการ กลไกที่สำคัญในการช่วยเติมเต็มที่จะทำให้สิทธิชุมชนได้มี การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะประเด็นการมีส่วนร่วม ของภาคประชาชน ซึ่งจะทำให้การขับเคลื่อนภารกิจด้านสิทธิชุมชนของภาคราชการในระดับพื้นที่ ขับเคลื่อนได้โดยง่าย รวมทั้งการติดตามความสำเร็จในการจัดการน้ำชุมชนกับสิทธิชุมชนในพื้นที่ตำบล นครป่าหมาก ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทั้งภาคท้องถิ่น ภาคท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ จนเกิด ความสำเร็จในการจัดการน้ำชุมชน

นอกจากนี้ คณะอนุกรรมการยังมีบทบาทสำคัญต่อการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัด การปฏิรูปประเทศด้านการคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งเป็นหนึ่งในสามประเด็นของคณะกรรมการฯ โดยเมื่อ พฤษภาคม ๒๕๖๒ ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรของผู้บริโภค (สอบ.) และเป็นองค์กรอิสระอยู่ภายใต้ การควบคุม ดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี ตามพระราชบัญญัติการจัดตั้งสภาองค์กรของผู้บริโภค พ.ศ. ๒๕๖๒ ซึ่งเป็นกลไกของภาคประชาชนในระดับภูมิภาค โดยจะมีมูลนิธิ สมาคม หรือศูนย์ในการ คุ้มครองผู้บริโภคในจังหวัดต่าง ๆ

สำหรับประเด็นสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพจะประมวลอยู่ในประเด็นเรื่องสิทธิชุมชน อาทิ สิทธิเสรีภาพทางการเมือง สิทธิทางสังคม สิทธิของเด็กและเยาวชน สิทธิของคนพิการ สิทธิของ ผู้สูงอายุ ซึ่งจะต้องได้รับการดูแลจากกลไกของชุมชนตำบลที่เข้มแข็งโดย “ชุมชนดูแลชุมชน” จะทำให้เกิดโอกาสและความเสมอภาคสังคมที่เท่าเทียมกัน

ตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๕ เป็นต้นไป และเป็นปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖ ซึ่งแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ ได้กำหนดหมุดหมายไว้ ๑๓ หมุดหมายที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยหมุดหมายและแผนกลยุทธ์รายหมุดหมายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ จะมีทั้งเรื่องความเสมอภาค ทางสังคม เช่น เศรษฐกิจฐานราก ความมั่นคง การกระจายโอกาสและความเสมอภาคลงไปในระดับ พื้นที่ ซึ่งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ถือว่าเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญใน ระดับท้องถิ่น ท้องที่ ที่จะทำให้ชุมชน ตำบล ประชาชนเกิดความสนใจและช่วยกันดูแลซึ่งกันและกันใน พื้นที่ ไม่ว่าจะเป็โครงการ “บ้านพอเพียง” ที่ช่วยผู้สูงอายุที่ไม่มีคนดูแลได้มีคนดูแล การปรับปรุง ซ่อมแซมบ้านให้ครัวเรือนที่ยากจนในชนบท ซึ่งเป็นภารกิจและกลไกสนับสนุนที่สำคัญในระดับพื้นที่ ที่ลดความเหลื่อมล้ำ สร้างโอกาสการเข้าถึงสวัสดิการสังคมและที่อยู่อาศัย เป็นต้น

นางรอยบุญ รัศมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การ มหาชน) ได้กล่าวการดำเนินงานของสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) (สสน.) ในพื้นที่ นครป่าหมากว่า จุดเริ่มต้นในการเข้ามาดำเนินการของสถาบันสารสนเทศฯ เนื่องจากเมื่อปี ๒๕๕๔ ที่เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ และได้รับการประสานจากองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของ ญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency : JICA) เนื่องจาก JICA ได้รับทราบว่ สถาบัน

สารสนเทศฯ เป็นหน่วยงานที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการ จัดการน้ำชุมชน และมีการใช้สารสนเทศในการจัดการน้ำ ได้เป็นอย่างดี จึงได้มีการหารือร่วมกันและวิจัย เพื่อจัดทำพื้นที่ตัวอย่างในระดับตำบลที่มองเรื่องการ จัดการน้ำที่สามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ในการจัดการน้ำ ทั้งข้อมูลจากพื้นที่ และข้อมูลส่วนกลาง เนื่องจากตำบล นครป่าหมาก เป็นพื้นที่ที่เสี่ยงต่อน้ำท่วมอย่างมาก เพราะอยู่ในพื้นที่ปลายน้ำนาน ขณะเดียวกันยังเป็นพื้นที่ที่เสี่ยงภาวะน้ำแล้งด้วย โดยได้ศึกษา รวบรวม ข้อมูลกับประชาชนในพื้นที่ตำบลนครป่าหมาก เป็นระยะเวลา ๑ ปี จนได้ข้อสรุปเบื้องต้น เช่น ขั้นตอน การเตรียมความพร้อมในสถานการณ์ของแต่ละประตูระบายน้ำ การบริหารการเปิด - ปิดบานประตู

ระบายเมื่อเกิดสถานการณ์น้ำท่วม น้ำแล้ง ผู้รับผิดชอบประตู่ระบายน้ำในแต่ละจุด แนวทางการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นต้น

การดำเนินงานวิจัยร่วมกับ JICA มีการดำเนินงานวิจัยภายใน ๑ ปี แต่การดำเนินงานต่อเนื่องกับตำบลนครป่าหมากยังมีต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ตำบลนครป่าหมากมีความพร้อมในเรื่องแผนที่ผังน้ำการจัดการน้ำ และสามารถวิเคราะห์สถานะแหล่งน้ำ โครงสร้างน้ำได้

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานในช่วงแรก คือ ยังไม่ได้รับไว้วางใจ ความสนใจและความเชื่อมั่นกับประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากประชาชนเข้าใจว่าสถาบันสารสนเทศฯ และ JICA เข้ามาเพื่อทำงานวิจัยเพียงอย่างเดียวและไม่ได้มีการดำเนินงานต่อเนื่อง รวมทั้งยังไม่ได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับการเข้ามาจัดการน้ำของสถาบันสารสนเทศฯ

การจัดการน้ำชุมชนตำบลนครป่าหมาก

นายอภิรัฐ พันธวงศ์ ผู้อำนวยการกองช่าง องค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก ได้บรรยายสรุปการจัดการน้ำชุมชนตำบลนครป่าหมาก สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑. จุดเริ่มต้นของการจัดการน้ำในพื้นที่นครป่าหมาก เมื่อปี ๒๕๕๔ เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ตำบลนครป่าหมาก ร้อยละ ๘๐ - ๙๐ จึงมีองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency :JICA) เข้ามาประสานงานกับประชาชนในพื้นที่นครป่าหมาก เพื่อดูแลในเรื่องการจัดการน้ำ ชุมชนจะอยู่กับน้ำได้อย่างไร ต่อมาได้ร่วมมือกับสถาบันสารสนเทศฯ และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จนมาถึงปัจจุบัน

๒. ข้อมูลพื้นฐานของตำบลนครป่าหมาก

- ตำบลนครป่าหมากอยู่นอกเขตชลประทานใช้น้ำฝนและน้ำจากลำคลองเป็นหลัก
- มีพื้นที่ชุมชนทั้งหมด จำนวน ๓๖,๖๓๗ ไร่ หรือ ๕๘ ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ทางการเกษตร จำนวน ๓๑,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ทำไร่ ทำนา ทำสวน มีครัวเรือน จำนวน ๒,๐๑๒ ครัวเรือน และมีประชากร จำนวน ๖,๔๙๒ คน
- มีแม่น้ำสายหลัก ไหลผ่าน คือ คลองโกรงเกรง คลองโกรงเกรงใหญ่ แคววังทอง ไหลผ่านตำบลนครป่าหมาก

- มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๓๕๐ มิลลิเมตรต่อปี
- สภาพดินในพื้นที่ เป็นดินร่วนปนทราย

๓. ปัญหาในพื้นที่

- ประสบปัญหาน้ำท่วม น้ำหลาก และน้ำแล้งในพื้นที่เดียวกันกว่า ๓๐ ปี เนื่องจากตำบลนครป่าหมากเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำและเป็นพื้นที่รับน้ำ

- น้ำเพื่อการเกษตร ขาดการบริหารจัดการต้นน้ำอย่างเป็นระบบ และไม่สามารถกักเก็บน้ำ สำรองน้ำ เพื่อใช้ในการเกษตรในฤดูแล้งได้

- น้ำอุปโภค มีระบบประปาหมู่บ้านเกือบทุกหมู่บ้าน ยกเว้นหมู่ที่ ๓ และหมู่ที่ ๕ และมีปัญหาด้านระบบไฟฟ้า

- น้ำบริโภค มีการจัดซื้อน้ำดื่มจากภายในชุมชน และนอกชุมชน และน้ำฝนบางส่วน

- ปัญหาประตู่ระบายน้ำสามเรือน ซึ่งได้รับโอนมาจากกรมชลประทาน และมีระยะเวลาการใช้งานมานานกว่า ๓๐ ปี จึงมีการชำรุด และน้ำรั่วซึม ทำให้เก็บน้ำไว้ไม่ได้มากเกิดปัญหา

การขาดน้ำทางการเกษตร การอุปโภค บริโภค ทั้งนี้ สถาบันสารสนเทศฯ อยู่ระหว่างการหาแนวทาง เทคนิค และรูปแบบใหม่ในการแก้ไขประตุน้ำสามเรือน เพื่อป้องกันให้เกิดการเสื่อมสภาพและรอยร้าวได้ช้ากว่ารูปแบบเดิม และต้องเป็นรูปแบบที่เป็นตัวอย่างและใช้ได้อย่างยั่งยืน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

๔. การเข้ามาช่วยเหลือของมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสถาบันสารสนเทศฯ อาทิ

- หมู่บ้านทั้ง ๑๓ หมู่บ้านในเขตพื้นที่ตำบลนครป่าหมาก ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสถาบันสารสนเทศฯ ในเรื่องการจัดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ในเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เนื่องจากประชาชนในท้องที่ยังไม่มีองค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการน้ำ ดังนั้น มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสถาบันสารสนเทศฯ จึงได้เข้ามาช่วยอบรมให้องค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการน้ำต่อเนื่องทุกปี โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มและจัดตั้งกลุ่มบริหารจัดการน้ำ ซึ่งจะมีผู้นำท้องที่ ท้องถิ่น ภายใต้การนำของนายกล บัววังโปรง นายกองคการบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก จนกระทั่งได้จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำตำบลนครป่าหมากขึ้น ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของท้องถิ่น และท้องที่ ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน สภาองค์กรชุมชนตำบล และบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในท้องที่ ท้องถิ่น มาร่วมเป็นกรรมการเพื่อขับเคลื่อนและดำเนินการเรื่องดังกล่าว

- มูลนิธิอุทกพัฒน์ฯ และสถาบันสารสนเทศฯ ได้อบรมถ่ายทอดและประยุกต์การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการบริหารจัดการน้ำชุมชน เช่น การใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่น้ำท่วม และ GPS การสำรวจข้อมูลแหล่งน้ำชุมชน การจัดทำฝั้งน้ำและแผนพัฒนาแหล่งน้ำตำบล มีการจัดตั้งสถานีโทรมาตร และการสรุปแนวปรับปรุงแหล่งน้ำเดิมและทำโครงสร้างเสริมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ

- เมื่อท้องถิ่นและท้องที่มีภูมิปัญญา และองค์ความรู้ในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่แล้ว จึงได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพื้นที่ โดยการพัฒนาลำคลองสายหลัก เช่น คลองโกรงเกรง คลองโกรงเกรงเล็กคลองโกรงเกรงใหญ่ เป็นต้น โดยการขุดลอกลำคลองเพื่อให้น้ำไหลผ่านได้สะดวกขึ้น จากนั้นจึงได้มีการกระจายน้ำไปยังลำน้ำสายรอง และมีการขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำในฤดูน้ำแล้ง และทำให้น้ำท่วมพืชผลทางการเกษตรลดลง เนื่องจากน้ำได้ไหลผ่านเข้าสู่บึง สระที่ได้ทำการขุดไว้

ปัจจุบันมีความพยายามในการสำรวจเส้นทางน้ำ เพื่อสร้างประตูน้ำ ฝายในแต่ละช่วงที่น้ำผ่าน เพื่อใช้ประโยชน์จากน้ำให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง การกักเก็บน้ำป้องกันน้ำท่วม และลดปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่

- มูลนิธิอุทกพัฒน์ฯ สถาบันสารสนเทศฯ JICA และองค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก ได้ร่วมมือกันจัดทำแผนที่จุดอพยพน้ำท่วม ตำบลนครป่าหมาก เพื่อใช้ในการบริหารจัดการน้ำของตำบลนครป่าหมากให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยในแผนที่จะปรากฏโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก ขอบเขตหมู่บ้าน ถนนสายหลัก ถนนสายรอง แม่น้ำ คลอง เส้นทาง

อพยพ ทิศทางการไหลของน้ำ แหล่งน้ำ จุดอพยพระดับหมู่บ้าน จุดอพยพระดับตำบล เป็นต้น และสถานที่สำคัญ เช่น วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ประตुरะบายน้ำ ประปาหมู่บ้าน สถานีวัดระดับน้ำ ที่อยู่อาศัย ไทรมมาตร สถานีสูบน้ำ เป็นต้น โดยจะมอบให้แก่ละชุมชน หมู่บ้านเป็นผู้ดูแลประตुरะบายน้ำ สถานีวัดระดับน้ำ เพื่อสังเกตสถานการณ์น้ำ ซึ่งทำให้สามารถอพยพประชาชนได้ทันท่วงที และลดการสูญเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สิน สัตว์เลี้ยงได้

- ได้ปรับเปลี่ยนระบบน้ำประปาหมู่บ้านจากระบบน้ำประปาน้ำบาดาล มาเป็นระบบน้ำประปาผิวดิน เนื่องจากในเดือนมีนาคม – เดือนมิถุนายน ของทุกปี ปริมาณน้ำในการอุปโภคบริโภคไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนระบบน้ำประปา โดยการเพิ่มระบบสูบน้ำและกรองน้ำผิวดิน ซึ่งจะสามารถปรับระบบการใช้น้ำประปาได้ทั้งสองระบบ เพื่อช่วยให้มีน้ำใช้ อุปโภคบริโภคเพียงพอต่อการใช้งาน ได้น้ำประปาผิวดินที่มีคุณภาพ น้ำสะอาด และปลอดภัย ทั้งนี้ การทำระบบประปาผิวดินจะมีในหมู่ที่ ๗ บ้านโกรงเกรง ซึ่งมีจำนวน ๑๔๗ ครัวเรือน และประชากร จำนวน ๕๒๐ คน และหมู่ที่ ๑๓ บ้านโกรงเกรง ซึ่งมีจำนวน ๙๐ ครัวเรือน และมีประชากร จำนวน ๓๖๖ คน

- มีการต่อยอดจากการพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำ โดยการให้ความรู้ เรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งมีตัวอย่างความสำเร็จการทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ เช่น การพัฒนาพันธุ์ข้าว เป็นต้น

- นอกจากนี้ การดำเนินงานบริหารจัดการน้ำชุมชนตำบลนครป่าหมาก ยังได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายเตือนภัยพิบัติชุมชน เพื่อนพ้อง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย เข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนติดตั้งเสาส่งสัญญาณวิทยุเพื่อใช้ในการสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่ และการเตือนภัยพิบัติชุมชน อาทิ

การบริหารจัดการน้ำในภาวะปกติ โดยการติดตามสถานการณ์น้ำ โดยใช้ข้อมูลจาก แผนวัดระดับน้ำและไทรมาตรทุกเดือน

ก่อนเกิดภัยพิบัติ โดยการประสานความร่วมมือในการเตรียมการเตือนภัยและอพยพ กับศูนย์เตือนภัยพิบัติชุมชน

ระหว่างเกิดภัยพิบัติ โดยการประเมินสถานการณ์ภัยเพื่อเข้าช่วยเหลือและอพยพ ผู้ประสบภัย

หลังเกิดภัยพิบัติ โดยจัดทำแผนฟื้นฟูโครงสร้างและแผนพัฒนาแหล่งน้ำเชิงพื้นที่

- การเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์น้ำ คือ ตรวจสอบสภาพพื้นที่กักเก็บน้ำโดยอากาศยานไร้คนขับ ติดตั้งไม้วัดระดับน้ำ เพื่อติดตามสถานการณ์น้ำและเป็นข้อมูลแจ้งเตือนภัย ลงพื้นที่เตรียมความพร้อมและวางแผนการระบายน้ำ กรณีฝนตกหนัก และการเตรียมความพร้อมด้านเทคโนโลยี โดยมีระบบเตือนภัย สถานีไทรมาตร แนวทางป้องกันภัยพิบัติ และวิธีรับมือสถานการณ์ภัยพิบัติ เพื่อใช้วางแผน ป้องกันภัยพิบัติระดับชุมชน รวมทั้งชุมชนสามารถเข้าใจและใช้ประโยชน์จากข้อมูล เพื่อร่วมกันวางแผน จัดการและป้องกันภัยพิบัติในพื้นที่ได้ด้วยตนเอง

๕. ผลสำเร็จการจัดการน้ำชุมชน คือ

- ลดผลกระทบน้ำท่วม น้ำแล้ง ที่ชุมชนประสบมามากกว่า ๓๐ ปี ฟื้นฟูแหล่งน้ำและ โครงสร้างน้ำ ครอบคลุมพื้นที่ ๑๓ หมู่บ้าน

- มีความมั่นคงน้ำ คือ ปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นกว่า ๑,๔๗๖,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ลดการใช้ น้ำบาดาล ปรับมาใช้น้ำประปาผิวดิน

- มีความยั่งยืน คือ ชุมชนมีแผนรับมือในภาวะน้ำท่วม มีคณะทำงานเพื่อเฝ้าระวังและ เตือนภัยพิบัติน้ำท่วม

- มีการขยายผลต่อยอดความสำเร็จ โดยการขยายแนวคิดการบริหารจัดการน้ำไปยัง ตำบลแม่ระกา พื้นที่เกษตรได้รับประโยชน์กว่า ๒,๙๐๐ ไร่

สภาองค์กรชุมชนตำบลนครป่าหมากและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

นางจันทนา ศิริวัฒน์ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลนครป่าหมาก ได้กล่าวบรรยายสรุปข้อมูลของสภาองค์กรชุมชนตำบลนครป่าหมากและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑. สภาองค์กรชุมชนตำบลนครป่าหมาก จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๒ และมีสมาชิกทั้งหมด ๔๖ คน

๒. ภารกิจของสภาองค์กรชุมชน มีดังนี้

๑) ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ

๒) ส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน

๓) เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจ ตลอดทั้งการร่วมมือกันในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๔) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไข และการพัฒนาต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขหรือความต้องการของประชาชนอันเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๖) จัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานรัฐ ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้อนุญาตให้ภาคเอกชนดำเนินการต้องนำความเห็นดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย

๗) ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็งและสมาชิกองค์กรชุมชน รวมทั้งประชาชนทั่วไปในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

๘) ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น

๙) รายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้นในตำบลอันเนื่องจากการดำเนินงานใด ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานของรัฐ โดยรายงานต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

๑๐) วางกติกาในการดำเนินกิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล

๑๑) จัดทำรายงานประจำปีของสภาองค์กรชุมชนตำบล รวมถึงสถานการณ์ด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตำบล เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปรับทราบ

๑๒) เสนอชื่อผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวน ๒ คน

๓. การดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนที่ผ่านมา – ปัจจุบัน ได้แก่

- การจัดกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมทำบุญกลางบ้าน กิจกรรมแห่เทียนพรรษา

- การจัดเวทีการศึกษาหารือกันของประชาชนทุก ๆ วันที่ ๖ ของเดือน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนตำบล

- จัดทำโครงการบ้านพอเพียง ในปี ๒๕๖๒ โดยการซ่อมแซมบ้าน จำนวน ๕ หลัง ใน ๕ หมู่บ้าน (หมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๒ หมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๖ และหมู่ที่ ๑๐) และในปี ๒๕๖๔ ซ่อมแซมบ้าน จำนวน ๕ หลัง ในหมู่ที่ ๑๑ และในปี ๒๕๖๕ ซ่อมแซมบ้าน จำนวน ๕ หลัง ใน ๕ หมู่บ้าน (หมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๕ หมู่ที่ ๕ หมู่ที่ ๗ และหมู่ที่ ๑๑) และสำหรับโครงการบ้านพอเพียง ในปี ๒๕๖๖ สภาองค์กรชุมชนตำบลได้รับงบประมาณในการซ่อมแซมบ้าน จำนวน ๘ หลัง ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินการ

- มีการจัดตั้งโรงสีชุมชน มีโรงสีขนาดย่อม เพื่อสีข้าวไว้รับประทานในครัวเรือน และให้บริการสีข้าวประชาชนภายในหมู่บ้านและภายในตำบล

- จัดตั้งกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ และได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ และเกษตรกรรมยั่งยืน

- ดำเนินกิจกรรมบริหารจัดการน้ำภายในแปลงเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่

ด้านการเกษตร เป็นการปลูกพืช ซึ่งจะมีการแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ผักให้แก่สมาชิกทุกครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในตำบลนครป่าหมาก

ด้านปศุสัตว์ มีการเลี้ยงไก่พื้นเมือง และไก่พันธุ์ไข่ไว้รับประทานและจำหน่าย

ด้านประมง เป็นศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร มีการเลี้ยงปลานิลในบ่อดิน เลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์ ในกระชัง การเลี้ยงกบนา หอยขม กุ้ง และมีการเพาะพันธุ์ปลานิลและกบด้วยตนเองภายในแปลง ซึ่งพันธุ์ลูกกบนา และลูกพันธุ์ปลานิล สามารถจำหน่ายให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงในราคาถูกและนำมาเลี้ยงเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้หมุนเวียนภายในครัวเรือน

- ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด – 19 ได้นำผลผลิตที่เกิดขึ้นจากแปลงเกษตรบ้านดงพะยอม มาเป็นแหล่งอาหาร โดยการประกอบอาหารแจกจ่ายให้แก่ประชาชนภายใน

หมู่บ้าน แม้ว่าจะมีการปิดหมู่บ้านเป็นระยะเวลาสั้น แต่ประชาชนในพื้นที่ที่ไม่ได้รับความเดือดร้อนด้านอาหาร

การดำเนินการแปลงเกษตรผสมผสาน และเกษตรแปลงใหญ่

นายวิทยา ขำน้ำคู้ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ ได้กล่าวบรรยายสรุปข้อมูลแปลงเกษตรผสมผสาน และเกษตรแปลงใหญ่ สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑. ตำบลนครป่าหมากมีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน ๓๖,๖๓๗ ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ ๒๖,๔๕๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๓ ของพื้นที่ทั้งหมด โดยเฉลี่ยการทำเกษตร คือ

- ทำนาข้าว ประมาณ ๒๔,๓๔๐ ไร่ หรือร้อยละ ๙๒ ของพื้นที่การเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรจะทำนาปีตั้งแต่เดือนเมษายน - เดือนตุลาคม และในช่วงฤดูแล้งจะทำนาปีน้อยลง แต่จะปรับเปลี่ยนเป็นพืชหมุนเวียน ปลูกพืชใช้น้ำน้อย เช่น ข้าวโพด แตงโม ปอเทือง ถั่วเขียว เป็นต้น

- พืชไร่ (อ้อย ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง) ประมาณ ๑,๐๔๑ ไร่ หรือร้อยละ ๔ ของพื้นที่การเกษตร

- ไม้ผล (กล้วย แตงโม และอื่น ๆ) ประมาณ ๑,๐๖๙ ไร่ หรือร้อยละ ๔ ของพื้นที่การเกษตร

๒. หน่วยงานกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในระดับอำเภอ จะเป็นหน่วยงานสนับสนุนภารกิจของสภาองค์กรชุมชนตำบลนครป่าหมาก ทั้งด้านการเกษตร ด้านประมง และด้านปศุสัตว์ ดังนี้

๑) ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็ง โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรแบบแปลงใหญ่ คือ

ด้านพืช ๓ แปลง ดังนี้

- แปลงใหญ่ข้าวกลุ่มผลิตข้าวขาวดอกมะลิ ๑๐๕ บ้านแหลมพระธาตุ หมู่ที่ ๙
- แปลงใหญ่ข้าว บ้านบางกระน้อย หมู่ที่ ๒
- แปลงใหญ่อ้อย ตำบลนครป่าหมาก

ด้านปศุสัตว์ ๑ แปลง คือ แปลงใหญ่กระบือ กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาความไทย อำเภอบางกระทุ่ม หมู่ที่ ๑๒ ตำบลนครป่าหมาก

๒) ส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม อาทิ

- การจัดให้มีการรณรงค์งดการเผาวัสดุการเกษตร ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ประโยชน์จากวัสดุการเกษตร เช่น การอัดฟาง วัสดุคลุมดิน สนับสนุนการผลิตพลังงานชีวมวล เป็นต้น

- การพัฒนาเป็นแหล่งน้ำ แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น บึงชีวิ โดยสำนักงานประมงอำเภอบางกระทุ่ม เป็นต้น

๓) ส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยการส่งเสริมเกษตรกรแบบยั่งยืน ดังนี้

- จัดการส่งเสริม สนับสนุนเกษตรกรทฤษฎีใหม่ จำนวน ๑๖ แปลง ใน ๑๓ หมู่บ้าน
- จัดการส่งเสริม สนับสนุนเกษตรกรผสมผสาน เช่น แปลงตัวอย่างของนางจันทนา

ศิริวัฒน์ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลนครป่าหมาก เป็นต้น

วิสาหกิจชุมชน และการอนุรักษ์และพัฒนาควายไทย

นางสาวสุวิจิ ยะตา นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ ได้กล่าวบรรยายสรุป การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทย สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑. กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทย ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑ ขึ้นทะเบียนกลุ่มกับกรมปศุสัตว์ วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๔ และได้ขึ้นทะเบียนกับหน่วยงานอื่น เช่น

สำนักงานเกษตรอำเภอบางกระทุ่ม ในชื่อ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทยอำเภอบางกระทุ่ม เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๒ โดยปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด จำนวน ๓๖ คน โดยมีนายกล บัววังโปรง นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก เป็นประธานบริหารกลุ่ม

๒. ชนิดปศุสัตว์ของกลุ่มที่เลี้ยง ได้แก่

- กระบือ จำนวน ๘๘๖ ตัว
- วัว จำนวน ๖ ตัว
- จระเข้ จำนวน ๒๙ ตัว
- ปลากระตัง จำนวน ๑๐ กระชัง
- ปลากระตัง จำนวน ๓ บ่อดิน
- ปลากินพืช จำนวน ๔ บ่อ
- เป็ด จำนวน ๖๕๐ ตัว
- ไก่ จำนวน ๒๐๔ ตัว

๓. อาชีพหลักของสมาชิก คือ การเลี้ยงกระบือ ส่วนอาชีพเสริม คือ การทำการเกษตร ด้านอื่น ๆ

๔. อาชีพที่สร้างรายได้หลักให้สมาชิกมากที่สุด คือ การเลี้ยงกระบือ

๕. ผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทย อำเภอบางกระทุ่มที่ดีเด่น มีดังนี้

๑) กิจกรรมความคิดริเริ่ม

การรวมกลุ่มเลี้ยงกระบือ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทยอำเภอบางกระทุ่ม ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑ เกิดขึ้นจากการรวบรวมสมาชิกของ นายกล บัววังโปรง ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ เป็นการรวมกลุ่มเลี้ยงกระบือ เพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงาน หลังจากหมดฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากการทำไร่ ทำนา และสามารถสร้างรายได้เสริมให้แก่เกษตรกรได้อีกทางและยังสามารถยึดเป็นอาชีพทางเลือกได้อีกทางหนึ่ง โดยมีแรงผลักดันจาก

กิจกรรมการฝึกอบรมเกษตรกร การศึกษาดูงาน การประชุมและเสวนา โครงการพัฒนาการผลิตโคเนื้อ คุณภาพและอนุรักษ์ควายไทยจังหวัดพิษณุโลก โดยสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพิษณุโลกเป็นผู้ดำเนินการจัดงานดังกล่าว จึงได้มีการรวมกลุ่มสมาชิกและระดมทุนเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนสำหรับค่าใช้จ่ายต่างๆ ภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทยอำเภอบางกระทุ่ม ได้รับการรับรองเป็นแปลงใหญ่ กระบือกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทยอำเภอบางกระทุ่ม เมื่อ ปี ๒๕๖๒ ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน ๓๖ ราย พื้นที่ ๓๘๕ ไร่ กระบือทั้งหมด จำนวน ๘๖๖ ตัว และกลุ่มได้ดำเนินการขอจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ชื่อ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทย เลขที่ ๑๑๑ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก รหัสทะเบียน ๖-๖๕-๐๕-๐๗/๑-๐๐๕๔ ณ วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๒ มีสินค้าหลักคือ กระบือ เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อให้เกษตรกรมีการบริหารจัดการในรูปแบบกลุ่ม ร่วมกันจำหน่ายโดยมีตลาดรองรับแน่นอน สามารถลดต้นทุนการผลิต มีผลผลิตเพิ่มขึ้น และทำให้ได้คุณภาพมาตรฐาน สามารถเป็นผู้จัดการ บริหารจัดการการผลิต ผลผลิต และการตลาดได้กลุ่มจึงได้เริ่มเข้าสู่ระบบแปลงใหญ่และมองเห็นถึงช่องทางการพัฒนากลุ่มให้มีความมั่นคงและยั่งยืน สมาชิกกลุ่มมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทยอำเภอบางกระทุ่มได้อย่างดี

๒) กิจกรรมความสามารถในการบริหารและการจัดการ

๒.๑) มีข้อบังคับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทยอำเภอบางกระทุ่ม

๒.๒) แผนการผลิตกระบือคุณภาพดีและด้านการตลาด และการบริหารจัดการฟาร์ม

ได้แก่

๑) แผนด้านการผลิตและด้านการตลาด

(๑) ยกระดับมาตรฐานการเลี้ยงควาย

(๒) กลุ่มจัดทำทะเบียนประวัติ ถ่ายรูปแม่ควายทุกตัวพร้อมกับสมาชิก

ผู้เป็นเจ้าของสัตว์

(๓) สมาชิกยกระดับมาตรฐานการเลี้ยงควายตามแผนรายแปลง ตามมติกลุ่ม คือสมาชิกทุกรายต้องมีโรงเรือนเทพื้นปูน ขนาดไม่น้อยกว่า ๓๒ ตารางเมตร มีมุ้งกันยุง คอกคลอดของบังคับสัตว์ โรงเรือนเก็บเสบียงอาหาร และต้องจัดทำแปลงพืชอาหารสัตว์ อย่างน้อย ๑ ไร่

(๔) กลุ่มพร้อมสมาชิกจัดหาแม่พันธุ์ควายพร้อมลูกติด ตามรายละเอียดคุณลักษณะเฉพาะที่กำหนด

(๕) สมาชิกปรับปรุงพันธุ์ควายด้วยวิธีการผสมเทียมและพ่อพันธุ์ดีที่กลุ่มกำหนดเพื่อการผลิตควายที่ดีมีความสวยงามตามอุดมทัศน์ควายไทย และแจ้งลูกเกิดให้ในกลุ่มทราบภายใน ๗ วัน หลังคลอด

(๖) กลุ่มกำหนดโปรแกรมการฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดล่วงหน้า การกำจัดพยาธิภายใน และภายนอก และการตรวจสุขภาพสัตว์ประจำปี

(๗) สมาชิกแจ้งความต้องการจำหน่ายควายพันธุ์ดีและควายขุน ณ ที่ทำการกลุ่ม เพื่อรวบรวมประชาสัมพันธ์ในทางสื่อออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก เพจของกลุ่ม เป็นต้น และรวบรวมจำนวนสัตว์ประสานแจ้งเครือข่ายผู้ประกอบการทราบและดำเนินการซื้อสัตว์ตามข้อตกลง

๒) ด้านกระบวนการบริหารจัดการ

(๑) กลุ่มแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจรับการยกระดับมาตรฐานการเลี้ยงควาย ตามแผนปรับปรุงฟาร์มรายแปลงของสมาชิก และคณะกรรมการตรวจรับการจัดซื้อแม่พันธุ์ควาย

(๒) การวิเคราะห์จัดทำแผนพัฒนารายแปลง การบริหารจัดการตามแผนธุรกิจ ในระดับกลุ่มและรายบุคคลให้ข้อมูลเป็นปัจจุบัน

(๓) มีแผนการผลิตประจำปี ทั้งรายฟาร์มและรายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ

(๔) กลุ่มกำหนดบทบาทหน้าที่คณะกรรมการกลุ่ม ในการควบคุมการผลิตและการบริหารจัดการ

(๕) กำหนดระเบียบ ข้อบังคับกลุ่ม ในการดำเนินงานตามโครงการเพิ่มผลผลิตและยกระดับมาตรฐานการเลี้ยงควาย

กระบวนการดำเนินการด้านการบริหารจัดการ

๑) การลดต้นทุน

(๑) การใช้เครื่องจักรกลการเกษตร (Motor Pool) เพื่อลดต้นทุนการผลิต สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ นำรถฟาร์มแทรกเตอร์พร้อมเครื่องอัดฟาง อัดฟางข้าวในฤดูเก็บเกี่ยว เพื่อนำฟางอัดก้อนไปใช้ประโยชน์ในช่วงฤดูแล้งที่ขาดแคลนอาหารสัตว์พืชหญ้าสดหรือการทำแปลงหญ้าเพื่ออัดหญ้าเป็นก้อน หรือร่วมกันทำอาหารข้นหรือหญ้าหมักแห้ง และได้ราคาสูงกว่าตลาดทั่วไป สามารถช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ให้ประหยัดค่าอาหารสัตว์หรือพืชหญ้าสดที่มีราคาแพงในช่วงฤดูที่ขาดแคลน

(๒) สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ สามารถซื้อฟางอัดก้อนได้ในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาดและมีคุณภาพ ทำให้ลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี

(๓) มีการกำหนดเป้าหมายการลงทุนการผลิตของสมาชิก

(๔) มีการดำเนินงานการลดต้นทุนตามเป้าหมายที่วางไว้

(๕) มีการใช้เทคนิคในการลดต้นทุน เช่น การใช้มูลกระบือในแปลงพืชอาหารสัตว์ เป็นต้น

(๕) ร่วมกันซื้ออาหารหยาบหรือละอองข้าวโพดในรูปแบบกลุ่ม

(๖) ร่วมกันจัดหาวัสดุทางการเกษตรอื่น ๆ เช่น ต้นข้าวโพด แปลงหญ้า ยอดอ้อย หรือมันเส้นใช้เองในฟาร์ม เป็นต้น

๒) การเพิ่มผลผลิต

(๑) มีการกำหนดเป้าหมายของการเพิ่มผลผลิตของกระบือคุณภาพดี ออกสู่ตลาด

(๒) มีการผลิตพ่อแม่กระบือพันธุ์ดี ที่พัฒนาพันธุ์กรรมให้มีสายเลือดพันธุ์กระบือพื้นเมืองที่มีความสวยงามตามอุดมทัศน์ควายไทยตามที่ตลาดต้องการ

(๓) มีการดำเนินงานการเพิ่มผลผลิตตามเป้าหมายที่วางไว้ เช่น การผลิตกระบือพันธุ์ดี น้ำหนัก ๕๐๐ กิโลกรัม ขึ้นไป

(๔) มีการใช้เทคนิคในการเพิ่มผลผลิต เช่น ใช้อาหารหยาบคุณภาพดี หญ้าแพงโกล่า หญ้าขนหญ้ามูลาใต้ หรือถั่วแระญี่ปุ่น เป็นต้น

(๕) การใช้ค่าวิเคราะห์ดินในการให้ปุ๋ยและการใช้ปุ๋ยยูเรียทางดิน ร่วมกับการนำสัปดาห์การบดอัดดินเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำและความสูงของหญ้า

(๖) การจัดบันทึกข้อมูลที่สำคัญ เช่น บัตรประจำตัวสัตว์ ที่ระบุประวัติ พ่อพันธุ์ การผสมพันธุ์ การฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาด การตรวจโรคแท้งติดต่อ โรควัวโรค โรคพยาธิใน เลือด และการเหนี่ยวนำการเป็นสัด

๓) การเพิ่มประสิทธิภาพ

(๑) การยกระดับฟาร์มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกกลุ่มแปลงใหญ่ กระจับปี่

(๒) การปรับโครงสร้างฟาร์มเกษตรกร

(๓) สร้างขีดความสามารถและเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่าย เกษตรกรผู้เลี้ยงกระจับปี่

(๔) พัฒนาการเลี้ยงกระจับปี่เชิงพาณิชย์

(๕) ฟาร์มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีมาตรฐานการจัดการฟาร์ม GAP ฟาร์ม การสุขาภิบาล สุขอนามัยการจัดการผลผลิตอย่างครบวงจร

(๖) การให้บริการผสมเทียมด้วยน้ำเชื้อพ่อกระจับปี่พันธุ์ดี

(๗) เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มทำการผลิต มีการบริหารจัดการร่วมกัน เพื่อให้เกิดการรวมกันผลิตและรวมกันจำหน่ายโดยมีตลาดรองรับที่แน่นอน

๓) กิจกรรมการมีบทบาทและมีส่วนร่วมของสมาชิก

(๑) การประชุมกลุ่มสมาชิกเพื่อแลกเปลี่ยนกันระหว่างกลุ่ม อย่างน้อย ๒ เดือนต่อครั้ง

(๒) กลุ่มสมาชิกมีการเก็บค่าหุ้นและการออมเงินทุกวันที่ ๕ ของเดือน

๔) กิจกรรมสาธารณประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการร่วมกิจกรรมกลุ่มการทำฟางอัดก้อนเพื่อลดการเผา

ปัญหา ความต้องการ และขอข้อเสนอแนะ

นายกมล บัววังโปร่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก ได้กล่าวถึงปัญหา ความต้องการ และขอข้อเสนอแนะ สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑. ที่ผ่านมามีคลองที่ไหลผ่านตำบลนครป่าหมาก มีความตื้นเขิน และมีปัญหาการบริหาร จัดการน้ำ แต่ด้วยได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และการเป็นพี่เลี้ยงจากกรมทรัพยากรน้ำ กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรมโยธาธิการและผังเมือง ที่เป็นหน่วยงานในระดับพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลก ทำให้สามารถขุดลอกคลองในพื้นที่ตำบล นครป่าหมากไปได้ประมาณร้อยละ ๙๐ และยังมีพื้นที่คลองตื้นเขินที่ต้องการขุดลอกอีก คือ คลองสาม เรือน ซึ่งเหลือระยะทางที่ยังไม่ได้ขุดลอก ประมาณ ๒,๗๐๐ เมตร และคลองเนินสุขกา ตั้งแต่หมู่ที่ ๘ ตำบลนครป่าหมาก และหมู่ที่ ๘ ตำบลท่าตาล และหมู่ที่ ๑๔ ตำบลแม่ระกา โดยมีระยะทั้งหมด ประมาณ ๑,๒๐๐ เมตร โดยนำมาขุดดินสร้างผนังดิน กักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง จึงขอความอนุเคราะห์จาก คณะกรรมการฯ คณะอนุกรรมการฯ และสถาบันสารสนเทศฯ รวมทั้งส่วนราชการทุกหน่วยงาน ช่วย ผลักดันเรื่องดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จ

๒. ขอความอนุเคราะห์สถาบันสารสนเทศฯ ช่วยดำเนินการในเรื่องการสร้างบล็อกพร้อมบานประตูปิด – เปิดระบายน้ำ ของตำบลนครป่าหมาก ซึ่งยังเหลือจุดที่สำคัญ คือ หมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๑๑ ตำบลนครป่าหมาก เนื่องจากติดปัญหาที่กรมเจ้าท่าไม่อนุญาตให้ดำเนินการเรื่องดังกล่าว และหากสร้างบล็อกพร้อมบานประตูปิด – เปิดระบายน้ำ ของตำบลนครป่าหมาก ได้สำเร็จ จะทำให้มีแหล่งน้ำ กักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง และแก้ไขปัญหาหน้าท่วมได้

การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น

นายชัยยุทธ สิ้นสูงสุด ที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า จากแผนที่ตำบลนครป่าหมาก จะเห็นได้ว่า หมู่ที่ ๘ หมู่ที่ ๘ และหมู่ที่ ๑๐ ของตำบลนครป่าหมากอยู่นอกเขตชลประทาน ทำให้เมื่อถึงฤดูแล้งจะแล้งหนัก ดังนั้น จึงขอฝากรองผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก และสำนักงานชลประทานที่ ๓ จังหวัดพิษณุโลก ช่วยดำเนินการบริหารจัดการน้ำทั้งระบบในฝั่งตะวันออกของตำบลนครป่าหมากทั้ง ๓ หมู่บ้าน เพื่อลดปัญหาน้ำแล้ง และเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่สามารถทำการเกษตรได้ในช่วงฤดูแล้ง

นายธนากร ทองประไพ ประธานกลุ่มบริหารจัดการน้ำชุมชนนครป่าหมาก ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า พื้นที่ตำบลนครป่าหมากอยู่นอกเขตชลประทานทั้งหมด และในส่วนของหมู่ที่ ๘ หมู่ที่ ๑๐ เป็นพื้นที่สูงน้ำไปไม่ถึงจึงมีการทำไร่ที่ใช้น้ำน้อย เช่น ปลูกแตงโม ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลืองบางส่วน เป็นต้น

นายกิติ จารุอารยพันธ์ อนุกรรมการและเลขานุการ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ในพื้นที่ตำบลนครป่าหมากมีข้อมูลการบริหารจัดการน้ำ แต่ยังไม่ปรากฏข้อมูลว่าภายหลังจากบริหารจัดการน้ำแล้ว จะนำไปสู่การพัฒนาการสร้างอาชีพ และรายได้ให้แก่ชุมชน ประชาชน ให้ความยั่งยืนได้อย่างไรจากการใช้ประโยชน์จากน้ำ ซึ่งควรมีการสร้างคุณค่าและมูลค่าที่สูงขึ้น โดยเฉพาะเรื่องผลผลิตทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์หลัก เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และนำไปจำหน่ายในพื้นที่อื่น ๆ ได้เพิ่มมากขึ้น โดยหน่วยราชการในพื้นที่ทั้งท้องที่ ท้องถิ่น ประชาชน จะต้องร่วมมือกันสร้างกระบวนการจัดการให้เป็นพื้นที่นำร่องที่โดดเด่น โดยการนำผลิตภัณฑ์หลักมาเป็นโครงการนำร่องที่นำไปสู่รายได้และทำให้ชุมชนอยู่ได้อย่างยั่งยืน เช่น ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ผลิตภัณฑ์จากแหล่งน้ำ เป็นต้น ซึ่งส่วนราชการต้องเติมเต็ม หนุนเสริมให้แต่ละพื้นที่ตามบริบทของพื้นที่นั้น ๆ โดยมีศูนย์รวมกลไกที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นหัวใจหลักของ “มีรายได้ มีส่วนร่วม จัดการตนเองได้ และชุมชนยั่งยืน”

นายสมชาติ เจศรีชัย อนุกรรมการ ได้กล่าวต่อที่ประชุม ดังนี้

๑. แนวคิดเรื่องการกระจายแก้มลิง น่าจะทำให้เกิดผลดีต่อการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ ตำบลนครป่าหมาก

๒. ตำบลนครป่าหมากมีระบบการจัดการน้ำประปาหมู่บ้านอย่างไร และมีการแบ่งประเภทน้ำประปาหมู่บ้านหรือไม่ อย่างไร เนื่องจากการแบ่งประเภทน้ำประปาจะทำให้เกิดความยั่งยืนในการใช้น้ำประปา ซึ่งส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจะต้องสร้างความเข้าใจให้แก่ประชาชนในพื้นที่ในการแบ่งประเภทการใช้น้ำประปาให้ถูกต้อง

๓. สภาพองค์กรชุมชนตำบลนครป่าหมากมีแนวคิดหรือแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ชุมชนตำบลอย่างไร

นางสาวจิริทิพย์ ทองสุข ที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ผลผลิตภัณฑทางการเกษตร ผลผลิตภัณฑจากแหล่งน้ำ และกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอนุรักษ์ควายไทย ของชุมชนตำบลนครป่าหมาก ถือว่าเป็นจุดเด่นของชุมชนตำบลนครป่าหมากที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ดังนั้น ส่วนราชการท้องถิ่น ท้องที่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอนุรักษ์ควายไทย ควรเดินทางไปศึกษาดูงานตัวอย่างของหมู่บ้านควายไทย จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการบริหารจัดการในพื้นที่ได้

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย รองประธานคณะกรรมการ คนที่สอง และประธานคณะอนุกรรมการ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า การดำเนินงานของมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสถาบันสารสนเทศฯ เป็นการดำเนินงานภายใต้แนวพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญให้เกิดความยั่งยืน และโครงการที่ทำให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะคลังสารสนเทศการจัดการน้ำ ที่มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่ ๕ ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งการดำรงชีวิตในปัจจุบันจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป คลังสารสนเทศการจัดการน้ำจึงเป็นข้อมูลสำคัญที่จะทำให้ประชาชนท้องถิ่น ท้องถิ่น สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องทั้งท้องถิ่น ท้องที่ จะต้องดำเนินการให้ประชาชนมีการประสานงานกัน มีข้อมูล มีส่วนร่วม และอยู่กับน้ำได้ ประการสำคัญสามารถปรับตัวได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ กระบวนการในการบริหารจัดการ ผู้บริหารราชการส่วนท้องถิ่น ควรจะต้องมีการแบ่งหน้าที่การทำงาน การกระจายงาน การประสานงานกับท้องถิ่น ชุมชน สภาพองค์กรชุมชนตำบล จะทำให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในระดับพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น การเดินทางไปศึกษาดูงานที่ตำบลดงขี้เหล็ก จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งมีการบริหารจัดการชุมชนตำบล โดยการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อสร้างแหล่งทุนในชุมชนโดยการร่วมกันออมเงินเป็นทุนในการประกอบอาชีพ และแก้หนี้ในระบบ และเน้นเรื่องพัฒนาคน ไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์ ออมเงินเพื่อช่วยเหลือดูแลกันเกิดเป็น “ความเข้มแข็งทางการคลัง” ดังนั้น ผู้บริหารราชการส่วนท้องถิ่น ควรเน้นการขับเคลื่อนร่วมกับสภาพองค์กรชุมชนตำบล ท้องถิ่น และท้องถิ่น ช่วยเสริมหนุนให้ภาคประชาชนได้ตื่นตัว และเข้มแข็ง สามารถแสดงศักยภาพให้รัฐบาลมีความสนใจโครงการ ผลผลิตภัณฑของชุมชน เพื่อขยายโอกาสทางสังคมให้แก่ชุมชนตำบลและประชาชนในพื้นที่ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

นายสมพงษ์ อ้นชานา กำนันตำบลนครป่าหมาก ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า การดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนที่ได้ร่วมกับหน่วยงานราชการ มีดังนี้

๑. การร่วมมือกับส่วนราชการ เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในโครงการออมเงินวันละ ๑ บาท ต่อ ๑ คน การประมง ซึ่งได้รับงบประมาณจากสำนักงานประมงจังหวัดพิษณุโลก ประมาณ ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อจัดทำบ่อเพาะฟัก เป็นต้น

๒. โครงการบ้านพอเพียง เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีที่อยู่อาศัยดีขึ้น และมีความมั่นคง

๓. การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมาบริหารจัดการในพื้นที่ อาทิ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน การผลิตข้าว ผลิตกล้วยตาก กลุ่มประมง

๔. มีการระดมทุน เพื่อใช้ในการบริหารจัดการในพื้นที่ อาทิ การป้องกันปัญหายาเสพติด การชวนเด็กและเยาวชนเข้าร่วมในการป้องกันยาเสพติด การนำเด็กและเยาวชนที่เคยติดยาเสพติดหรือติดยาเสพติดมาสร้างอาชีพ จนกระทั่งเลิกเสพยาเสพติด

๕. สำหรับแนวคิดและแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลนครป่าหมาก คือ ที่ผ่านมามีศูนย์การเรียนรู้การดำเนินชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดพิษณุโลก โดยมีการส่งเสริมด้านอาชีพ และมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้ความรู้ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด และทุกหน่วยงาน เป็นต้น เข้ามาให้ความรู้และสร้างอาชีพให้แก่ชุมชนทุกหมู่บ้าน เพื่อให้ “มีอาชีพ เกิดรายได้ และยั่งยืน” โดยมีเป้าหมายการดำเนินงาน คือ ให้แต่ละหมู่บ้านทำตามบริบทของหมู่บ้าน (ต่างคนต่างทำ) และนำมารวมกันขาย มีการประสานเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม/ตำบล/หมู่บ้านตามความถนัดของแต่ละกลุ่ม/ตำบล/หมู่บ้านที่เป็นขั้นตอน เช่น ความถนัดด้านการผลิต การจำหน่าย เทคโนโลยี เป็นต้น

ผู้แทนสำนักงานอัยการจังหวัดพิษณุโลก ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า สำนักงานอัยการสูงสุดมีนโยบายในการเผยแพร่เรื่องกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นประจำทุกปี และทุกไตรมาส อาทิ สิทธิของประชาชนในการใช้สิทธิทางศาล และกฎหมายอื่น ๆ และในปี ๒๕๖๕ สำนักงานอัยการจังหวัดพิษณุโลก ได้มีการเปิดศูนย์ประสานงานอัยการคุ้มครองสิทธิเด็กเยาวชนและสถาบันครอบครัว ประจำตำบลนครป่าหมาก ซึ่งศูนย์ฯ มีภารกิจเกี่ยวกับการประสานงานกับหน่วยงานของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ บ้านพักเด็ก การดูแลสิทธิของเด็กที่ถูกละเมิด กระทำทารุณ เด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ ปัญหาสถาบันครอบครัว ความเป็นอยู่ของครอบครัว การยื่นคำร้องให้แก่ผู้ถูกกระทำได้รับความคุ้มครองสิทธิทางกฎหมาย และเกิดความปลอดภัย จากการถูกทำร้ายจากครอบครัว

นางสาววิตรี บุญนะ หัวหน้ากลุ่มนโยบายและแผนสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดพิษณุโลก ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า บทบาทของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) มีหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครองและพิทักษ์สิทธิประชาชนกลุ่มเปราะบาง โดยเฉพาะในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของกลุ่มเด็ก สตรี และคนพิการ และสำหรับเรื่องการบริหารจัดการตนเองในระดับตำบลจะมี “ศูนย์ช่วยเหลือสังคมตำบล” โดยจะมีการบูรณาการร่วมกับหุ้นส่วนทางสังคม อาทิ ท้องถิ่น ท้องที่ และส่วนราชการ สำนักงานอัยการ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคีเครือข่าย

“ศูนย์ช่วยเหลือสังคมตำบล” มีภารกิจในการช่วยเหลือสงเคราะห์แบบเบื้องต้น การสงเคราะห์แบบยั่งยืน และที่สำคัญเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเปราะบางรายครัวเรือน ซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางตามนิยาม ๕ มิติ ของ พม. และกลุ่มครัวเรือนยากจนตามนิยามของ กระทรวงมหาดไทย นอกจากนี้ ในเรื่องการขับเคลื่อนระดับตำบล การส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่ของตำบลนครป่าหมาก ในปี ๒๕๖๖ พม. จะสนับสนุนโดยงบประมาณจังหวัดในการสนับสนุน ส่งเสริมเรื่องเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายให้แก่ครัวเรือนกลุ่มเปราะบาง ให้มีการปลูกพืชสมุนไพรไว้รับประทานในครัวเรือน และสามารถนำมาจำหน่ายได้ ทั้งนี้ การดำเนินโครงการดังกล่าว จะต้องหารือร่วมกับศูนย์ช่วยเหลือสังคมตำบลก่อนในเรื่องความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ตลาดรองรับผลผลิต การปลูกพืชตามบริบทและความเหมาะสมของพื้นที่

ปัจจุบัน พม. มีแอปพลิเคชันชื่อ “พม. พร้อมช่วย” ซึ่งเป็นแอปพลิเคชันที่ให้ประชาชนได้เข้าถึงสิทธิประโยชน์ของตนเอง โดยเฉพาะเรื่องการปกป้อง ดูแลในเวลาที่เกิดเหตุฉุกเฉิน เพื่อให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือดูแลตนเองได้ และจะมีภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการช่วยเหลือ ซึ่งจะทราบได้ทันทีเมื่อมีการแจ้งเหตุเข้าไปในไลน์ว่า พื้นที่ใดมีการกระทำความรุนแรง การละเมิด การทำร้ายร่างกาย และอื่น ๆ เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กำนัน ผู้ใหญ่ ท้องถิ่น ท้องที่ เป็นต้น

นายสมชาติ เจศรีชัย อนุกรรมการ ได้สอบถามต่อที่ประชุม กลุ่มเปราะบางที่ พม. ดูแลมีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในเรื่องการช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางที่เป็นตัวเงินหรือไม่อย่างไร

นางสาวศิริ บุญนะ หัวหน้ากลุ่มนโยบายและแผนสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดพิษณุโลก ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า กลุ่มเปราะบางที่ พม. ช่วยเหลือดูแลของศูนย์ช่วยเหลือตำบล จะเป็นข้อมูลทั้งของ พม. และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พอช.) ซึ่งเป็นข้อมูลมาจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเป็นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลเดียวกัน โดยการช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางจะเป็นดำเนินการตามนิยาม ๕ มิติ ของ พม. ได้แก่ รายได้ ความเป็นอยู่ การส่งเสริมอาชีพ การศึกษา และการสาธารณสุข ทั้งในเรื่องของตัวเงิน ทรัพยากรวัสดุ การให้คำแนะนำปรึกษา รวมถึงการติดตามความเป็นอยู่ของกลุ่มครัวเรือนเปราะบาง ซึ่งในจังหวัดพิษณุโลกจะมีอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) กระจายอยู่ทุกหมู่บ้าน จำนวน ๙,๐๐๐ กว่าคน ดังนั้น กลุ่มเปราะบาง และครัวเรือนเปราะบางที่ต้องการความช่วยเหลือสามารถติดต่อกับ อพม. ได้ นอกจากนี้ นโยบายของ พม. ต้องการให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นบุคคลคนเดียวกัน ซึ่งปัจจุบัน พม. จะมีโครงการเชิญชวน อสม. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เข้าร่วมเป็น อพม.

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย รองประธานคณะกรรมการคนที่สอง และประธานคณะอนุกรรมการ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า นโยบายการรวม อสม. กำนัน ผู้ใหญ่ มาเป็น อพม. เป็นเรื่องที่ดี แต่หากขยายเป็นการรวม อพม. อสม. กำนัน ผู้ใหญ่ มาเป็น “อาสาสมัครองค์กรชุมชนตำบล” ในบุคคลคนเดียว จะสามารถบริหารจัดการครอบคลุมในทุกมิติ

นายพรเสฏฐ์ บุญศิริสาริศา รองผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก ได้กล่าวสรุปต่อที่ประชุมว่า ประเด็นสำคัญในการดำเนินงานระดับชุมชนตำบล คือ ชุมชนตำบลต้องมีความเข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นท้องถิ่น ท้องที่ สภาองค์กรชุมชนตำบล หน่วยงานราชการในพื้นที่ จะต้องมีความเข้มแข็ง สร้างการมีส่วนร่วม ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ และดูแลประชาชนในพื้นที่ ทั้งในมิติด้านสังคม ด้านกฎหมาย ด้านการสาธารณสุข ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

จากนั้น คณะเดินทางได้เดินทางลงพื้นที่ไปศึกษาดูงานในพื้นที่ตำบลนครป่าหมาก ๔ จุด ดังนี้

จุดที่ ๑ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ ประตูดงสามเรือน

สถานที่ตั้ง : หมู่ที่ ๕ ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

เดิมชุมชนนครป่าหมากประสบปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง ในช่วงฤดูฝน แม่น้ำวังทองคลองโกรงเกรงใหญ่และคลองโกรงเกรงเล็กที่ไหลผ่านตำบล มีปริมาณน้ำมาก น้ำล้นตลิ่งเข้าท่วมพื้นที่การเกษตรในหลายหมู่บ้านแต่ในช่วงน้ำแล้ง มีปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร เนื่องจากโครงสร้างสำหรับกักเก็บและระบายน้ำเดิมไม่สามารถทำได้ แหล่งน้ำเดิมขาดการฟื้นฟู อีกทั้งยังมีการวางแผนบริหารจัดการน้ำ ทำให้ประสบปัญหาเรื่อยมาจนกระทั่งหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้การสนับสนุนทั้งด้านเครื่องมือ องค์ความรู้ และร่วมกันดำเนินการจนสามารถแก้ไขปัญหาน้ำแล้ง น้ำท่วมในพื้นที่ได้สำเร็จ

สภาพปัญหาในพื้นที่

๑. ประสบปัญหาน้ำท่วม น้ำหลาก น้ำแล้งในพื้นที่เดียวกันกว่า ๓๐ ปี
๒. น้ำเกษตร ขาดการบริหารจัดการต้นทุนน้ำอย่างเป็นระบบ ไม่สามารถกักเก็บสำรองน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง
๓. น้ำอุปโภค มีระบบประปาหมู่บ้านเกือบทุกหมู่บ้าน ยกเว้นหมู่ที่ ๓ และ หมู่ที่ ๓ แต่มีปัญหาด้านระบบไฟฟ้า
๔. น้ำบริโภค จัดซื้อน้ำดื่มจากภายในชุมชน และนอกชุมชน และน้ำฝนบางส่วน

ความสำคัญของประตูดงสามเรือน

ประตูดงสามเรือน มีแม่น้ำสายหลักไหลผ่าน คือ คลองโกรงเกรงเล็ก คลองโกรงเกรงใหญ่ แคววังทอง ใช้สำหรับการปรับปริมาณน้ำที่ต้องการให้ไหลผ่าน ปรับความเร็วของน้ำ หรือใช้ในการกักเก็บน้ำได้ ในขณะที่เดียวกันประตูดงสามเรือน ยังช่วยป้องกันในกรณีของระบบป้องกันน้ำท่วมประตูดงสามเรือนใช้ในการลดระดับของผิวน้ำ สำหรับแม่น้ำหรือคลองเส้นหลัก โดยให้น้ำไหลผ่านคลองลัดน้ำ เมื่อปริมาณระดับน้ำใกล้ล้นตลิ่ง

จุดที่ ๒ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ แปลงเกษตรทฤษฎีใหม่

สถานที่ตั้ง : หมู่ที่ ๑๑ ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

โครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่และเกษตรกรรมยั่งยืน

บ้านดงพยอมครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่ทำการปลูกข้าวเป็นหลัก เกษตรกรประสบปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นทำให้ทำนาขาดทุนรายได้ไม่เพียงพอจ่ายค่าครองชีพของเกษตรกรสูงขึ้น จากสภาพปัญหาดังกล่าว นางจันทนา ศิริวัฒน์

ผู้ใหญ่บ้าน จึงได้จัดตั้งกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษขึ้น และได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่และเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อให้เกษตรกรในหมู่บ้านได้เรียนรู้ศาสตร์พระราชา ตามรอยในหลวงรัชการที่ ๙ ที่ส่งเสริมให้ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอกให้มากเกินไปและการทำเกษตรทฤษฎีใหม่จึงเป็นตัวเลือกที่จะช่วยให้เกษตรกรพอมีพอกิน มีใช้ในครัวเรือนแบบพึ่งพาตนเองได้ อันนำไปสู่การพัฒนาการเกษตรและการสร้างแหล่งอาหารของชุมชนอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ชุมชนยังได้มีกิจกรรมบริหารจัดการน้ำภายในแปลง การทำเกษตรผสมผสานด้านการปลูกพืช ปศุสัตว์ การประมงโดยใช้ระบบการหมุนเวียนน้ำที่ใช้เลี้ยงสัตว์น้ำภายในฟาร์ม เข้าสู่ร่องสวนโดยรอบ เพื่อบำบัดคุณภาพน้ำและใช้หมุนเวียนน้ำกลับมาสู่ออเลี้ยง โดยไม่มีการปล่อยน้ำเสียออกสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการใช้น้ำต้นทุนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

ตัวอย่างแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่มีกิจกรรมต่าง ๆ เป็นศูนย์สำหรับศึกษาดูงานด้านการเกษตรผสมผสานทั้งภายในอำเภอและภายในจังหวัดพิษณุโลก

โรงสีข้าวภายในชุมชน มีโรงสีขนาดย่อม เพื่อสีข้าวไว้รับประทานในครัวเรือน และให้บริการสีข้าวประชาชนภายในหมู่บ้านและภายในตำบล

การปลูกพืชผักสวนครัว มีการปลูกพืชผักสวนครัวทุกชนิด เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนแบ่งปันคนในชุมชน และจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน เป็นศูนย์เพาะกล้าพืชผักสวนครัวเพื่อแจกจ่ายให้ครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ จปฐ./TP MAP ภายในตำบล

นอกจากนี้ ชุมชนได้มีการแบ่งปันเมล็ดพันธุ์ผักให้กับเกษตรกร และชาวบ้านในหมู่บ้านได้นำไปเพาะปลูกในที่ดินของตนเอง ช่วยให้คนในชุมชนที่ว่างจากการทำนา มีอาชีพเสริม และเป็นการฝึกการเรียนรู้ ช่วยสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน

การประมง มีการเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา หอยขม และกุ้งฝอย ซึ่งการเลี้ยงกบนา และปลานิล ได้มีการเพาะพันธุ์ด้วยตัวเองภายในฟาร์ม มีการเพาะลูกพันธุ์กบนา และลูกพันธุ์ปลานิล ซึ่งสามารถจำหน่ายให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงในราคาถูก และนำมาเลี้ยงเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้หมุนเวียนภายในครัวเรือน โดยลูกพันธุ์กบนา และลูกพันธุ์ปลานิล ที่เพาะพันธุ์เองในฟาร์ม ซึ่งได้นำมาเลี้ยงเป็นกบเนื้อ และปลาเนื้อออกจำหน่าย ช่วยลดต้นทุน ค่าลูกพันธุ์สัตว์น้ำได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสามารถจำหน่ายให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ได้ในราคาถูก สำหรับการเพาะพันธุ์ปลาตะเพียนขาว จะมีวิธีผสมเทียม เพื่อนำ

ลูกปลาที่ได้จากการเพาะพันธุ์ปล่อยลงเลี้ยงภายในฟาร์ม ช่วยลดต้นทุนค่าลูกพันธุ์ที่ต้องสั่งซื้อจากภายนอก

ด้านปศุสัตว์ มีการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ และไก่พื้นเมือง

จุดที่ ๓ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ ระบบประปาผิวดินและโทรมาตร (โครงการของสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน))

สถานที่ตั้ง : หมู่ที่ ๑๓ ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ระบบประปาผิวดิน

ระบบประปาผิวดิน คือ ระบบที่นำน้ำจากบริเวณผิวดิน ขึ้นมาเตรียมความพร้อมก่อนที่จะนำมาใช้ ซึ่งหลังจากนำน้ำขึ้นมาแล้ว ก็จะนำมาผ่านกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้สามารถดื่มได้อย่างมั่นใจ เช่น การนำน้ำที่ได้จากหน้าผิวดินมากรอง และฆ่าเชื้อ ทำให้น้ำมีคุณภาพสูงมากยิ่งขึ้นจนสามารถใช้ได้อย่างไม่มีความกังวล และประชาชนหมู่ที่ ๑๓ ได้รับประโยชน์ จำนวน ๕๐ ครัวเรือน และ ๓๖๖ คน รวมทั้งได้ปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นกว่า ๑,๔๗๖,๐๐๐๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร เพื่อลดการใช้ น้ำบาดาลและปรับมาใช้น้ำผิวดินแทน

ประโยชน์ของการติดตั้งระบบประปาผิวดิน

๑. การทำระบบน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้ที่ยาศัยอยู่ในชุมชนที่มีน้ำใช้อย่างจำกัด การเลือกเพิ่มแหล่งน้ำทำให้ประชาชนในชุมชนสามารถใช้น้ำได้อย่างปลอดภัยรวมทั้งเมื่อถึงช่วงฤดูน้ำแล้ง การมีระบบน้ำผิวดินในพื้นที่ จะช่วยให้มีน้ำพอใช้ในการบริโภคทั้งชุมชน

๒. ช่วยทำให้มีระบบน้ำประปามีเพียงพอกับการใช้งาน มีแหล่งน้ำใช้งานเพิ่มเติม มีน้ำกักเก็บไว้ใช้ในยามที่ฉุกเฉิน และในช่วงที่ขาดแคลนน้ำจากระบบปกติจะสามารถใช้น้ำจากระบบประปาผิวดินแทนได้

๓. ได้น้ำประปาผิวดินที่มีคุณภาพไปใช้งาน มีน้ำสะอาดและปลอดภัยที่แน่นอน เนื่องจากเครื่องที่ใช้ในการปรับปรุงและบำบัดคุณภาพของน้ำมีคุณภาพ และหากน้ำประปาปกติที่ใช้มีปัญหาต่าง ๆ เช่น น้ำประปาไม่ค่อยไหล สิ่งสกปรกที่ติดมากับน้ำ น้ำมีสีขุ่น ๆ หรือน้ำที่มีสีและกลิ่นไม่พึงประสงค์ จะสามารถควบคุมคุณภาพของน้ำด้วยระบบดังกล่าว และได้น้ำที่สะอาดและใสในการบริโภค เป็นต้น

ระบบโทรมาตร

ระบบโทรมาตร คือ อุปกรณ์ที่สามารถตรวจวัดค่าทางฟิสิกส์ เคมี หรือ ชีวภาพ แล้วส่งค่าที่วัดได้ไปยังที่ที่กำหนดไว้ได้เองในเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ค่าหรือข้อมูลที่ตรวจวัดอาจจะเป็นข้อมูลระดับเสียง อุณหภูมิความชื้น ค่าความเป็นกรด ด่าง หรือ ปริมาณออกซิเจนที่ละลายในน้ำ หรือแม้กระทั่งภาพถ่าย หรือข้อมูลที่เกิดขึ้นจากตัวระบบโทรมาตรเอง เช่น สถานการณ์ทำงาน เป็นต้น

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) หรือ สสน. พัฒนาระบบโทรมาตรอัตโนมัติ เพื่อตรวจวัดข้อมูลระยะไกล ซึ่งมีขนาดเล็กและติดตั้งง่าย สามารถวัดระดับน้ำ ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ ความชื้นความกดอากาศ ความเข้มแสง ความเร็วลม เชื่อมโยงข้อมูลอัตโนมัติผ่านระบบรับส่งข้อมูลของผู้ให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่และระบบการสื่อสารผ่านดาวเทียม (Satellite Communication System) สามารถแสดงผลข้อมูลในรูปแบบของภูมิศาสตร์สารสนเทศบนเครือข่าย

อินเทอร์เน็ต (Internet GIS) ผ่านทางเว็บไซต์ www.thaiwater.net ช่วยให้เรามีข้อมูลเพียงพอต่อการวิเคราะห์สถานการณ์น้ำ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการบริหารจัดการน้ำและภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การดำเนินงานด้วยระบบโทรมาตร

๑. การบริหารจัดการในสภาวะปกติ มีการติดตามสถานการณ์น้ำโดยใช้ข้อมูลจากแผ่นวัดระดับน้ำและโทรมาตรทุกเดือน
 ๒. ก่อนเกิดภัยพิบัติ มีการประสานความร่วมมือในการเตรียมการเตือนภัยและอพยพกับศูนย์เตือนภัยพิบัติชุมชน
 ๓. ระหว่างเกิดภัยพิบัติ มีการประเมินสถานการณ์ภัยเพื่อเข้าช่วยเหลือและอพยพผู้ประสบภัย
 ๔. หลังเกิดภัยพิบัติ มีการจัดทำแผนฟื้นฟูโครงสร้างและแผนพัฒนาแหล่งน้ำเชิงพื้นที่
- จุดที่ ๔ ลงพื้นที่ศึกษาดูงาน ณ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทย อำเภอบางกระทุ่ม**

สถานที่ตั้ง : หมู่ที่ ๑๒ ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ประวัติความเป็นมา

ชื่อกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทยอำเภอบางกระทุ่ม

จัดตั้งกลุ่ม เมื่อวันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ รวม ๔ ปี

ขึ้นทะเบียนกลุ่มกับกรมปศุสัตว์ วันที่ ๒๙ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

เลขทะเบียนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ของกรมปศุสัตว์ เลขทะเบียน ๖๔-๖-๖๕-๒-๑๔-

๗๔๔๖

ขึ้นทะเบียนกลุ่มกับหน่วยงานอื่น คือ สำนักงานเกษตรอำเภอบางกระทุ่ม ในชื่อ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาควายไทยอำเภอบางกระทุ่ม เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๒

สมาชิกปัจจุบัน จำนวน ๓๖ คน

ชนิดปศุสัตว์ของกลุ่มที่เลี้ยง ได้แก่ กระบือ วัว จระเข้ ปลาคดคังกระซัง ปลาคดคังบ่อดิน ปลากินพืช เป็ด และไก่

ผลงานดีเด่น รวม ๕ กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมความคิดริเริ่ม การรวมกลุ่มเลี้ยงกระบือ กิจกรรมความสามารถในการบริหารและการจัดการ และการบริหารจัดการฟาร์ม กิจกรรมการมีบทบาทและการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม คือ การประชุมกลุ่มสมาชิก เพื่อแลกเปลี่ยนกันระหว่าง และมีการเก็บค่าหุ้นและการออมเงินทุกวันที่ ๕ ของเดือน และกิจกรรมสาธารณประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาทิ การทำฟางอัดก้อน การทำบ่อแก๊สชีวภาพจากมูลกระบือสามารถใช้ทดแทนก๊าซหุงต้มได้ การทำต้นข้าวโพดหวานหมัก

๓.๒ ข้อมูลตำบลดงเตื่อย อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

ข้อมูลพื้นฐาน

ตำบลดงเตื่อยเป็น ๑ ใน ๑๑ ตำบลของอำเภอกงไกรลาศ ก่อตั้งเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่คาดว่าคงเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีอยู่มาช้านานแล้ว โดยสันนิษฐานว่าคงเป็นชุมชนหนาแน่นพอสมควร โดยมีหลักฐานทางโบราณสถาน หลงเหลืออยู่หลายแห่ง เช่น วัดสุนทร (อยู่กลางทุ่งนา หมู่ที่ ๒) คาดว่ามีอายุร่วมสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีเดิม ชุมชนตั้งอยู่ริมแม่น้ำยมประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย การขนส่งทางน้ำจะสะดวกกว่าทางบก แต่ต่อมาการคมนาคมทางบกสะดวกมากขึ้น มีถนนสัญจรไปมา จึงได้ย้ายชุมชนมาตั้ง ณ พื้นที่ในปัจจุบัน ในอดีตพื้นที่แถบนี้เป็นพื้นที่ลุ่ม และมีต้นเตื่อยซึ่งเป็นไม้ล้มลุกขึ้นอยู่ทั่วไป จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “ดงเตื่อย”

ภูมิประเทศของตำบลดงเตื่อย เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขังในฤดูฝน และฤดูน้ำหลาก เนื่องจากมีแม่น้ำยมไหลผ่านหมู่ ๓,๕,๖,๗ ในฤดูฝนจะมีน้ำเต็มแม่น้ำยม จนไหลเอ่อท่วมพื้นที่ทำการเกษตรและบ้านเรือนของราษฎร

แต่ในฤดูแล้งน้ำจะแห้งทำให้ราษฎรที่มีอาชีพทางการเกษตรทำ การเพาะปลูกได้ใช้ประโยชน์ไม่เพียงพอ ดังนั้น ราษฎรที่ประกอบอาชีพด้านการเพาะปลูกจึงต้องมีการสร้างเขื่อนกระสอบทรายเป็นประจำทุกปี เพื่อกั้นแม่น้ำยมกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อส่งเสริมอาชีพเสริมด้านเกษตรกรรม และสภาพทั่วไปมีกอไผ่ขึ้นอยู่ทั่วไปในตำบลเป็นจำนวนมากราษฎร ตำบลดงเตื่อยจึงมีอาชีพจักสานจากไม้ไผ่เป็นอาชีพเสริม

การปกครองและการบริหาร ตำบลดงเตื่อย ประกอบด้วยหมู่บ้าน

๑๑ หมู่บ้าน

หมู่ที่ ๑ บ้านโพธิ์หอม

หมู่ที่ ๒ บ้านดงเตื่อย

หมู่ที่ ๓	บ้านดงเดือย
หมู่ที่ ๔	บ้านดงยาง
หมู่ที่ ๕	บ้านยางแดน
หมู่ที่ ๖	บ้านวังสะตือ
หมู่ที่ ๗	บ้านดอนสำโรง
หมู่ที่ ๘	บ้านยางมวล
หมู่ที่ ๙	บ้านวังศรีไพร
หมู่ที่ ๑๐	บ้านเนินมะกอก
หมู่ที่ ๑๑	บ้านคลองยายนิ

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย ประธานคณะกรรมการ ตสร. ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า การติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการขับเคลื่อนการดำเนินงานของวุฒิสภายังคงมุ่งเน้นตามกรอบแนวทางสำคัญตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านความมั่นคง (๒) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน (๓) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน (๔) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม (๕) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ (๖) ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งการดำเนินการของทุกภาคส่วนก็ต้องขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์ชาติไปจนถึง พ.ศ. ๒๕๘๐

มติของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค หากพิจารณาถึงรายละเอียดของยุทธศาสตร์ชาติแล้ว หน้าทีและอำนาจของคณะกรรมการจะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้านที่ ๔ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งหากพิจารณาในมติของสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ก็จะไปเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติด้านที่ ๕ ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญ คือ

การส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนมีชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความแปรปรวนของสภาพอากาศ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เพื่อการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตาม เป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติทั้ง ๕ ด้าน ก็ไม่อาจไปสู่ความสำเร็จได้ปราศจากการขับเคลื่อนภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติด้านที่ ๖ ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ที่ผ่านมา การขับเคลื่อนงาน

ของชุมชนอาจจะประสบกับความแข็งตัวของระบบราชการ ข้อกฎหมาย กฎ ระเบียบต่าง ๆ แต่ต่อจากนี้ไป ทุกภาคส่วนต้องร่วมกัน ตสร. คือ ติดตาม เสนอแนะ เร่งรัด การดำเนินงานของรัฐในเชิงสร้างสรรค์

มติของการคุ้มครองผู้บริโภคได้มีการปฏิรูปเกิดขึ้นแล้วจากการจัดตั้งสภาองค์กรของผู้บริโภค ตามพระราชบัญญัติการจัดตั้งสภาองค์กรของผู้บริโภค พ.ศ. ๒๕๖๒ อันเป็นการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม จากเดิมการคุ้มครองผู้บริโภคมักถูกมองว่าเป็นภารกิจของสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐ แต่ต่อจากนี้ไป สภาองค์กรของ

ผู้บริโภคมักจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนผู้บริโภคที่มีความเป็นอิสระ และมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในทุกด้าน

มติของสภามติชุมนุมฯ ข้อเท็จจริงแล้ว มีการปฏิรูปเกิดขึ้นก่อนที่ประเทศไทยจะมียุทธศาสตร์ชาติและแผนการปฏิรูปประเทศ กล่าวคือ ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ เสมือนกับการปฏิรูปจากภาคประชาชนมาก่อนหน้านี้แล้ว ปัจจุบัน ได้มีการจัดตั้งเกือบเต็มพื้นที่ทั่วประเทศ แม้ว่าจะมีความเข้มแข็งไม่เท่ากัน แต่จากข้อมูลที่ได้รับจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือพอช. ทราบว่า ปัจจุบันมีสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เข้มแข็งในระดับ A ถึง ๒,๐๐๐ กว่าแห่ง คณะกรรมการจึงมองว่า กลไกของสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรภายในชุมชนและใช้เวทีของสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นพื้นที่กลางในการสื่อสาร ปกป้องอาหารหรือ ซึ่งจะมีการสื่อสารทั้งจากรัฐสู่ประชาชน และประชาชนถ่ายทอดความต้องการไปสู่รัฐได้โดยตรง ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นผ่านสภาองค์กรชุมชนตำบลเหล่านี้จะเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งในระดับพื้นที่

สำหรับวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาศึกษาดูงานในพื้นที่ตำบลดงเดือยนั้น คณะกรรมการจะมาศึกษาเรียนรู้การจัดการภายในชุมชน การสร้างความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และประชาธิปไตยฐานรากของชุมชน ซึ่งจะเป็นบทเรียนและเป็นต้นแบบของการปฏิรูปในเรื่องสิทธิชุมชนผ่านกรณีศึกษาการจัดการน้ำและการเข้าถึงทรัพยากรน้ำของประชาชนในพื้นที่

นายณัฐพงษ์ สุขวิสิษฐ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัย ได้กล่าวต้อนรับคณะเดินทางว่า จังหวัดสุโขทัยขอขอบคุณทางคณะกรรมการที่ได้เลือกพื้นที่ตำบลดงเดือยเป็นพื้นที่ติดตามการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบล สำหรับการประชุมครั้งนี้ จังหวัดสุโขทัยได้เชิญส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม และพร้อมที่จะรับคำแนะนำ ข้อเสนอแนะ ไปขับเคลื่อนงานสภาองค์กรชุมชนตำบลให้ดียิ่งขึ้น

นางรอยบุญ รัตมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ภายหลังจากมหาอุทกภัยปี ๒๕๕๔ คือ จุดเปลี่ยนของพื้นที่ตำบลดงเดือย ทีมงานของ สสน. ได้ลงพื้นที่มาทำงานร่วมกับนายสุทิน ทิพวัน กำนันตำบลดงเดือย ซึ่งเป็นกำนันในขณะนั้น ซึ่งกำนันจะอยู่ในกลุ่มทีมงานของมูลนิธิอุทกพัฒนาฯ และเป็นผู้แทนภาคประชาชนในการจัดทำแผนลุ่มน้ำมดบังประชาชน แต่หลังจากน้ำท่วมกำนันได้เสียชีวิต ตนได้เดินทางมาร่วมงานศพและได้มีโอกาสพูดคุยผู้ใหญ่บ้าน คือ นายประจักษ์ ดีจริง จากการพูดคุยกันครั้งนั้น พบว่า ประชาชนในตำบลดงเดือยประสบกับ

ปัญหาความเดือดร้อนจากน้ำ ไม่มีอาชีพ ทำมาหากินไม่ได้ แต่เดิมชุมชนจะมีอาชีพเกษตรกร ในเวลานั้น มีกลุ่มประมงเกิดขึ้นแล้ว แต่เป็นการประมงจับปลาตามลำน้ำ ลำห้วย ซึ่งบางอย่างที่ชาวบ้านทำเป็นเรื่อง ผิดกฎหมาย เช่น การจับปลาในฤดูวางไข่ การใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำผิดกฎหมาย เป็นต้น ทีมงานจึงได้มาพูดคุยกับประชาชนในพื้นที่จนมีข้อสรุปว่า การทำงานจะต้องเชื่อมโยงกับกลุ่มประมงบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก แต่ชุมชนตำบลดงเตี้ยต้องค้นหาข้อสรุปภายในชุมชนให้ได้เสียก่อน ซึ่งก็ได้ใช้ระยะเวลา ๖ เดือน ในการพูดคุยจนได้ข้อสรุป ณ วันนั้น มีข้อสรุปว่า จะจัดทำจุดอภัยทานห้ามจับสัตว์น้ำเพื่อเป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านได้มีพื้นที่กักเก็บน้ำและอนุรักษ์พันธุ์ปลา เมื่อรวบรวมข้อสรุปและความต้องการของชุมชนได้แล้ว จึงได้ไปหารือกับผู้ว่าราชการจังหวัดและประมงจังหวัด

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำของประชาชน ปี ๒๕๖๐ สสน. และพลโทผดุง ยิ่งไพบูลย์สุข ที่ปรึกษามูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งท่านได้อยู่ในพื้นที่ เราได้มีการสื่อสารกันล่วงหน้าว่า ในปี ๒๕๖๐ จะมีน้ำมาก ดังนั้น จึงขอให้ประชาชนทำนาและเก็บเกี่ยวให้เสร็จก่อนช่วงน้ำหลาก ส่วนในปี ๒๕๖๔ พื้นที่ตำบลดงเตี้ยประสบกับปัญหาน้ำท่วมหนัก สาเหตุจากที่ชุมชนระวังแต่น้ำจากลุ่มน้ำยม แต่ปี ๒๕๖๔ น้ำมาจากทิศทางอื่น อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์น้ำท่วมในปี ๒๕๖๔ ทำให้ชุมชนได้มีบทเรียนใหม่ ชุมชนสามารถปรับตัวได้ทันที กล่าวคือ ในช่วงที่น้ำหลากชุมชนมาช่วยกันคิดหาทางออก เพราะชุมชนต้องจับปลาหมอบจากบ่อ แต่จะให้จำหน่ายเป็นปลาสดทั้งหมดก็ไม่สามารถจะจำหน่ายได้หมด จึงเกิดอาชีพใหม่ คือ การแปรรูปปลาหมอบเป็นปลาหมอบแดดเดียว

พื้นที่ตำบลดงเตี้ยเคยเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งมาโดยตลอด แต่ปัจจุบันเป็นพื้นที่ที่ติดอันดับต้น ๆ ของประเทศในการจัดการและพึ่งพาตนเอง หากจะให้ถอดบทเรียนจากพื้นที่นี้ คือ รัฐและทุกภาคส่วนต้องสร้างโอกาสให้กับประชาชน สื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชนกับชุมชน ระหว่างรัฐกับชุมชน สร้างความสามัคคีระหว่างรัฐและประชาชน การมีข้อมูลและการสื่อสารเพื่อแจ้งข้อมูลให้ถึงประชาชนก็มีความสำคัญ เนื่องจากตำบลดงเตี้ยเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ เป็นพื้นที่รับน้ำ และหนองน้ำให้กับกรุงเทพมหานคร หากรัฐทราบสถานการณ์น้ำในแต่ละปีจะเป็นอย่างไรต้องเร่งแจ้งให้ประชาชนทราบ เพื่อจะได้เตรียมรับมือ ปรับเปลี่ยนระยะเวลาในการทำเกษตร และรัฐเองก็จะไม่ต้องจ่ายค่าชดเชยพืชผลทางการเกษตรให้ประชาชน สำหรับแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่และการปลูกผัก เป็นอาชีพที่เพิ่งเข้ามาภายหลัง ขณะนี้อยู่ระหว่างการทำตลาด ซึ่งก็จะต้องเสริมองค์ความรู้กันไป

ส่วนบางระกำโมเดล คือ รูปแบบที่พื้นที่อื่นที่มีความเสี่ยงต่ออุทกภัยหรือน้ำท่วมซ้ำซากควรนำไปปรับประยุกต์ใช้ พื้นที่แห่งนี้สามารถเปลี่ยนภัยคุกคามให้เป็นโอกาสได้ ชุมชนร่วมสร้างความพร้อมในพื้นที่ ภัยจากน้ำเป็นภัยจากธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมดแก้ไขไม่ได้ทั้งหมด แต่สิ่งสำคัญ คือ ต้องทำให้ประชาชนปรับตัวเรียนรู้อยู่กับน้ำได้อย่างยั่งยืน

พลโทผดุง ยิ่งไพบูลย์สุข ที่ปรึกษา
มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้กล่าวต่อ
 ที่ประชุมว่า ในปี ๒๕๕๗ ตนเป็นผู้อำนวยการกอง
 อำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดสุโขทัย
 พื้นที่ตำบลงดเต็ยเป็นพื้นที่ที่ประสบกับปัญหาน้ำ
 ท่วมมาโดยตลอด การปฏิบัติงานก็ดำเนินการตาม
 แผนปฏิบัติแต่ไม่ได้ลงลึกไปเรื่องการบริหารจัดการ
 ปี ๒๕๕๗ ก็เกิดน้ำท่วม ตนได้ลงพื้นที่ไปสำรวจ พบว่า ในระหว่างที่พื้นที่ริมน้ำท่วม แต่พื้นที่ที่อยู่
 ห่างออกไปประสบภาวะน้ำแล้ง จึงเห็นถึงความไม่สมดุลของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ จากนั้น ตนได้
 ย้ายไปดำรงตำแหน่งรองแม่ทัพภาคที่ ๔ ประจำอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก จึงได้มีโอกาสได้พูดคุยกับ
 ชาวบ้านในพื้นที่ และทราบว่า ชาวบ้านต้องการน้ำที่เป็นระบบ มีน้ำใช้ในการทำนา หากน้ำมาจะปรับ
 เป็นทำประมง จึงได้นำเรื่องเข้าหารือกับผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลกในขณะนั้น จากการหารือ จึงเป็น
 เหตุให้มูลนิธิอุทกพัฒน์ฯ กรมชลประทาน หน่วยงานฝ่ายปกครอง มาช่วยกันคิด จนเกิดเป็นบางระกำ
 โมเดลมาจนถึงปัจจุบัน

บทเรียนของพื้นที่ คือ การเรียนรู้อยู่กับน้ำให้ได้และการบริหารจัดการน้ำ ส่วนเรื่อง
 โครงสร้างพื้นฐานก็เป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการควบคู่กันไป ทั้งการปรับปรุงถนน การทำท่อระบายน้ำ เป็น
 ต้น สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ อย่าคิดในลักษณะบนลงล่าง หรือ Top Down การทำงานต้องให้
 ประชาชนเป็นคนคิด ส่วนรัฐมีหน้าที่สนับสนุนความคิด ให้องค์ความรู้ หนุนเสริมให้ประชาชนเกิดการ
 ปรับตัว

นายจักรเพชร นิลอุปถัมภ์ หัวหน้าฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ ๒ สำนักงาน
ชลประทานที่ ๓ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า พื้นที่ของตำบลงดเต็ยเป็นส่วนหนึ่งของบางระกำโมเดล
 ดำเนินการมาตั้งแต่ปี ๒๕๖๐ พื้นที่นี้จะรับน้ำจากน้ำยม เป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ส่วนช่วงแล้งจะแล้ง
 มาก การดำเนินการตามรูปแบบบางระกำโมเดลมีหลักการ คือ ช่วงท่วมจะผันน้ำมาในที่ลุ่มต่ำ หนองน้ำ
 เพื่อไม่ให้น้ำลงไปยังพื้นที่กรุงเทพมหานคร ช่วงที่หนองน้ำไว้นั้น จะใช้น้ำหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรของ
 ชาวบ้าน ส่วนน้ำที่กักเก็บไว้ ๓ - ๔ เดือนก็มาทำประมง โดยปกติฤดูนาปี จะเริ่ม ๑ พฤษภาคม แต่ใน
 พื้นที่บางระกำโมเดลจะเริ่มที่ ๑ เมษายน การขยับระยะเวลาดังกล่าวก็เพื่อให้เกษตรกรได้เก็บเกี่ยวผลผลิต
 ได้ทันก่อนน้ำหลาก และช่วงน้ำหลากก็จะมีรายได้จากการทำประมง

สำหรับการบริหารจัดการน้ำที่จะมีผลสัมฤทธิ์เป็นที่น่าพอใจนั้น เห็นว่า หน่วยงานรัฐกับ
 ชุมชนต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมและสร้างความเข้าใจระหว่างกันก่อน เกษตรกรต้องบอกความ
 ต้องการของตน มีเวทีทำประชาคม ให้ทั้งเจ้าหน้าที่และชาวบ้านได้พูดคุยกัน การบริหารจัดการน้ำใน
 พื้นที่ ถ้าในช่วงฤดูนาปีจะได้โควตารับน้ำจากเขื่อนสิริกิติ์ น้ำที่ส่งมานั้นจะใช้สำหรับพื้นที่ประมาณ ๓
 แสนไร่ ตำบลงดเต็ยใช้ประมาณ ๒๐,๐๐๐ ไร่ เมื่อได้รับน้ำจากเขื่อน กรมชลประทานจะประชุมกับ
 ผู้นำชุมชนในทุกฤดูส่งน้ำ เมื่อพิจารณาจากแผนที่การใช้น้ำ ตำบลงดเต็ยจะอยู่ในพื้นที่โซนด้านล่าง
 กรมชลประทานจะต้องส่งน้ำมาให้ก่อน ระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัญหา คือ ระดับถนนและถนน

หนทาง ซึ่งต้องต้องบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นด้วย เช่น กรมทางหลวงชลบท ให้ช่วยดำเนินการยกถนนให้สูงขึ้นและทำท่อ เป็นต้น

หากพิจารณาในภาพรวมของทั้งประเทศ เรามีเกษตรกรเกินร้อยละ ๕๐ ของประชากรทั้งหมด ทุกพื้นที่ที่ต้องการใช้น้ำ การประมงก็ต้องการใช้น้ำ ดังนั้น ทุกหน่วยงานภาครัฐ องค์กรชุมชน กลุ่มผู้ใช้น้ำ เกษตรกร ต้องประสานความร่วมมือกัน สำรวจพื้นที่ตนเอง บอกความต้องการ หน่วยงานรัฐ ต้องทำหน้าที่ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ หากจะประเมิน เห็นว่า ปัจจุบันน่าจะมีชุมชนที่ดำเนินการ เช่นนี้กว่าร้อยละ ๘๐ ของพื้นที่

นายกิตตินันท์ อัมพวัน คณะกรรมการจัดการน้ำชุมชนดงเตี้ย ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ตำบลดงเตี้ย อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐาน ตำบลดงเตี้ย ประกอบด้วย ๑๑ หมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศเป็นแอ่งกระทะ มีแหล่งน้ำสำคัญ คือ คลองดงเตี้ย และคลองวังศรีไพร รับน้ำมาจากแม่น้ำยมและไหลลงสู่เขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ปริมาณฝนเฉลี่ย ๑,๒๑๐ มิลลิเมตรต่อปี (เฉลี่ย ๓๐ ปี ระหว่างปี ๒๕๓๔- ๒๕๖๓) พื้นที่ทั้งหมดในตำบล จำนวน ๒๓,๗๕๐ ไร่

ปัญหาในพื้นที่

น้ำท่วม : น้ำยมเอ่อท่วมขังในพื้นที่เป็นระยะเวลา ๔ – ๕ เดือนต่อปี

น้ำแล้ง : ขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง มานานกว่า ๑๐ ปี แหล่งเก็บน้ำไม่เพียงพอ และมีสภาพตื้นเขิน

ข้อจำกัดด้านกฎหมาย : การประมงที่ห้ามใช้เครื่องมือประมงในช่วงฤดูน้ำแดง

เหตุการณ์มหาอุกภัย ปี ๒๕๕๔

(๑) ปริมาณน้ำจากลุ่มน้ำยมที่ไหลมารวมกับแม่น้ำเจ้าพระยา มากถึง ๖,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร

(๒) ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากพายุทั้งหมด ๕ ลูก ได้แก่ พายุโซนร้อนไหหมา นกเตน ไทถาง เนสาด และนาลแก

(๓) พายุโซนร้อน “ไหหมา” พัดถล่มพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่งผลให้ปริมาณน้ำในแม่น้ำยมเพิ่มขึ้นค่อนข้างมาก

(๔) ช่วงปลายเดือนกรกฎาคม พายุ “นกเตน” ได้พัดถล่มซ้ำพื้นที่เดิมอีก ทำให้ปริมาณน้ำยิ่งเพิ่มสูงขึ้น

(๕) เดือนกันยายน น้ำท่วมพื้นที่ในจังหวัดสุโขทัย ๔ อำเภอ ๔๓ ตำบล ๒๖๓ หมู่บ้าน จังหวัดสุโขทัย มีผู้ได้รับความเดือดร้อนกว่า ๑๒๐,๐๐๐ คน รวมเสียชีวิต ๘ ราย และมีนาข้าวเสียหาย อีกกว่า ๓๐๐,๐๐๐ ไร่

ย้อนกลับไปในปี ๒๕๕๔ ซึ่งเป็นปีที่เกิดมหาอุทกภัยครั้งใหญ่ของประเทศ พื้นที่ตำบลงดเตือยเป็นพื้นที่รับน้ำที่ถูกน้ำท่วมเสียหายทั้งหมด วิถีชีวิตของชุมชนโดยปกติก็จะทำเกษตร เก็บเกี่ยวให้เสร็จทันก่อนน้ำหลาก ในช่วงน้ำหลากก็จะทำประมงตามลำน้ำ ก่อนหน้านั้น เก็บเกี่ยวเสร็จก็จะมาหา แต่ในปี ๒๕๕๔ พิษผลทางการเกษตรเสียหายทั้งหมด ชุมชนจึงได้รวมกลุ่มกันจับปลาจากน้ำที่หลากในพื้นที่ ซึ่งพอที่จะมีรายได้บ้าง ในครั้งนั้น คนในชุมชนประมาณ ๑๐๐ คน ได้รวมกลุ่มกันทำเครื่องมือจับปลา ซึ่งชาวบ้านคิดว่าไม่น่าจะผิดกฎหมาย แต่เจ้าหน้าที่กรมประมงได้เข้ามาบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด จึงเกิดความขัดแย้งที่หาข้อยุติไม่ได้ กำนันสุทิน ทิพวัน จึงได้นำเรื่องเข้าหารือกับกรมประมง ซึ่งก็ไม่สามารถหาข้อยุติได้ ระหว่างนั้น สสน. ซึ่งนำทีมโดย ดร.รอยบุญฯ ได้เดินทางลงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหา น้ำท่วมซ้ำซาก กำนันสุทินฯ จึงได้นำเรื่องไปปรึกษาหารือเพื่อหาทางออก และเป็นที่มาของการจัดเวทีหารือระหว่างกลุ่มทำประมงกับเจ้าหน้าที่ของรัฐครั้งแรกที่จังหวัดสุโขทัย เพื่อมาร่วมกันกำหนดกติการ่วมกัน ผลการประชุมได้ข้อสรุปว่า เจ้าหน้าที่จะอนุญาตให้ใช้เครื่องมือที่ชาวบ้านทำขึ้นได้ แต่ในขณะเดียวกันชุมชนก็ต้องอนุรักษ์พันธุ์ปลาด้วย การดำเนินการของชุมชนได้รับการสนับสนุนจาก ดร.รอยบุญฯ และทีมงาน สสน. ซึ่งคอยเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำ นำระบบดาวเทียมมาช่วยทำแผนที่

ปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๖ ชุมชนเริ่มกระบวนการจัดระเบียบชุมชน มีโครงการอนุรักษ์พันธุ์ปลาเกิดขึ้น กรมประมงส่งเสริมให้มีกลุ่มการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเกิดขึ้น ปกติชุมชนจะทำเกษตรเชิงเดี่ยว โดยปลูกทำข้าวอย่างเดียวมาตลอด แต่หลังจากอุทกภัยปี ๒๕๕๔ ชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับ สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒนาฯ มาช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ และนำเทคโนโลยีมาส่งเสริมให้ชุมชน ส่วนกรมประมงจะเสริมองค์ความรู้ในการเพาะพันธุ์ปลาเป็นอาชีพเสริมทดแทนการจับปลาเพียงอย่างเดียว ชาวบ้านจึงเกิดแรงบันดาลใจ

ในช่วงปี ๒๕๕๕ ทางชุมชนโดยผู้ใหญ่บ้านประจักษ์ ดิจจริง ได้ส่งตัวแทนชุมชนไปศึกษาดูงาน ณ จังหวัดพิษณุโลก โดยมีประมงจังหวัดสุโขทัยเป็นที่ปรึกษา ในครั้งนั้น มีแกนนำร่วมเดินทางจำนวน ๔ คน ทั้ง ๔ คน ก็ได้นำความรู้มาขยายผลต่อในชุมชน และมีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้การเพาะพันธุ์ปลาในชุมชน

ปี ๒๕๕๗ ชุมชนได้รับงบประมาณจากมูลนิธิอุทกพัฒนาฯ เพื่อดำเนินการชุดคลองที่ต้นเขยให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาและแหล่งเก็บกักน้ำ

ปี ๒๕๕๘ ได้ทดลองเลี้ยงปลาหมอชุมพร จากแกนนำที่เดินทางไปศึกษาดูงานการเพาะพันธุ์ปลาที่จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๔ คน ก็ได้ขยายผลเป็น จำนวน ๘ คน เกิดเป็นอาชีพใหม่ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงานให้กับชาวบ้านที่สนใจ และขยายผลเป็นจำนวน ๒๔ คน จากการที่ชุมชนได้รับงบประมาณจากมูลนิธิอุทกพัฒนาฯ เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำ เมื่อชุมชนมีน้ำใช้ประโยชน์ ประกอบกับการได้เดินทางไปศึกษาดูงานการปลูกพืชใช้น้ำน้อยในพื้นที่ต่างตำบล จึงเกิดแนวคิดริเริ่มเพาะปลูกผักในชุมชน

ปี ๒๕๕๙ มีการจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน โดยใช้ชื่อว่า “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเลี้ยงปลาหมอชุมพร” เป็นครั้งแรก ซึ่งสมาชิกภายในกลุ่มก็ได้จัดประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาการเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางที่เป็นคนภายนอกกลุ่ม ผลการประชุมจึงได้มีการแต่งตั้งพ่อค้าคนกลางที่เป็นสมาชิกภายในกลุ่ม

ปี ๒๕๖๐ มีการจัดตั้งกลุ่มปลูกผักขึ้นในชุมชน แรกเริ่มมีจำนวน ๕ ราย และเพิ่มขึ้นปีละ ๕ ราย จนปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน ๒๓ ราย มีเครือข่ายมากกว่า ๓๐ ราย ซึ่งกลุ่มปลูกผักใช้ระบบเดียวกับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเลี้ยงปลาหมอชุมพร โดยจัดให้มีพ่อค้าภายในกลุ่ม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาการถูกกดราคา

ปี ๒๕๖๔ ชุมชนประสบภัยน้ำท่วม รายได้ตกลง ซึ่งเป็นปีที่ชุมชนเกิดข้อผิดพลาดทั้งที่ไม่เคยผิดพลาดมาเกือบ ๑๐ ปี สาเหตุ คือ ประมาท ขาดความเข้าใจในการใช้แผนที่และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ในช่วงต้นปี ได้เปลี่ยนชื่อ “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเลี้ยงปลาหมอชุมพร” เป็น “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเลี้ยงปลาหมอดงเตื่อย” เนื่องจากตั้งแต่ปี ๒๕๕๕ กลุ่มได้พัฒนาสายพันธุ์จนได้น้ำหนักเพิ่มขึ้น จากตัวละ ๒๕๐ กรัม เป็นปัจจุบันตัวละ ๘๐๐ กรัม ซึ่งได้พัฒนาต่อยอดมาเรื่อย ๆ จนได้รางวัลรองอันดับหนึ่งของประเทศในกลุ่มเกษตรกรเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และได้ขยายเป็นกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ สำหรับเป้าหมายต่อไป คือ การจัดตั้งวิสาหกิจปลูกผักของตำบลดงเตื่อย

การดำเนินการของชุมชนก็พบกับปัญหา/อุปสรรคทั้งจากภายในและภายนอกสามารถแต่สิ่งสำคัญ คือ เมื่อประสบปัญหา ชุมชนจะช่วยกันหาทางออกและพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสได้ในหลายสถานการณ์ อาทิ

ช่วงปลายปี ๒๕๖๓ ชุมชนได้รับผลกระทบจากโควิด-๑๙ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประมง ซึ่งกลุ่มได้มีการสื่อสารกันผ่านกลุ่มไลน์ ช่วยกันคิดว่าจะจำหน่ายปลาหมอด้วยวิธีการใด เพื่อลดการเดินทางในการจำหน่าย ซึ่งเกิดแนวคิดนำคนว่างงานมาจำหน่ายปลาหมอ กล่าวคือ ในช่วงโควิด-๑๙ แพร์ระบาด คนที่เคยออกไปทำงานนอกพื้นที่ก็กลับมาอยู่บ้าน มีคนว่างงานในชุมชนจำนวนมาก กลุ่มประมงจึงเห็นว่า ควรสร้างโอกาสให้คนว่างงานเหล่านี้ได้มีอาชีพเสริม โดยกลุ่มได้ขอความร่วมมือไปยังตำบลต่าง ๆ ขอคนว่างงาน ตำบลละ ๒ ราย มาช่วยจำหน่ายปลาหมอ หากจำหน่ายได้ ๑ ถึง ซึ่งมีปริมาณ ๒๕ กิโลกรัม ผู้ที่ช่วยจำหน่ายจะได้เงิน จำนวน ๕๐๐ บาทต่อถัง ผลจากการดำเนินการดังกล่าว ที่เห็นว่ากลุ่มน่าจะพบกับปัญหาหนัก แต่กลับกลายเป็นจำนวนปลาหมอไม่พอจำหน่าย

ปี ๒๕๖๔ เป็นปีที่ชุมชนประสบปัญหาใหญ่อีกครั้งจากน้ำท่วม ชุมชนเรามีความเชื่อมั่นในเรื่องการรับรู้ข้อมูล การส่งข่าว การสื่อสาร บวกกับการพัฒนาแหล่งน้ำของระบบชลประทาน และประสบการณ์ที่ผ่านมา เราจึงมั่นใจว่าเราสามารถรับมือได้ แต่น้ำไม่ได้มาจากทิศทางที่เราคาดการณ์ไว้ ชุมชนจึงตั้งรับไม่ทันสถานการณ์ ระหว่างนั้นกลุ่มประมงต้องเร่งจับปลาหมอขึ้นจากบ่อ และมาขอ

คำปรึกษากับอำเภอเกษตรวิสัย เพื่อขอให้อำเภอช่วยเร่งจำหน่ายปลาหมอ ทางอำเภอได้ทำหน้าที่ช่วยจำหน่ายสินค้าตกค้างให้ ส่วนทีมงาน สสน. และ ดร.รอยบุญญา ก็ได้มาให้คำปรึกษา และมีงบประมาณส่วนหนึ่งเข้ามาช่วยเหลือ ในช่วงที่น้ำท่วม ชุมชนได้ขอไปศึกษาดูงานเร่งด่วนที่อำเภอวังจั่น จังหวัดแพร่ เพื่อเรียนรู้การแปรรูปปลาต้ม ปลานิล และปลาตะเพียน ซึ่งชุมชนได้รับมาปรับสูตรให้เป็นของตำบลงเต๋อย จากวิกฤตดังกล่าว จึงเกิดความคิดในการแปรรูปปลาหมอแดดเดียวเกิดขึ้น ชุมชนได้รับการสนับสนุนตู้แช่แข็ง เครื่องซีล และถุงซีลจาก สสน. ปัจจุบันปลาหมอแดดเดียว กลายเป็นสินค้าขึ้นชื่อของตำบล

ในช่วงปลายปี ๒๕๖๔ เกิดสงครามรัสเซีย - ยูเครน ผลกระทบ คือ วิกฤตน้ำมันราคาแพง ส่งผลให้อาหารปลาที่มีราคาสูงขึ้น จากก่อนหน้านี้ อาหารปลาราคากิโลกรัมละ ๓๙๐ บาท แต่ปัจจุบัน กิโลกรัมละ ๔๗๐ บาท ชุมชนจึงเกิดความคิดในการผลิตอาหารปลาเอง เป้าหมายต่อไป คือ การลดค่าไฟมาใช้พลังงานแสงอาทิตย์ ซึ่งชุมชนได้ไปเรียนรู้การทำบ่อแก๊สจากตำบลงเต๋อย จังหวัดปราจีนบุรี และได้นำกลับมาทดลองทำ เพราะชุมชนเรามีหัวปลาหมอที่เหลือจากการแปรรูป หากนำมาหมักเป็นบ่อแก๊สก็จะทำให้ลดการใช้ก๊าซหุงต้มได้

บริหารจัดการประมงในภาวะน้ำท่วมซ้ำซาก ชุมชนได้เปลี่ยนวิธีคิดมาตั้งแต่ช่วงปี ๒๕๕๕ สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ประมงและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมโดยได้มีแนวทางการทำประมงระหว่างหน่วยงานประมงจังหวัดสุโขทัยและชุมชนตำบลงเต๋อย คือ ช่วงที่จะทำการลงฝือกประกอบกับลอบถ้ำ คือ ช่วงเดือนตุลาคม - กลางเดือนพฤศจิกายน ทุกกลางเดือนกันยายนของทุกปี หน่วยงานประมงและชุมชน จะมีการประชุมร่วมกันระหว่างผู้แทนจากเพื่อกำหนดขอบเขต ความยาว และพื้นที่ทำการประมง ทุกปีชุมชนจะดำเนินการแจ้งข้อมูลสมาชิกกับหน่วยงานประมง และจังหวัด ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับ (๑) จำนวนกลุ่มลงฝือก (๒) รายชื่อสมาชิกกลุ่มลงฝือก (๓) ตำแหน่งลงฝือก ระยะทาง และผู้รับผิดชอบ (๔) ระยะเวลาประกอบฝือก/รื้อฝือก และ (๕) ระยะเวลาวางฝือก นอกจากนี้ ยังได้กำหนดกติกาการทำประมงในเขตอนุรักษ์ และนอกเขตอนุรักษ์ กำหนดกติกาการใช้น้ำ และมาตรการเฝ้าระวัง รวมทั้งจัดทำฐานข้อมูลผู้ประกอบการอาชีพประมง

นายประจักษ์ ดีจริง ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลงเต๋อย ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ตำบลงเต๋อยประกอบด้วย ๑๑ หมู่บ้าน มีประชากร จำนวน ๖,๐๑๕ คน ๒,๐๑๕ ครัวเรือน สภาองค์กรชุมชนตำบลงเต๋อยได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๕๔ โดยมีกำนันสุทิน ทิพวัน เป็น ประธานสภาองค์กรชุมชน

ตำบลดงเตี้ยคนแรก ซึ่งท่านได้เสียชีวิตไปในปีดังกล่าว ตนจึงได้มารับตำแหน่งแทน สภาองค์กรชุมชนตำบลดงเตี้ยจะประกอบไปด้วย กรรมการกลุ่มอาชีพของตำบลดงเตี้ย กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฅมาปนกิจ หมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มผู้ใช้น้ำ เป็นต้น

นางศิรา โชติสุข ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดสุโขทัย ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดสุโขทัย ได้รับงบประมาณจาก พอช. ให้ขับเคลื่อนงานเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน กองทุนออมวันละบาท ปัจจุบัน ดำเนินงานด้านสวัสดิการ จำนวน ๘๕ พื้นที่ ยังขาดอีก ๙ พื้นที่ ส่วนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ได้จัดตั้งครบทุกตำบล ๙๐ พื้นที่แล้ว ในการขับเคลื่อนงานของขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดสุโขทัย จะแบ่งการทำงานออกเป็น ๕ โซนพื้นที่ โดยมีประธานโซนเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนโครงการของแต่ละโซน ปัจจุบัน มีโครงการบ้านพอเพียง ๓๙๓ หลังคาเรือน ซึ่งผ่านการพิจารณาระดับกลุ่มจังหวัดแล้ว ในปีงบประมาณ ๒๕๖๖ จะมีการสร้างบ้านในโครงการให้กับ ๕๕ ตำบล หลังคาเรือนละ ๒๐,๙๐๐ บาท มีโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยได้นำข้อมูลคนตกเกณฑ์ด้านที่อยู่อาศัยมาจากระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform : TMAP) ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ได้รับจัดสรรงบประมาณ จำนวน ๗ โครงการ โครงการละ ๔๖,๐๐๐ บาท ก็จะนำมาขับเคลื่อนเรื่องที่อยู่อาศัย การบริหารจัดการที่ดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนตกเกณฑ์ได้มีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

นายบรรเลง หนูหริ่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงเตี้ย ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ปัจจุบันการบริหารจัดการน้ำและการจัดสรรน้ำของชลประทานในพื้นที่ตำบลดงเตี้ยจะไม่มีปัญหาความขัดแย้งหรือกลุ่มอิทธิพล เนื่องจากในช่วงรับน้ำจะมีการประชุมร่วมกัน โดยมีกรมชลประทานเป็นคนกลางในการหารือ

๓.๓ ข้อมูลกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผักอินทรีย์บ้านหลุม (กลุ่มสาวน้อย) จังหวัดสุโขทัย

“ทฤษฎีใหม่” เป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานเป็นแนวคิดแนวทางในการดำรงชีวิตโดยเป็นแนวทางดำเนินการที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นเป็นตอนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อลดความเสี่ยงในการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ และความผันแปรของธรรมชาติ ส่วน **“ทฤษฎีใหม่”** หมายถึง ทฤษฎีใหม่ด้านการบริหารที่ดินจำนวนน้อยซึ่งเป็นหนึ่งในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เกี่ยวกับการทำการเกษตรบนที่ดินจำนวนน้อยโดยมีเป้าหมายเพื่อการอยู่อาศัยและการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงยั่งยืน ซึ่งเป็นการคิดบนหลักการใหม่ แตกต่างจากแนวทางทำการเกษตรอุตสาหกรรมที่มุ่งผลิตในปริมาณมากเพื่อการค้าขายเป็นหลัก

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผักอินทรีย์บ้านหลุม (กลุ่มสาวน้อย) เป็นศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ มีสมาชิกกลุ่ม จำนวน ๑๓ คน ร่วมกันดำเนินการโครงการเกษตรอินทรีย์ วิถีสุขโขทัย อย่างต่อเนื่องหลายปี ในแต่ละแปลงของสมาชิกจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน “เอาแรง” โดยไม่คิดค่าจ้าง โดยมีบุตรหลานที่เป็นข้าราชการครูเกษตร ช่วยออกแบบผลิตภัณฑ์ และเทคโนโลยีการตลาดในส่วนของ “สวนเพิ่มทรัพย์” ที่เป็นผักอแกนิก ประกอบด้วยสวนไผ่ ๓ ไร่ พืชสวน ผักผลไม้ โดยเฉพาะผักสลัด ที่มียอดจำหน่ายสูง ถั่วฝักยาว หน่อไม้สด ผักพื้นบ้าน และมี

สระเลี้ยงปลาในการใช้น้ำได้ด้วย พื้นที่ทั้งหมดราว ๑๒ ไร่ และยังมีมุ่งเพื่อพัฒนาดินจากขุยไผ่ที่มีนำมาทำน้ำหมักชีวภาพ เรียกว่า คัดค้านำเอาวัสดุและสิ่งที่มีอยู่ มาเป็นวัสดุ และพืชหมุนเวียนในการนำมาใช้ประโยชน์ ลดการลงทุน ซึ่งปัจจุบันสามารถส่งผลผลิตสู่ท้องตลาดได้ยอดสั่งซื้อเพิ่มขึ้นตามลำดับ เป็นที่ต้องการของกลุ่ม “คนรักสุขภาพ” และตามซูเปอร์มาร์เกต ห้างสรรพสินค้า ตลาดนัดผักเกษตรอินทรีย์ และตลาดสดออนไลน์

นอกจากนี้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ยังได้จัดทำแปลงผักอินทรีย์ “บ้านนี้มีรัก ปลูกผักกินเอง” ซึ่งปลูกโดยนายสุชาติ ทีคะสุข ผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัย ตามหลักการเรียนรู้วิถีชีวิตตามหลักการเจริญรุ่งเรืองวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นศาสตร์พระราชทานเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการทำ “กลีกรธรรมชาติ” คือ การแปลงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ทำแบบคนจน ซึ่งมีการปฏิบัติ ๙ ฐานการเรียนรู้ สู่เศรษฐกิจพอเพียง โดยการทำให้เกิดความพอเพียงขั้นพื้นฐาน ๔ ด้าน คือ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่วมเย็น และประยุกต์ทฤษฎีใหม่ไปสู่การปฏิบัติด้วยการปลูกต้นไม้ (ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง) ซึ่งมีป่า ๕ ระดับ ดังนี้

ป่าสูง เช่น ตะเคียน ยางนา สัก

ป่ากลาง เช่น มะม่วง มะพร้าว ไม้

ป่าเตี้ย เช่น มะเขือ กะเพรา พริก ถั่วฝักยาว

ป่าริ่ดิน เช่น แตงโม ฟักทอง อัญชัน

ป่าใต้ดิน เช่น มัน เผือก ข่า

นอกจากนี้ การดำเนินการไปสู่ความพอเพียงได้นำศาสตร์พระราชทานตามทฤษฎีบันได ๙ ขั้นสู่ความพอเพียง มาเป็นแนวทางที่ใช้ลำดับขั้นเพื่อเดินตามไปที่ละขั้น ค่อยๆ ก้าวไปแบบยั่งยืนและมั่นคง โดยแต่ละขั้นจะมี ดังนี้

บันไดขั้นที่ ๑ - ๔ คือ เศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน

ขั้นที่ ๑ พอกิน : พื้นฐานที่สุดของมนุษย์ คือ ความต้องการปัจจัย ๔ และประการสำคัญที่สุดของปัจจัย ๔ คือ อาหาร ขั้นที่ ๑ ของแนวทางแก้ปัญหาที่ยั่งยืนคือ ตอบคำถามให้ได้ว่า “ทำอย่างไรจึงจะพอกิน” โดยให้ความสำคัญกับ ข้าวปลาอาหาร ไม่ให้ความสำคัญกับเงิน ซึ่งเป็นเพียงแค่ “ตัวกลาง” ในการแลกเปลี่ยนตามมาตรฐานสากล โดยยึดหลักว่า “เงินทองเป็นของมาया ข้าวปลาของจริง” เกษตรกรต้องเริ่มจากการอยู่ให้ได้โดยไม่ใช้เงิน มีอาหารพอมือ พอกิน ด้วยการปลูกพืช ผัก ผลไม้

ให้พอกิน ชาวนาต้องเก็บข้าวไว้ให้เพียงพอสำหรับการมีกินทั้งปี ไม่ขายข้าวเปลือกเพื่อนำเงินไปซื้อข้าวสาร นอกจากนี้ หัวใจสำคัญของ “พอกิน” ยังมีความหมายรวมถึงความปลอดภัยในอาหาร กินอย่างไรให้มีสุขภาพดี ไม่สะสมเอาความเจ็บไข้ได้ป่วยไว้ในร่างกาย นี่คือความหมายของบันไดขั้นที่ ๑ ที่เกษตรกรต้องก้าวข้ามให้ได้

ขั้นที่ ๒ - ๔ พอใช้ พออยู่ พอร่มเย็น : เกิดขึ้น

ได้พร้อมกัน ด้วยคำตอบเดียวคือ “ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” ซึ่งป่า ๓ อย่างจะให้ทั้ง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สมุนไพรสำหรับรักษาโรค ทั้งโรคคน โรคพืช โรคสัตว์ ให้ไม้สำหรับทำบ้านพักที่อยู่อาศัย และให้ความร่มเย็นกับบ้าน กับชุมชน กับโลกใบนี้ ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทย ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วว่าสามารถแก้ปัญหาได้จริง และยังสามารถ

ย้อนกลับไปแก้ไขปัญหานี้สินซึ่งสะสมพอกพูนจากการทำ เกษตรเชิงเดี่ยว ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ปัญหาความขาดแคลนน้ำ ภัยแล้ง ทั้งหมดล้วนแก้ไขได้จากแนวคิดป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่างขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

บันไดขั้นที่ ๕ - ๙ คือ เศรษฐกิจพอเพียงขั้นก้าวหน้า

ขั้นที่ ๕ - ๖ บุญและทาน : เครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง เชื่อมั่นว่าสังคมไทยเป็นสังคมบุญ สังคมทาน ไม่เน้นการแลกเปลี่ยนทางการค้า แต่เน้นการทำบุญ ไม่เน้นการสะสมเป็นของส่วนตัว แต่เน้นการให้ทานและสะสมโดยมอบให้เป็นทรัพย์สินส่วนรวมโดยวัด หรือศาสนสถานตามแต่ละศาสนา เป็นศูนย์กลางเป็นการฝึกจิตใจ ให้ละซึ่งความโลภ และกิเลสในการอยากได้ ใครมี ลดปัญหาช่องว่างระหว่างชนชั้น ตามความหมายอันลึกซึ้งของคำ “ยิ่งทำยิ่งได้ ยิ่งให้ยิ่งมี” การให้ไปคือได้มา และเชื่อมั่นในฤทธิ์ของทาน ว่าทานมีฤทธิ์จริง และจะส่งผลกลับมาเป็นเพื่อน เป็นกัลยาณมิตร เป็นเครือข่ายที่ช่วยเหลือกันในทุกสถานการณ์ แม้ในวันที่โลกนี้ประสบกับวิกฤตการณ์

ขั้นที่ ๗ เก็บรักษา : ขั้นต่อไปหลังจากสามารถพึ่งตนเองได้ พอมมี พอเหลือทำบุญ ทำทานแล้ว คือการรู้จักเก็บรักษา ซึ่งเป็นการตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และการรู้จักเก็บรักษา ยังเป็นการสร้างรากฐานของการเอาตัวรอดในเวลาเกิดวิกฤตการณ์ โดยยึดแนวทางตามวิถีชีวิตชาวนาสมัยก่อนซึ่งเก็บรักษาข้าวไว้ในยุ้งฉางเพื่อ ให้พอมมีกินข้ามปี คัดเลือกและเก็บรักษา “ข้าวพันธุ์” ไว้สำหรับเป็นพันธุ์ข้าวในปีต่อไปซึ่งผิดกับวิถีชาวนาในปัจจุบันที่ใช้วิธีการขายข้าวทั้งหมด แล้วนำเงินที่ขายได้ไปซื้อพันธุ์ข้าวเพื่อปลูกในปีต่อไป ส่งผลให้เกิดการขาดความมั่นคงและเปรียบเสมือนการใช้ชีวิตอยู่บนเส้นทางสาย

ความประมาท เพราะหากเกิดภัยแล้ง น้ำท่วม ผลผลิตไม่ได้ตามที่ตั้งใจไว้ ย่อมหมายถึง ปัญหานี้สินและการขาดแคลนพันธุ์ข้าวสำหรับปลูกในปีต่อไป นอกจากเก็บพันธุ์ข้าวแล้ว ยังเน้นให้รู้จักวิธีการถนอมอาหาร การสะสม อาหารไว้กินในยามหน้าแล้ง ด้วยการแปรรูปอาหารหลากชนิด อาทิ ปลา ร้า ปลาแห้ง มะขามเปียก พริกแห้ง หอม กระเทียม เพื่อเก็บไว้กินในอนาคต

ขั้นที่ ๘ ขาย : เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจการค้า แต่ก็ไม่ใช่เศรษฐกิจหลังเขา การค้าขายสามารถทำได้ แต่ทำภายใต้การรู้จักตนเอง รู้จักพอประมาณ และทำไปตามลำดับ โดยของที่ขาย คือ ของที่เหลือจากทุกชั้นแล้วจึงนำมาขาย เช่น ทำนาอินทรีย์ ปลูกข้าวปลอดสารเคมี ไม่ทำลายธรรมชาติ ได้ผลผลิตเก็บไว้พอกิน เก็บไว้ทำพันธุ์ ทำบุญ ทำทาน แล้วจึงนำมาขายด้วยความรู้สึกของการ “ให้” อยากที่จะให้สิ่งดีที่เราปลูกเอง เพื่อแผ่ให้กับคนอื่นให้ได้รับสิ่งดี ๆ การค้าขายตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการค้าที่มองกลับด้าน “เพราะรักคุณจึงอยากให้คุณได้รับในสิ่งที่ดี” พอเพียงเพื่ออุ้มชู เพื่อแผ่ แบ่งปัน ไปด้วยกัน

ขั้นที่ ๙ เครือข่าย กองกำลังเกษตรโยธิน : คือ การสร้างกองกำลังเกษตรโยธิน หรือการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทั่วประเทศ เพื่อขยายผลความสำเร็จตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง สู่การปฏิบัติแนวคิด และวิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ในชุมชน เพื่อการแก้ปัญหาวิกฤต ๔ ประการ ได้แก่ วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ภัยธรรมชาติ วิกฤตการณ์โรคระบาดทั้งในคน สัตว์ พืช วิกฤตเศรษฐกิจ ข้ำวยากหมากแพงวิกฤตความขัดแย้งทางสังคม

บทที่ ๔ ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการธิการ

เนื้อหาในส่วนที่ ๔ เป็นเนื้อหาการวิเคราะห์ SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค) ของ “ชุมชนตำบลนครป่าหมาก” อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และ “ชุมชนตำบลดงเตี้ย” อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย การวิเคราะห์ความสำเร็จของการจัดการน้ำชุมชน เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในเชิงพื้นที่และข้อเสนอแนะในเชิงการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมของคณะกรรมการธิการจากการเดินทางไปศึกษาดูงานของคณะกรรมการธิการในครั้งนี้

๔.๑ การวิเคราะห์ SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค)

การวิเคราะห์ SWOT	ตำบลนครป่าหมาก	ตำบลดงเตี้ย
S STRENGTHS	<ul style="list-style-type: none"> - มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง ชุมชนมีความสัมพันธ์อันดี - และมีส่วนร่วมในบริบทความเป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมกัน - แกนนำกลุ่มมีภาวะผู้นำ - มีวิสัยทัศน์กว้างไกล - มีผลผลิตทางการเกษตรและปศุสัตว์ที่หลากหลายทั้งผัก ผลไม้ หอยเชอรี่ กบ ปลา ฯลฯ - มีฐานข้อมูลและแผนผังน้ำของตำบล - มีสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เข้มแข็ง - มีวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง - มีแหล่งเรียนรู้และแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ภายในชุมชน - มีรายได้จากเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง - เป็นพื้นที่ที่อยู่ในบางระกำโมเดล 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง ชุมชนมีความสัมพันธ์อันดี - และมีส่วนร่วมในบริบทความเป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมกัน - แกนนำกลุ่มมีภาวะผู้นำ - มีวิสัยทัศน์กว้างไกล พร้อมรับมือกับภัยคุกคามและการเปลี่ยนแปลง - มีผลผลิตทางการเกษตรและปศุสัตว์ที่หลากหลายทั้งผัก ผลไม้ ปลาหมอ ฯลฯ - มีผลิตภัณฑ์แปรรูป “ปลาหมอแดดเดียวไร้กาง” ที่ขึ้นชื่อ - มีฐานข้อมูลและแผนผังน้ำของตำบล - มีสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เข้มแข็ง - มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง - มีแหล่งเรียนรู้และแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ภายในชุมชน - มีรายได้จากเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง - เป็นพื้นที่ที่อยู่ในบางระกำโมเดล

การวิเคราะห์ SWOT	ตำบลนครป่าหมาก	ตำบลดงเตี้ย
<p style="text-align: center;">W WEAKNESS</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดองค์ความรู้ในการพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม วิธีการในการเพิ่มผลผลิตและการแปรรูปผลผลิต - ขาดแผนการตลาดและแผนการประชาสัมพันธ์ผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ของชุมชน - ไม่มีแผนการรับมือภัยพิบัติฉุกเฉิน - ไม่มีแผนบูรณาการการทำงานร่วมกันภายในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดองค์ความรู้ในการพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม วิธีการในการเพิ่มผลผลิตและการแปรรูปผลผลิต - ขาดการวิเคราะห์ข้อมูลความสามารถในการผลิตของตนเอง - ขาดแผนการตลาดและแผนการประชาสัมพันธ์ผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ของชุมชน - ไม่มีแผนการรับมือภัยพิบัติฉุกเฉิน - ไม่มีแผนบูรณาการการทำงานร่วมกันภายในชุมชน
<p style="text-align: center;">O OPPORTUNITIES</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ และนโยบายรัฐที่เอื้อกับการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน - มีการหนุนเสริมองค์ความรู้จากหน่วยงานภาคีเครือข่าย - มีสถาบันการศึกษาในพื้นที่ที่สามารถช่วยคิดค้น/เสริมหนุน/ต่อยอดนวัตกรรมในการผลิต - ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี - มีสื่อออนไลน์ที่หลากหลาย - ชุมชนภายนอกเห็นความสำคัญและเป็นแหล่งเรียนรู้ - มีต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถนำมาปรับกับชุมชนใช้ได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ และนโยบายรัฐที่เอื้อกับการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน - มีการหนุนเสริมองค์ความรู้จากหน่วยงานภาคีเครือข่าย - มีสถาบันการศึกษาในพื้นที่ที่สามารถช่วยคิดค้น/เสริมหนุน/ต่อยอดนวัตกรรมในการผลิต - ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี - มีสื่อออนไลน์ที่หลากหลาย - ชุมชนภายนอกเห็นความสำคัญและเป็นแหล่งเรียนรู้ - มีต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถนำมาปรับกับชุมชนใช้ได้
<p style="text-align: center;">T THREATS</p>	<ul style="list-style-type: none"> - กฎหมายและระเบียบของหน่วยงานของรัฐที่ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบล 	<ul style="list-style-type: none"> - กฎหมายและระเบียบของหน่วยงานของรัฐที่ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบล

การวิเคราะห์ SWOT	ตำบลนครป่าหมาก	ตำบลดงเตี้ย
	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลความเข้าใจในการทำงานร่วมกับชุมชนและขาดความรู้ในเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิชุมชน - กระบวนการ/ขั้นตอนการดำเนินงานของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาที่มีความล่าช้า 	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลความเข้าใจในการทำงานร่วมกับชุมชนและขาดความรู้ในเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิชุมชน - กระบวนการ/ขั้นตอนการดำเนินงานของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาที่มีความล่าช้า

๔.๒ การวิเคราะห์ความสำเร็จของชุมชน

“ชุมชนตำบลนครป่าหมาก” อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และ “ชุมชนตำบลดงเตี้ย” อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนได้ลุกขึ้นขับเคลื่อนงานชุมชนด้วยสาเหตุของปัญหาในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ ทั้งสองพื้นที่อยู่ในเขตที่ลุ่มต่ำและเป็นพื้นที่รับน้ำ จึงประสบกับปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ด้วยสภาพปัญหาดังกล่าวชุมชนได้ลุกขึ้นมา “เปลี่ยนวิธีคิด สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ วิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม” โดยมีทีมพี่เลี้ยงที่คอยให้คำแนะนำ คือ สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน มีกลไกการขับเคลื่อนงาน การติดต่ออาวุธทางปัญญาทั้งความรู้จากชุมชนและความรู้จากนักวิชาการ เพื่อสร้างความเข้าใจบริบทของพื้นที่และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในทุกส่วน ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยคิดค้นนวัตกรรมเพื่อนำไปใช้ในการจัดการน้ำและการสร้างอาชีพ จนประสบความสำเร็จในมิติต่าง ๆ ดังนี้

๑. บรรเทาปัญหา น้ำท่วม น้ำแล้ง ที่ประสบปัญหามาอย่างยาวนาน ชุมชนนครป่าหมากประสบปัญหามานานกว่า ๓๐ ปี ส่วนชุมชนดงเตี้ยประสบปัญหามานานกว่า ๑๐ ปี
๒. มีแหล่งน้ำธรรมชาติได้รับการฟื้นฟู ใช้เป็นแหล่งอนุรักษ์ กักเก็บน้ำ ชะลอน้ำ และสำรองน้ำไว้ใช้ในการเกษตร
๓. มีความมั่นคงด้านน้ำ มีน้ำเพียงพอในฤดูแล้ง
๔. มีความมั่นคงด้านอาหาร จากการดำเนินงานเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ และจากการร่วมกลุ่มประมง ทำให้เกษตรกรมีรายได้ต่อครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น
๕. เกิดการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความมั่นคงในชุมชน

กระบวนการที่นำไปสู่ความสำเร็จ

๑. การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากกระบวนการจัดการดังนี้

- ๑) การสร้างจุดมุ่งหมายร่วมกันของสมาชิกในชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหา
- ๒) กำหนดเป้าหมายและความต้องการรวมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- ๓) พัฒนาให้เกิดการควบคุมและจัดองค์กรชุมชนเพื่อเป็นกลไกในการดำเนินงาน
- ๔) กำหนดผู้นำกลุ่มชุมชน และกลุ่มแกนนำที่เป็นคณะทำงานหลัก เพื่อเป็นผู้ประสานให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงาน
- ๕) กำหนดกติกาและระเบียบขององค์กรชุมชนขึ้นมารองรับ โดยใช้กระบวนการแสวงหาสันติภาพของบรรดาสมาชิก
- ๖) ระดมสมาชิกเข้าสู่กลุ่มองค์กรชุมชน ด้วยความสมัครใจ เพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและมีความหลากหลายของสมาชิก
- ๗) จัดทำแผนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่างต่อเนื่องโดยจะมีการมีส่วนร่วมของสมาชิกและกลุ่มเป้าหมายที่วางไว้
- ๘) เชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เพื่อให้เสนอองค์การสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มแบบพันธมิตร (Partnership)

๙) ติดตามและทบทวนความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรชุมชนโดยพิจารณาจากประโยชน์ที่สมาชิกกลุ่มได้รับ รวมทั้งประโยชน์ที่รวมต่อชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำกลุ่มองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ เช่น กลุ่มเพราะเห็ด กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มเพาะข้ากล้าไม้ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ฯลฯ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นกลุ่มที่เกิดการรวมตัวตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ แต่ถึงอย่างไร การสร้างกลุ่มให้เกิดขึ้นยังต้องอาศัยการพัฒนาความรู้ และทักษะเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของสมาชิกในอนาคต อันเป็นการสร้างโอกาสในการขยายเครือข่ายมากยิ่งขึ้น

๒. การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างพื้นที่กลางในการเจรจาหรือปรึกษาหารือ

ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการใช้กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน สร้างให้คนในชุมชนมีสิทธิ เสรีภาพในการแสดงบทบาทเสนอแนะการดำเนินงาน ออกมาเป็นแผนงานและโครงการในระดับตำบล และในภาคประชาสังคมและภาคประชาชนต่างก็ตระหนักรู้ในหน้าที่และความรับผิดชอบทำหน้าที่เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุน อาสา จนก่อให้เกิดเป็นผลลัพธ์ที่สร้างประโยชน์และรายได้ให้กับชุมชนและลด/บรรเทาปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น ปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งซ้ำซาก

นอกจากนี้ เมื่อชุมชนประสบปัญหาหรือพบกับภาวะวิกฤต ชุมชนได้สร้างพื้นที่กลางในการเจรจา ปรึกษาหารือกันทั้งระหว่างชุมชนเองและระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ จนนำไปสู่ข้อสรุปการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ก่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การฟื้นฟู อนุรักษ์และจัดการทรัพยากร ธรรมชาติชุมชน การจัดทำแผนความต้องการของชุมชน การสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

๓. การสร้างเครือข่ายทางสังคมและการทำงานร่วมกันกับองค์กรอื่น

การบริหารจัดการน้ำ ชุมชนได้สร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรภาคเอกชน หน่วยงานภาครัฐ และชุมชน หรือจนเกิด “การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ” โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ความร่วมมือกันในการเป็นแหล่งข้อมูล แหล่งความรู้ ทั้งทางด้านทักษะและเทคโนโลยีต่างๆ ที่ช่วยในการบริหารจัดการน้ำ เพื่อผลักดันให้เกิดประสิทธิภาพของระบบการจัดการน้ำและเป็นระบบที่ยั่งยืน

การสร้างเครือข่ายและการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน มีการพึ่งพากันและกัน เกิดความสมดุลของอำนาจในการพึ่งพา สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้อีกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากร การให้การสนับสนุนเงินงบประมาณ เพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุเป้าหมาย

นอกจากนี้ ชุมชนมีกลไกที่เข้มแข็งทั้งจาก ๓ ภาคส่วน ทั้งระดับท้องที่ ท้องถิ่น และท้องทุ่ง โดยในแต่ละระดับจะมีแกนหลักที่เป็นผู้นำและประสานงานให้เกิดการมีส่วนร่วมกันพัฒนาและขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

๔. การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้

นวัตกรรมและคนโลยี โดยกรนำเอาสิ่งใหม่ซึ่งอาจอยู่ในรูปของแนวคิดหรือการกระทำ รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ ตลอดจนผลิตผลทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในระบบงานต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการน้ำขององค์กร เช่น การหาเทคโนโลยีที่ช่วยในการบำบัดน้ำเสียให้สามารถกลับมาใช้ใหม่หรือการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ที่สมารถช่วยลดการใช้น้ำในกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ดี ต้องสามารถตอบโจทย์ได้ครั้งเดียวหลายด้านหลายกระบวนการขององค์กร

๔.๓ ข้อเสนอแนะในเชิงพื้นที่ของคณะกรรมการธิการ

๑. หน่วยงานของรัฐควรสนับสนุนองค์ความรู้ให้กับชุมชนทั้งในด้านการบริหารจัดการด้านการตลาด และการใช้สื่อดิจิทัลหรือโซเชียลมีเดียในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ของชุมชน

๒. ชุมชนต้องพัฒนาผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานและคุณภาพ ทั้งนี้ ในระยะต่อไป ชุมชนควรดำเนินการขอขึ้นทะเบียนเป็นสินค้าที่เป็นเครื่องบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication: GI) เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้าชุมชนให้ได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น

๓. วิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เช่น วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเลี้ยงปลาหมอดงเดือย ควรเริ่มคิดต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการส่งออก เพื่อเป็นการสร้างโอกาสให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ การพัฒนาเทคโนโลยีตั้งแต่การเริ่มเพาะพันธุ์ ระบบการจัดเก็บสินค้า กระบวนการแปรรูป ระบบการขนส่ง ชุมชนควรขอความร่วมมือหรือขอรับการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยีกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่

๔. ชุมชนควรส่งเสริมให้มีตลาดชุมชน เพื่อสร้างพื้นที่ในการจำหน่ายและสามารถขยายสินค้าไปในแหล่งตลาดใหม่ ๆ อีกทั้งเกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งในการจำหน่ายใช้สอยของบุคคลภายนอกชุมชนด้วย ซึ่งจะสร้างรายได้และช่วยกระตุ้นระบบเศรษฐกิจในชุมชน

๕. ชุมชนควรศึกษาและจัดทำระบบการจัดการน้ำเสียและกระบวนการใช้น้ำซ้ำ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำ เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน และส่งเสริมภาพลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยอาจขอรับการเสริมหนุนองค์ความรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีจากหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้ ชุมชนควรขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้ามาดำเนินการตรวจสอบคุณภาพน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก ปศุสัตว์และประมง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้บริโภคว่าผลิตภัณฑ์/ผลิตภัณฑ์ของชุมชนใช้น้ำที่ปราศจากสารเคมีตกค้าง

๖. ชุมชนตำบลนครป่าหมาก จังหวัดพิษณุโลก และชุมชนตำบลคงเดือย จังหวัดสุโขทัย ยังคงเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่รับน้ำและมีความเสี่ยงต่ออุทกภัย ดังนั้น ชุมชนควรร่วมกันจึงควรจัดทำแผนระยะสั้น เพื่อรองรับสถานการณ์ฉุกเฉิน และแผนระยะยาวเพื่อป้องกันภัยพิบัติ รวมถึงโรคระบาด ทั้งนี้ ต้องมีการสื่อสารแผนดังกล่าวให้ประชาชนในชุมชนเกิดความเข้าใจและพร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้น

๗. ชุมชนควรพัฒนาแหล่งเรียนรู้และแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ให้เป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนอื่นได้เข้ามาศึกษาดูงาน เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับชุมชนภายนอก

๘. ชุมชนควรจัดเวทีระดมความคิดเห็น เพื่อจัดทำ “ธรรมนูญสุขภาพตำบล” และประกาศใช้ภายในชุมชน ซึ่งในหลายพื้นที่ได้ใช้ธรรมนูญสุขภาพตำบลเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระเบียบชุมชน จนเกิดผลสัมฤทธิ์ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ในขณะเดียวกัน กระบวนการออกกฎหมาย ระเบียบ ข้อบัญญัติท้องถิ่นควรมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับ “ธรรมนูญสุขภาพตำบล”

๙. ชุมชนต้องส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อเป็นการปลูกฝังเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการรักถิ่นฐานบ้านเกิด เรียนรู้สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ และความรับผิดชอบต่อชุมชน ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป และควรเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้เสนอความคิดเห็นหรือเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรม/โครงการในชุมชนที่สะท้อนมุมมองจากเด็กและเยาวชนในชุมชน

๑๐. ภาครัฐ ทั้งจังหวัด องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ต้องจัดให้มีช่องทางการสื่อสารและการกระจายข้อมูลข่าวสารของทางราชการทั้งจากส่วนกลางและส่วนจังหวัด รวมทั้งต้องมีช่องทางในรับฟังปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน ข้อเสนอแนะและความต้องการของชุมชนอยู่เสมอ เพื่อให้จังหวัดได้สื่อสารทางตรงกับเครือข่ายภาคประชาชนหรือสภาองค์กรชุมชน เพื่อให้โครงการหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในแต่ละชุมชนที่แท้จริง

๔.๔ ข้อเสนอแนะในเชิงการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมของคณะกรรมการ

๑. จากการลงพื้นที่ของคณะกรรมการ พบว่า สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นกลไกที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน สภาองค์กรชุมชนตำบลมีความเข้มแข็งจนสามารถจัดการปัญหา เรียนรู้ปัญหาและช่วยเหลือกันเองได้โดยไม่รบกวนการพึ่งพิงจากภาครัฐ อีกทั้งการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลยังเป็นเสมือนเวทีประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในชุมชน อันถือเป็นรากฐานของประชาธิปไตยในระดับประเทศได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ทุกภาคส่วนควรให้ความสำคัญกับสภาองค์กรชุมชนตำบล

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรม/โครงการที่มีเป้าหมายในการพัฒนาพื้นที่ ควรกำหนดบทบาทให้กับสภาองค์กรชุมชนตำบลนั้น ๆ ไว้อย่างชัดเจนในแผนงาน พร้อมทั้งสนับสนุนด้านงบประมาณให้เพียงพอต่อการดำเนินงานด้วย

๒. การตื่นรู้เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม อันเป็นประเด็นที่มีความเชื่อมโยงอยู่กับสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและสิทธิของผู้บริโภค ในระดับพื้นที่ตำบลยังมีน้อย แม้บางส่วนมีการดำเนินการไปด้วยตนเองอยู่แล้ว แต่ก็จะมีความเข้าใจ เฉพาะผู้นำหรือแกนนำเท่านั้น ดังนั้น ภาครัฐโดยเฉพาะหน่วยงานที่มีหน้าที่และอำนาจในการสื่อสาร และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนกับรัฐ เช่น กรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ต้องแสดงบทบาทในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ และกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนให้ลงลึกไปในระดับชุมชนตำบล ทั้งนี้ ควรนำกลไกของสภาองค์กรชุมชนตำบลเข้ามาสนับสนุนและเชื่อมโยงกระบวนการสื่อสารลงสู่ประชาชน

๓. ส่วนราชการทุกแห่งต้องพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิชุมชน เทคนิคการประสานงาน/การทำงานร่วมกับชุมชนและเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ให้กับข้าราชการทุกระดับ ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในการบริการประชาชนและชุมชนสร้างกระบวนการทัศนคติให้เจ้าหน้าที่รัฐผู้ให้บริการมีจิตบริการ โดยไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง

๔. การสร้างโอกาสและความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นมิติที่เชื่อมโยงกับสิทธิชุมชนนั้น ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และชุมชน ควรต้องร่วมกันทบทวนและปรับปรุงกระบวนการจัดการให้มีความเหมาะสมกับกาลปัจจุบันด้วย แนวคิดของนโยบายที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเป็นจริงและสามารถปฏิบัติได้โดยอาศัยข้อมูล ความรอบรู้ และสติปัญญาของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เข้าใจในรากเหง้าแห่งปัญหา เนื่องจากหลายพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จได้พิสูจน์ร่วมกันแล้วว่า การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการทำงานแบบร่วมด้วยช่วยกัน คิด ช่วยกันหารูปแบบและวิธีดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ แบบบูรณาการในทุกมิติเสมอ จะบังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนโดยไม่เกิดความขัดแย้งในชุมชน

๕. การจะแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ คนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่จะต้องมองเห็นปัญหา ร่วมกัน และรวมกลุ่มกันศึกษา รวบรวมข้อมูลปัญหาที่เกิดขึ้น ข้อขัดข้องเชิงกฎหมายและข้อปฏิบัติ และความต้องการของชุมชน พร้อมทั้งเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและข้อสรุปให้กับภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ซึ่งข้อมูลที่ชุมชนจัดทำจะเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับหน่วยงานหรือเครือข่ายต่าง ๆ จะเข้ามาช่วยสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาสำเร็จได้รวดเร็วและเกิดประสิทธิผลได้อย่างดียิ่งขึ้น

๖. สถาบันการศึกษา และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติควรมีบทบาทในการเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่ชุมชนท้องถิ่นผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยชุมชนเพื่อชี้เป้าปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อสร้างนวัตกรรมการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ตลอดจนเพื่อให้ข้อเสนอของสภาองค์กรชุมชนที่จะสื่อสารให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

๔.๕ บทสรุป

การเดินทางไปศึกษาดูงานของคณะกรรมการธิการในพื้นที่ “ชุมชนตำบลนครป่าหมาก” อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก และ “ชุมชนตำบลดงเตี้ย” อำเภอองไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย พบว่า ทั้ง ๒ พื้นที่ที่มีจุดเด่นในด้านกลไกภาคประชาชน ทั้งผ่านการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบล ทำให้เป็นที่ประจักษ์ว่า “การปฏิรูปชุมชนตำบลเข้มแข็ง นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูปประเทศ ในทุกด้าน เพราะชุมชนเป็นฐานรากของสังคม และเป็นคำตอบของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบไทย” และบทพิสูจน์อีกประการหนึ่ง คือ “ชุมชนที่ประสบความสำเร็จและเป็นต้นแบบของชุมชนเข้มแข็งได้นั้น การจัดการความรู้ การมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนอย่างเท่าเทียม การสื่อสารถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อยกระดับไปสู่การปฏิบัติ การสร้างพื้นที่กลางขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหา การบริหารจัดการด้านทรัพยากรและความเหลื่อมล้ำในการพัฒนา โดยทั้งชุมชนก็ยังจำเป็นต้องอาศัย การเสริมหนุนจากเครือข่ายภายนอกและการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้จากผู้คนภายนอกด้วยเช่นกัน

สุดท้ายนี้ การติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการขับเคลื่อนระบบชุมชนตำบลเข้มแข็งตาม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมและแผนการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองและด้านสังคมในครั้งนี้ อาจเป็นเครื่องพิสูจน์ให้ทุกภาคส่วนได้เล็งเห็นร่วมกันแล้วว่า หากชุมชนตำบล เกิดความเข้มแข็ง จัดการตนเองได้แล้ว ประเทศไทยก็จะเกิดความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ตามเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติและแผนการปฏิรูปประเทศได้อย่างแน่นอน

จัดทำโดย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ

และการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา